

Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica u Domovinskom ratu

Gumbarević, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:268446>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski dvopredmetni studij Pedagogije i Povijesti

Mario Gumbarević

VIROVITICA, PODRAVSKA SLATINA I ORAHOVICA U
DOMOVINSKOM RATU

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Diplomski dvopredmetni studij Pedagogije i Povijesti

Mario Gumbarević

VIROVITICA, PODRAVSKA SLATINA I ORAHOVICA U
DOMOVINSKOM RATU

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 9. rujna 2022.

Mario Gumborević
012222 7759

Sažetak

Cilj je ovog rada prikazati općine Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica u Domovinskom ratu. To je područje kroz povijest imalo raznoliku etničku pripadnost te su se u njoj najviše isticale hrvatska i srpska narodnost. Iako je većinski dio pravoslavnih Vlaha, pod pritiskom Srpske pravoslavne crkve ušao u srpski etnički korpus, a sami Srbi bili su naseljavani u nekoliko navrata, njihov broj nikada nije bio dominantan. Štoviše, popisom stanovništva iz 1991. godine u Virovitičko-podravskoj županiji broj srpskog stanovništva nije prelazio 21 % ukupnog stanovništva županije. Ipak, to nije spriječilo velikosrpske ideologe da područja ovih triju općina počnu smatrati srpskom zemljom i time ih svrstaju u granice Velike Srbije. Demokratske promjene u Hrvatskoj neće odgovarati većini Srba u Hrvatskoj pa će doći do ustanka protiv hrvatskih vlasti, a drugačije nije bilo ni u ovom djelu Republike Hrvatske. Tako će pobunjeni Srbi okupirati brdske dijelove ovih bivših općina. Zbog Podravske magistrale – jedine cestovne i željezničke poveznice istočne i središnje Hrvatske, ovo će područje odigrati vrlo važnu ulogu u početnim stadijima Domovinskog rata. Pobunjeni će Srbi počinuti neke od prvih i najvećih zločina u Domovinskom ratu – masakr u Balincima, Četekovcu i Čojlugu te masakr u Voćinu. Hrvatska vojska i Policija će operacijama Otkos-10 i Papuk-91 osloboditi okupirana područja svojih općina i pod kontrolu staviti više od 1500 km².

Ključne riječi: Virovitica; Podravska Slatina; Orahovica; Domovinski rat; Balinci; Četekovac; Čojlug; Voćin; Papuk-91; 127. brigada; 136. brigada; 132. brigada

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Geografski položaj	3
3. Administrativne značajke	4
4. Povijest, stanovništvo i nacionalna struktura	5
5. Jugoslavija poslije Titove smrti.....	10
6. Stanje u Hrvatskoj i porast srpskog nacionalizma	14
6.1 Politička situacija u Hrvatskoj.....	14
6.2 SDS i početak srpske pobune	15
7. Početak pobune u Hrvatskoj i njezina organizacija u općinama Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica	17
7.1 Općina Virovitica	17
7.1.1 Stanje u općini do prve polovice 1991. godine i Virovitička skupina.	17
7.1.2 Stanje u općini u drugoj polovici 1991. godine.....	23
7.1.3 Akcija Jasenaš	28
7.1.4 Operacija Otkos-10	30
7.2 Općina Podravska Slatina.....	32
7.2.1 Stanje u općini do 4. rujna 1991. godine.....	32
7.2.2 Masakr u Balincima, Četekovcu i Čojlugu 4. rujna 1991. godine	38
7.2.3 Stanje u općini nakon 4. rujna 1991. godine do operacije Papuk-91.....	41
7.3 Općina Orahovica.....	45
8. Operacija Papuk-91 i zločini nad civilima	50
8.1 Operacija Papuk-91	50
8.2 Ubojstva civila na okupiranom području i masakr u Voćinu.....	55
8.3.1 Masakr u Voćinu	56
9. Zaključak.....	59
10. Literatura	60
11. Prilozi	64

1. Uvod

Ovaj diplomski rad naslovljen „Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica u Domovinskom ratu“ proširena je verzija završnog rada „Virovitičko-podravska županija u Domovinskom ratu“ koji je nastao 2020. godine. U radu će se nastojati uvesti nove događaje i ući dublje u temu već spomenutih događaja kako bi se dobio temeljitiji pregled Domovinskog rata na virovitičkom, slatinskom i orahovačkom području. Upravo će ovo područje Zapadne Slavonije, zbog svoje etničke strukture i geografskog položaja, odigrati vrlo važnu ulogu u početnim godinama rata srpske pobune i Domovinskog rata.

Rad započinje geografskom, administrativnom i etničkom raščlambom tadašnjih općina Virovitice, Podravske Slatine i Orahovice, a danas gradova Virovitice, Slatine i Orahovice u Virovitičko-podravskoj županiji. U toj raščlambi saznaje se kako se na prostore ovih triju općina naseljavalo Vlahe dok je područje bilo pod osmanskom vlašću, a potom kreće i sustavno naseljavanje Srba, napose poslije Prvog i Drugog svjetskog rata. Nakon toga analizira se stanje u Jugoslaviji i Hrvatskoj krajem 1980-ih godina, koje je rezultiralo početkom srpske pobune i Domovinskog rata. Potom se ide u detaljniju obradu događaja koji su doveli do velikosrpske pobune u spomenutim općinama. Tu se objašnjavaju vojno-politička uređenja hrvatske strane, kao i strane pobunjenih Srba te kako je tekla sama pobuna na ovom području. Za kraj se govori o najvažnijoj vojnoj akciji, ne samo za ove tri općine, već i za čitavu Slavoniju i ostatak Hrvatske u početnim godinama rata. Naravno, radi se o operaciji Papuk-91. Uspješnom realizacijom te operacije, hrvatske su snage, primarno s virovitičkog, slatinskog i orahovačkog područja, oslobodile oko 1200 km² okupiranog područja, čime je spriječeno presijecanje Podravske magistrale – jedine cestovne i željezničke veze Slavonije s ostatkom Hrvatske. U radu su obrađena i dva stravična zločina – masakr u Balincima, Četekovcu i Čojlugu 4. rujna 1991. godine i masakr u Voćinu 13./14. prosinca 1991. godine.

Literatura korištena u ovom radu u najvećem je redu zastupljena na lokalnoj razini u knjižnicama Virovitičko-podravske županije. Za Viroviticu najviše podataka pronalazimo u zborniku radova *Virovitica u Domovinskom ratu*, a za Podravsku Slatinu u monografiji *Slatinska kronika Domovinskog rata* Miljenka Brekala. Podatci o općini Orahovica teže su dostupni jer ne postoji monografija ili zbornik radova pa se zbog toga treba proučiti literatura napisana netom nakon kraja Domovinskog rata. Ipak, treba napomenuti kako je ta literatura, kako za Orahovicu tako i za Viroviticu i Podravsku Slatinu, pisana subjektivnije od novijih

monografija. Osim pisane građe, podatci se mogu prikupiti korištenjem internetskih izvora, u prvom redu stranicom „Domovinski rat – Dogodilo se na današnji dan“ Borne Marinića.

2. Geografski položaj

Gradovi Virovitica, Slatina¹ i Orahovica danas administrativno pripadaju Virovitičko-podravskoj županiji, koja se nalazi u kontinentalnom dijelu Republike Hrvatske te je mjesto dodira središnje i istočne Hrvatske, odnosno, županija je poveznica Slavonije s Podravinom i središnjom Hrvatskom. Županija ima izduženi oblik u obliku pravca istok-zapad, a sama je županija topografski podijeljena na sjeverni, nizinski prostor uz rijeku Dravu te južni, brdsko-planinski prostor koji obuhvaća sjeverne padine Bilogore, Papuka i Krndije.²

Prilog 1. Karta Virovitičko-podavske županije.

¹ U poglavlju „Administrativne značajke“ objašnjava se izostanak regionalnog pridjeva „Podavska“ u imenu Slatine.

² „Prostorne posebnosti“, Virovitičko-podavska županija, pristup ostvaren 23. V. 2022., <http://www.vpz.hr/o-zupaniji/prostorne-posebnosti/>.

Grad Virovitica, koji se nalazi na sjevernom podnožju Bilogore, južno od Drave, središte je Virovitičko-podravске županije. Leži na sjecištu Podravске ceste i željezničke pruge (Varaždin – Osijek) te ceste Okučani – Mađarska.³ Grad Slatina nalazi se u istočnom dijelu Virovitičko-podravске županije, 31 kilometar jugoistočno od Virovitice na prijelazu dravske ravnice u brdovito područje Papuka.⁴ Grad Orahovica nalazi se u jugoistočnom dijelu Virovitičko-podravске županije. Sjeverni prostor grada Orahovice karakterizira nizina, a južni dio planina Papuk.⁵

3. Administrativne značajke

Spomenuta tri grada danas imaju puno manje administrativno područje nego što su imale u samoj Jugoslaviji. Naime, 1962. godine dolazi do teritorijalno-političke reorganizacije Narodne republike Hrvatske kojom se prelazi iz kotara (Virovitica je bila središte kotara kojoj je pripadala i Podravska Slatina, dok je Orahovica pripadala kotaru Našice) u novu organizaciju temeljenu na općinama i kotarevima. S ciljem okrupnjivanja administrativnih u regionalne zajednice, kotari Našice, Nova Gradiška, Slavonski Brod, Slavonska Požega, Vinkovci i Osijek objedinjeni su u kotar Osijek, a njemu je još priključeno i područje Podravске Slatine. Kotari Koprivnica, Križevci, Bjelovar, Daruvar i Virovitica (bez Podravске Slatine) objedinjuju se u kotar Bjelovar. Međutim, kotari su se ukinuli već 1967. godine, a 1974. dolazi do stvaranja zajednica općina. Godine 1988. utvrđuje se da ni zajednice općina nisu obvezan fakultativni oblik udruživanja općina pa će one tako prestati biti realna komponenta teritorijalno-političkog ustrojstva Hrvatske, iako će se one zadržati još koju godinu. Donošenjem prvog Ustava Republike Hrvatske 22. 12. 1990. godine, kao teritorijalne jedinice samouprave navode se općine, gradovi ili kotarevi, a županija postaje jedinica lokalne uprave i samouprave. S obzirom da su u Hrvatskoj tada formirana samo dva kotara, kotar Glina i kotar Knin (udio srpskog stanovništva popisom stanovništva iz 1981. godine je prelazio 50 %), temeljne jedinice postaju

³ „Virovitica“, u *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., pristup ostvaren 28. V. 2022., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64785>.

⁴ „O Slatini“, Slatina, pristup ostvaren 28. V. 2022., <https://www.slatina.hr/portal/o-slatini-2/>

⁵ „Zemljopisni položaj i značaj“, Orahovica, pristup ostvaren 28. V. 2022., <https://www.orahovica.hr/zemljopisni-polozej-i-znacaj/>

gradovi, općine i županije.⁶ To će se još potvrditi *Zakonom o područjima županija, gradova i općina* s kraja 1992. godine kada nastaje Virovitičko-podravska županija koja danas obuhvaća tri grada – Viroviticu, koja je ujedno i sjedište, Slatinu i Orahovicu te trinaest općina (Crnac, Čađavica, Čačinci, Gradina, Lukač, Mikleuš, Nova Bukovica, Pitomača, Sopje, Suhopolje, Špišić Bukovica, Voćin, Zdenci).⁷

Međutim, prije same reorganizacije na gradove 1992. godine, Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica bile su općine s puno većim administrativnim teritorijem. Općina Virovitica bila je u sastavu Zajednice općina Bjelovar, a područje se prostiralo na 648 km² te je objedinjavalo područje sadašnjeg grada Virovitice kao i područje sadašnjih općina: Suhopolje, Lukač, Gradina i Špišić Bukovica. Općina je brojala 71 naseljeno mjesto.⁸ Općina Podravska Slatina prostirala se na 781 km² te se sastojala od 69 naselja. Obuhvaćala je prostor od rijeke Drave na sjeveru do sjevernih obronaka Papuka na jugu, potokom Breznicom na zapadu i rječicama Vojlovicom i Voćinkom na istoku.⁹ Godine 1992. Podravska Slatina mijenja ime u Slatina.¹⁰ Općina Orahovica prostirala se na 436 km² te je obuhvaćala 44 naselja¹¹. Osnivanjem Zajednica općina, Podravska Slatina i Orahovica su pripale ZO Osijek.¹²

4. Povijest, stanovništvo i nacionalna struktura

Ne ulazeći u daleku prošlost Kelta, Ilira i Rimljana koji su nastanjivali područja spomenutih gradova tj. općina, povijesna priča o stanovništvu koje će naseliti ta područja započinje u srednjem vijeku.

Naime, u srednjem vijeku ti se gradovi nalaze unutar Hrvatskog kraljevstva koje će kasnije stupiti u personalnu uniju s Ugarskom te se može zaključiti da je to područje primarno naseljeno od stanovništva koje će se kasnije, u najvećoj mjeri, identificirati kao Hrvati.

⁶ Stanko Žuljić, "Regionalno i teritorijalno ustrojstvo Hrvatske u razdoblju između godina 1945.-2000." *Ekonomski pregled* 52, br. 1-2 (2001), 10-13.

⁷ „O županiji“ Virovitičko-podravska županija, pristup ostvaren 1. VII. 2022., <http://www.vpz.hr/o-zupaniji/>.

⁸ Davor Špoljarić, Kristijan Gostimir, „Organizacijska struktura obrambenih snaga na virovitičkom području“ u *Virovitica u Domovinskom ratu*, 2018. 33-34.

⁹ Miljenko Brekalo, *Slatinska kronika Domovinskog rata*. (Osijek: Svjetla grada 2017), 147-148. Osijek, 2017.

¹⁰ „Povijest grada“, Slatina, pristup ostvaren 8. VI. 2022., <https://www.slatina.hr/portal/povijest-grada/>

¹¹ Jasna Crkvenčić-Bojić, *Popis stanovništva 1991. – Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, (Zagreb: Republički zavod za statistiku Zagreb), 1992., 277.

¹² Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 34.

Međutim, dolaskom Turaka Osmanlija na te prostore počinje se mijenjati nacionalna struktura stanovništva. Osmanlije 1522. godine osvajaju Viroviticu i Čazmu. Samo osmanlijsko napredovanje, a potom i zauzimanje te vlast nad tim područjem rezultiralo je iseljavanjem hrvatskog stanovništva. Kako bi potaknuli gospodarski razvoj i obrambeno se osigurali od neprijateljskih provala, Osmanlije na to područje naseljavaju Vlahe.¹³ Iako se o porijeklu i samoj definiciji Vlaha još vode diskusije, nekakva univerzalna definicija koja ih opisuje govori da su oni romanizirano, neslavensko, stočarsko-nomadsko stanovništvo balkanskog poluotoka koji je primarno pripadalo istočnom kršćanstvu tj. pravoslavlju.¹⁴ Obnavljanjem Pečke patrijaršije 1557. godine dolazi do obnove srpske crkvene hijerarhije čime dobivaju crkvenu jurisdikciju nad pravoslavnim stanovništvom u Hrvatskoj, kao i užem dijelu Srbije, Kosova, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i sjeverne Makedonije.¹⁵ Zbog pritiska SPC i njezinog stava da su svi pravoslavni vjernici Srbi, većina će se Vlaha s vremenom uklopiti u srpski etnički korpus.¹⁶ Početkom 18. stoljeća patrijarh Arsenije III. Crnojević u Pakracu osniva novu episkopiju Srpske pravoslavne crkve (SPC) koja će imati jurisdikciju nad pravoslavnim stanovništvom zapadne Slavonije. Osim Vlaha, na ta se područja doseljavaju i sami Srbi. Godine 1690. spomenuti patrijarh predvodit će veliki egzodus Srba iz Srbije povlačeći se s austrijskom vojskom. Dio će se Srba naseliti upravo na tom području dok će veliku ulogu u očuvanju srpstva i pravoslavne vjere imati manastiri SPC Orahovica i Pakrac. Statistički podaci iz 1880. godine navode kako je na području Virovitice živjelo 24 773 stanovnika rimokatoličke vjeroispovijesti i 3416 stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti, dok je na području Slatine omjer bio nešto drugačiji – 12 357 stanovnika rimokatoličke vjeroispovijesti i 11 964 stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti. Dvadeset godina kasnije omjer je otprilike isti na području Virovitice, dok se na području Slatine povećao broj rimokatolika na 18 584 i broj pravoslavnih na 13 916. Sukladno srpskim ustancima 1804. i 1815. te formiranjem Kneževine Srbije 1830. godine, počinje se razvijati srpski nacionalizam koji će pretvoriti u državopolitički program stvaranja „Velike Srbije“. S obzirom na to da je znatan dio Srba u Hrvatskoj odbijao prihvatiti ilirsko, a potom i jugoslavensko ime, došlo je i do početka sukoba u vidu jezika što će sve rezultirati sve većim prihvaćanjem velikosrpskih ideja. Jedan od najznačajnijih, a ujedno jedan od prvih zagovaratelja velikosrpske ideologije bio je Vuk Stefanović Karadžić. On je u svojem djelu *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri*

¹³ Dizdar, „Virovitica u planovima“, 264.-265.

¹⁴ „Vlasi“, u *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021), Pristup ostvaren 3. VII. 2022., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65061>

¹⁵ Dizdar, „Virovitica u planovima“, 265-266.

¹⁶ Brekalo, *Slatinska kronika*, 153; Dizdar, „Virovitica u planovima“, 266.

zakona iz 1836. godine (tiskana 1849. godine) predstavio tezu da su svi južni Slaveni zapravo Srbi tj. da Slaveni od Soče do Timoka postanu Srbi koji bi se razlikovali prema religijskoj pripadnosti (od čega i drugi naziv djela - *Srbi svi i svuda*). Također, Vuk Karadžić u svom djelu tvrdi da su svi štokavci Srbi. Druga važna osoba velikosrpske ideologije bio je Ilija Garašanin, ministar unutarnjih poslova Kneževine Srbije, koji je u djelu *Načertanije* 1844. godine predstavio vanjsko-unutarnji politički program Srbije u kojem progovara o proširenju Srbije na dijelove BiH, Slavonije, Hrvatske i Dalmacije. Istovremeno dolazi do pojavljivanja prve povijesti Srba s kartama od kojih treba istaknuti *Istoriju naroda srpskog* Dimitrija Davidovića koji cijelo područje današnje Hrvatske (osim zapadnog dijela Istre) smatra srpskom zemljom. Tome možemo pridružiti i ostala (kartografska) djela srpskih i stranih autora koja u raznim oblicima značajne dijelove Hrvatske označavaju kao srpsku zemlju (Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica uvijek se prikazuju kao sastavni dio srpskog teritorija) i/ili negiraju postojanje hrvatskog naroda od kojih možemo spomenuti Apolona Alekandrovića Mačkova (*Historija srpskog naroda*), H. Thiersa (*Karta srpskog pučanstva Turske Europe i južne Austrije s granicama srpskog carstva Dušana Velikog u XIV. stoljeću*), Vladana Đorđevića (*Die Serbische Frage/Srpsko pitanje*) i Nikolu Stojanovića (*Do istrage (uništenja) naše ili vaše*). Treba samo istaknuti kako Stojanović u svom djelu ne samo da negira ime, jezik i narodnost Hrvata, nego im i najavljuje rat te njihovo uništenje tj. istrebljenje. Upravo će zbog tog članka u Zagrebu izbiti prve protusrpske demonstracije u Hrvatskoj.¹⁷

Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije završetkom Prvog svjetskog rata, Hrvatska se je našla u novoj državi – Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. godine Kraljevina Jugoslavija). Međuratno razbolje obilježiti će agrarna reforma koju prati plansko naseljavanje područja današnje Virovitičko-podravske županije. Iako je dio kolonista došao iz Dalmacije i Zagorja, veći dio kolonista srpskog je podrijetla, a najčešće se radi o solunskim dobrovoljcima. Oni su većinom naseljavali (polu)opustošena njemačka i mađarska sela, ali osnovali su i nekoliko sela. Tom se kolonizacijom broj Srba znatno povećao pa se tako navodi da se na virovitičkom području broj pravoslavnih vjernika povećao s 4714 na više od 10 000 vjernika, dok se broj rimokatolika povećao s 34 775 na 38 462.¹⁸

Jedan od primjera planskog naseljavanja solunskih dobrovoljaca selo je Španat.¹⁹ Selo je od (Podravske) Slatine udaljeno oko 11 kilometara, a sagrađeno je i naseljeno između 1920.

¹⁷ Dizdar, „Virovitica u planovima“, 263-273.

¹⁸ Dizdar, „Virovitica u planovima“, 281.

¹⁹ Zdenka Šimončić-Bobetko, "Kolonizacija u Hrvatskoj 1919. —1941. godine." *Povijesni prilozi* 9, br. 9 (1990): 162.; Historijski elaborat stanice Narodne milicije Podravska Slatina (Podravska Slatina, 1962).

i 1924. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata, ustaške su vlasti protjerali Srbe i naselili hrvatske koloniste iz Zagorja. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, jugoslavenske vlasti će hrvatske koloniste preseliti u selo Ciganka (danas Josipovo), dok će se većina protjeranih Srba vratiti u Španat.²⁰

Podravska Slatina će, poslije virovitičkog i našičkog kotara, predstavljati primjer najintenzivnijeg naseljavanja srpskih kolonista u čitavoj Slavoniji (radilo se o više od 3000 kolonista), dok će istovremeno predstavljati i najintenzivnije naseljavanje hrvatskih kolonista u Slavoniji (175 obitelji).²¹ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine, na području kotara Virovitica živjelo je 39 152 stanovnika od čega 28 798 (73,5 %) rimokatolika i 9 873 (25,2 %) pravoslavaca.²² Na području kotara Podravska Slatina živjelo je 45 695 stanovnika.²³ Od tog broja, 19 723 (43,16 %) hrvatske je nacionalnosti, od čega 19 440 rimokatolika, a 19 698 (43,10 %) stanovnika srpske nacionalnosti, od čega su svi bili pravoslavne vjeroispovijesti.²⁴ Škiljan navodi da je u kotaru Podravska Slatina bilo pak 24 294 (53,1 %) rimokatolika i 20 232 (44,2 %) pravoslavaca.²⁵ Prema istom popisu na području Orahovice, Zdenaca i Čačinaca živi 9 492 stanovnika, od čega 6 487 (68,34 %) rimokatolika, 2350 (24,76 %) pravoslavaca i 655 pripadnika drugih vjera.²⁶

Nakon završetka Drugog svjetskog rata dolazi do asimilacije manjinskog stanovništva (Nijemci, Mađari, Poljaci itd.). Tako će popis stanovništva iz 1971. godine pokazati da u općini Podravska Slatina živi 59,9 % Hrvata, 36,3 % Srba, 2,47 % Jugoslavena, 0,44 % Mađara i 0,89 % ostalih. Dok se je veći dio katoličkih manjina asimilirao i prihvatio hrvatsko ime, znatan dio Srba stradat će pod režimom Nezavisne Države Hrvatske.²⁷ Jedan će dio (prisilno) prijeći na katoličku vjeru, a upravo će slatinska župa biti jedna od župa u kojoj je će biti najviše prijelaza na rimokatoličku vjeroispovijest.²⁸ U Brđanskoj, prije Drugog svjetskog rata, Srbi nisu činili dominantnu većinu (napose u većim mjestima poput Voćina, Macuta, Bokana i Čeralija, dok su imali dominantnu većinu u manjim mjestima poput Kuzme, Lisičina, Hum Varoši, Popovcu,

²⁰ Historijski elaborat.

²¹ Milan Radovanović, *Slavonijo, triput si gorila... Kotar Podravska Slatina u Drugom svetskom ratu 1941-1945.* (Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2019), 11-15.

²² Filip Škiljan, "Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području Vašćanskog arhiđakonata (Virovitica, Slatina, Orahovica, Našice) u vrijeme NDH (1941.-1945.)." u *Scrinia Slavonica* 17, br. 1 (2017): 234.

²³ Škiljan, „Vjerski prijelazi“, 234.; Radovanović, *Slavonijo triput si gorila*, 13.

²⁴ Radovanović, *Slavonijo triput si gorila*, 13.

²⁵ Škiljan, „Vjerski prijelazi“, 234.

²⁶ Dizdar, „Virovitica u planovima“, 286.

²⁷ Radovanović, *Slavonijo, triput si gorila*, 16.

²⁸ Škiljan, „Vjerski prijelazi“, 234-236.

Kometniku i Sekunlincima).²⁹ Međutim, iseljenjem i protjerivanjem Nijemaca s tog područja, a onda i agrarnim reformama kojima se je njihova zemlja konfiscirala, jugoslavenska vlada na to područje naseljava stanovništvo srpske nacionalnosti.³⁰

Popisom stanovništva 1991. godine općina Virovitica broji 46 661 stanovnika. Od toga je 35 840 Hrvata (76,84 %), 7 271 Srba (15,58 %) te 3 540 (7,58 %) pripadnika drugih naroda i narodnosti. Sam je grad brojio 22 931 stanovnika.³¹ Općina Podravska Slatina 1991. godine broji 31 227 stanovnika, od toga 17 898 (57,32 %) Hrvata, 11 212 (35,90 %) Srba i 2 117 (6,37 %) pripadnika drugih naroda i narodnosti. Sama Podravska Slatina imala je 11 416 stanovnika.³² Općina Orahovica 1991. godine broji 15 631 stanovnika, od toga 10 907 Hrvata (69,78 %), 3 328 Srba (21,29 %) te 1 396 (8,93 %) pripadnika drugih naroda i narodnosti. Sama Orahovica imala je 4 314 stanovnika.³³

Ovom se analizom broja i etničke strukture stanovništva na području triju bivših općina, Virovitice, Podravske Slatine i Orahovice, moglo utvrditi da je srpsko stanovništvo planski naseljavano u trima valovima: tijekom turskih osvajanja, nakon Prvog svjetskog rata u Kraljevini Jugoslaviji i nakon Drugog svjetskog rata, a njihov postotak 1991. godine nije prelazio više od 21 %. Većina Srba u tom postotku živjela je u brdskim područjima županija, počevši od Bilogore u virovitičkoj općini do Papuka u slatinskoj i orahovačkoj općini. Upravo će ta brdska područja stvaranjem tenzija, a koje će vrlo brzo prerasti u otvorenu oružanu pobunom, postati baza napada na hrvatski teritorij. Iako postotak srpskog stanovništva na ovom području nije zanemariv, može se reći da nije ni dovoljno značajan kako bi potvrdio nastojanja velikosrpskih ideologa da zapadna granica Velike Srbije, poznata kao linija Virovitica-Sisak-Karlovac-Ogulin-Karlobag, obuhvaća cijelo područje općina Podravska Slatina i Orahovica te veći dio općine Virovitica.

²⁹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 165.; Elaborat stanice Narodne milicije Voćin.

³⁰ Brekalo, *Slatinska kronika*, 165-168.

³¹ Davor Špoljarić i Kristijan Gostimir „Organizacijska struktura obrambenih snaga na virovitičkom području“, u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl.ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: 2018), 34.

³² Dražen Živić, „Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne Hrvatske 1910.-1991. godine“ u *Migracijske teme* 14 (1998), 1-2: 113.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 169.

³³ Živić, „Promjene narodnosnog sustava“, 110.

5. Jugoslavija poslije Titove smrti

Josip Broz Tito, partijski i politički čelnik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i vojni zapovjednik Jugoslavenske Narodne Armije, umire 4. svibnja 1980. godine, čime je nestao najvažniji integrativni čimbenik bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.³⁴ Godinu dana prije njega, 1979. godine, umro je i Edvard Kardelj, jedan od njegovih prvih suradnika te jedan od najvažnijih političara Jugoslavije.³⁵ Druga dva važna integrativna čimbenika, Savez komunista Jugoslavije (SKJ ili Partija) i JNA, njegovom smrću počinju gubiti ta obilježja, a SKJ se počeo raspadati na republičke saveze.³⁶ U JNA mogla se vidjeti neravnomjerna etnička zastupljenost Srba i Crnogoraca u časničkom kadru pa tako Martin Špegelj navodi da „1989. Srba u JNA ima 34 % više od idealnog broja, Crnogoraca 45% više, dok je Slovenaca 60% manje od potrebnih, Hrvata 30 % manje, a Bošnjaka te Albanaca, Mađara i drugih nacionalnih manjina čak 60-90 % manje od idealnog omjera“.³⁷ To potvrđuju podatci admirala JNA Branka Mamule koji govore kako je je 1985. godine, u odnosu na 1971. godinu, broj Hrvata kao djelatnih vojnih osoba pao s 13,45 % na 12,51 %, a i Slovenaca s 3,73 % na 2,64 %, što znači da je Hrvata, u odnosu na udio stanovništva u SFRJ nedostajalo za jednu trećinu. Također, generalski kor je činio 0,29 % ukupnog broj djelatnih vojnih osoba, od čega je Srba bilo 46,5 %, Crnogoraca 11,1 %, Albanaca 1,4 %, Jugoslavena 4,9 %, Slovenaca 10,4 %, Makedonaca 4,9 %, Hrvata 19 % i Muslimana 2,8 %. Analizom podataka za 1970. godinu, može se primijetiti smanjenje broja generala iz Hrvatske i Crne Gore, stagniranje Srba i blago povećanje broja kod ostalih naroda.³⁸ Također, Srbi su činili 36,3 % stanovništva Jugoslavije, a 1985. godine oni čine 57,2 % djelatnih vojnih osoba u JNA.³⁹

SFRJ se pred raspad sastojala od šest socijalističkih republika – Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Makedonije te dvije autonomne socijalističke pokrajine – Vojvodine i Kosova, koje su bile u sastavu Srbije. Jedan od prvih udaraca stabilnosti Jugoslavije pojavio se u drugoj polovici 1970-ih kada započinje snažna ekonomska kriza.⁴⁰ Politika SAD-a prema Jugoslaviji 1980-ih godina počinje se mijenjati, dolazi do galopirajuće inflacije, inozemni dug iznimno se povećao zbog naglog skoka vrijednosti dolara, došlo je do

³⁴ Davor Marijan, *Domovinski rat* (Zagreb: 2016), 17.

³⁵ Toni Milanović „Križa 1980-ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi“, u *Rostra 4.*, br.4. (2011): 85.

³⁶ Marijan, *Domovinski rat*, 17.

³⁷ Martin Špegelj, *Sjećanja vojnika*, (Zagreb: Znanje, 2001), 53.

³⁸ Davor Marijan „Jugoslavenska narodna armija – važna obilježja“, *Polemos IX*, (2006), br. 17: 35-36

³⁹ Ozren Žunec, *Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. 1. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja*, 1997, 65.

⁴⁰ Marijan, *Domovinski rat*, 17.

monetarne nelikvidnosti, a to je sve rezultiralo nemogućnosti vraćanja dugova.⁴¹ Koliko je ta kriza pogodila Jugoslaviju govori podatak da je 1983. godine vanjski dug Jugoslavije narastao na čak 20 milijardi i 501 milijun dolara, učinivši ju jednom od najzaduženijih zemalja svijeta. Gospodarsku krizu pratila je velika stopa nezaposlenosti i broj nezaposlenih prešao je jedan milijun (treba uzeti u obzir da inflacija nije bila ista u svim republikama) te se je prosječni osobni dohodak, zbog inflacije, iz 1985. godine vratio na razinu iz 1967. godine.⁴² Država je uvela stroge mjere štednje, u prvom redu energije, ali bez prevelikog učinka. Došlo je do nestašice benzina, kave i lijekova tj. robe široke potrošnje. Milka Planinac i njezin nasljednik Branko Mikulić pokušat će reformama ublažiti ekonomsko stanje, ali u konačnici bez uspjeha. Tek će Ante Marković uspjeti ispraviti neke stvari. U prvoj polovici 1990. godine uspio je smanjiti troznamenastu inflaciju i inozemne dugove. Stabiliziran je jugoslavenski dinar, a porasle su i savezne rezerve. Međutim, sve je to bilo prekasno zbog političke situacije u Jugoslaviji.⁴³

Godine 1981. dogodio se prvi ozbiljniji udarac jedinstvu SFRJ. Naime, te je godine došlo do pobune Albanaca na Kosovu. Zahtjev prosvjednika, primarno studenata i školaraca, bilo je osnivanje kosovske republike (Kosovo je tada imalo status autonomne pokrajine) i priznavanje Albanaca kao konstitutivnog naroda. Albanci su inače brojali 7,7 % (oko 1,7 milijuna) ukupnog stanovništva Jugoslavije te su činili čak 85 % stanovništva Kosova. Prosvjedi su ugušeni angažmanom JNA i policije, a želja Albanaca za kosovskom republikom bit će smatrana željom za uništenjem ustavnog socijalističkog sustava Jugoslavije. To će potvrditi i činjenicu da nacionalni problemi nisu riješeni kao što se je prikazivalo. Osim toga, taj će događaj označiti i početak uspona srpskog nacionalizma u narednim godinama zbog toga što će se srpski političari i intelektualci ponovno početi baviti pitanjem ugroženosti Srba u Jugoslaviji (navodni genocid nad Srbima na Kosovu i neravnopravnost u odnosu na druge republike).⁴⁴

Bavljenje tim pitanjem kulminirat će 1986. godine *Memorandumom SANU* (Srpske akademije nauka i umetnosti) objavljenom u beogradskim *Večernjim novostima* 24. i 25. rujna te godine. Glavna ideja Memoranduma bila je želja za reorganizacijom Jugoslavije kojom bi Srbija dobila veća prava, a isticala se i ugroženost Srba u Jugoslaviji, napose na Kosovu i u

⁴¹ Milanović „Kriza“, 85.

⁴² Marijan, *Domovinski rat*, 17.

⁴³ Milanović „Kriza“ 86-87.

⁴⁴ Besim Qeriqi, „The Beginning of the Breakup of Yugoslavia – Kosovo as starting point“, *Kroatologija* 11 (2020), br.2: 81-85.; Marijan, *Domovinski rat*, 17; Milanović „Kriza“ 87-88.

Hrvatskoj.⁴⁵ Na položaj Srba u Hrvatskoj gledalo se na sljedeći način: „Hrvatska je spomenuta kao područje na kojem su Srbi diskriminirani, i to – s iznimkom Nezavisne Države Hrvatske – „nikad u prošlosti [...] koliko su danas“.“⁴⁶ Kao jedan od glavnih uzroka smatran je Ustav iz 1974. godine koji je potvrdio državnost republika, ali i autonomnih pokrajina čime je došlo do pred-konfederalnog tipa uređenja Jugoslavije, poticao se demokratski centralizam i veća autonomija republika, a čime je Srbija bila zakinuća. Zanimljivo je da je to stajalište podupirala i Srpska pravoslavna crkva, u prvom redu vladike Atanasije Jevtić, Amfilohije Radović i Irinej Bulović, dok je jedan on najistaknutijih srpskih intelektualaca, Dobriša Ćosić, također podržavao taj stav naglašavajući davanje prevelikih prava kosovskim Albancima.⁴⁷ Godine 1986. započinju „događanja naroda“ ili „mitinzi istine“ na kojima se tražilo rušenje postojećeg stanja u Srbiji tj. ograničavanje autonomija pokrajinama Vojvodini i Kosovu.⁴⁸ Tada na scenu stupa Slobodan Milošević koji iste godine dolazi na čelo Saveza komunista Srbije, a već iduće godine započinje njegov munjeviti uspon. Taj uspon može zahvaliti poznatim riječima „Ne sme niko da vas bije“ koje je izrekao na Kosovu polju pokraj Prištine u travnju 1987. Nakon što se je u rujnu 1987. godine riješio Ivana Stambolića⁴⁹, započinje antibirokratska revolucija, a Milošević postaje uvjerljivo najmoćniji srpski političar, koji je ujedno i prvi jaki političar koji nije bio pripadnik ratne generacije jugoslavenskih komunista.⁵⁰ Nakon što je srušio čelništvo Vojvodine u listopadu 1988. godine, u siječnju 1989. godine ruši čelništvo Crne Gore kao i Kosova. Tako je Milošević u Predsjedništvu SFRJ⁵¹ imao četiri sigurna glasa. Iste se je godine obilježavala šeststota obljetnica Kosovske bitke na kojoj je Milošević, između ostalog, izgovorio sljedeće: „Danas, šest vekova kasnije, ponovno smo u bitkama i pred bitkama. Ovoga puta to nisu oružane bitke, ali ni takve nisu isključene.“ One su zapravo bile upozorenje onima

⁴⁵ Marijan, *Domovinski rat*, 17.; Barić, N. Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995, 26.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 58.

⁴⁶ Marijan, *Domovinski rat*, 17.

⁴⁷ Brekalo, *Slatinska kronika*, 56-59.

⁴⁸ Davor Marijan, „Događanja naroda“ u Kninu 1989. godine – slom jugoslavenske ustavne konstrukcije u Hrvatskoj“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (2016), br.48: 439.

⁴⁹ Ivan Stambolić bio je srpski političar. Od 1974. godine bio je sekretar Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije, predsjednik Izvršnog vijeća Srbije, predsjednik Gradskog komiteta Saveza Komunista Beograda, predsjednik Centralnog Komiteta Saveza Komunista Srbije te predsjednik Predsjedništva Republike Srbije. Nakon sukoba s nositeljima „antibirokratske revolucije“ u Srbiji, smijenjen je/povukao se sa svih državno-partijskih funkcija. Stambolić je započeo ograničavanje autonomije pokrajinama Vojvodini i Kosovu, a istovremeno je njegov suradnik bio Slobodan Milošević. Milošević će, zahvaljujući Stamboliću, doći na čelo Saveza komunista Srbije.

⁵⁰ Marijan, *Domovinski rat*, 18.

⁵¹ Predsjedništvo SFRJ osnovano je 1971. godine temeljem ustavnih amandmana kao najviše tijelo rukovođenja i zapovijedanja Oružanim snagama SFRJ, a čiji je predsjednik bio je Josip Broz Tito. Ustavom iz 1974. godine potvrđeno je kako Predsjedništvo ne vrši svoja prava i dužnost sve dok Tito obavlja funkciju predsjednika Republike. Najveću važnost dobiva nakon Titove smrti kada se nalazi na čelu Jugoslavije. Predsjedništvo je činio predsjednik Predsjedništva i 8 članova od kojih je svaki predstavljao jednu republiku ili autonomnu pokrajinu. Predsjednici Predsjedništva smjenjivali su se svake godine po rotacijskom sustavu.

koji bi stali na put rješavanja srpskog nacionalnog pitanja. Događaji iz 1989. godine tj. uklanjanje autonomije pokrajinama Kosovo i Vojvodina ozakonjeni su Ustavom SR Srbije 1990. godine.⁵²

Veliku ulogu igrala je i JNA. Naime, ona 1988. godine prema planu *Jedinstvo* prelazi na vojno-teritorijalnu organizaciju gdje su armije bile zamijenjene vojnim/vojnopomorskim oblastima, dok je Teritorijalna obrana (TO), protuustavno, podređena zapovjedništvu JNA. Teritorijalna obrana činila je drugi dio oružanih snaga SFRJ (prvi dio je činila JNA). Ona je bila republičkog karaktera, slabije naoružana i predviđena za nadzor teritorija i borbu na pomoćnim dijelovima ratišta tj. imala je potpornu ulogu JNA.⁵³

Prva zemlja koja je zaista prepoznala opasnost, kako za sebe tako i za Jugoslaviju uređenu Ustavom iz 1974. godine u rastućem srpskom nacionalizmu bila je Slovenija. Već je 1987. godine ljubljanski časopis *Nova revija* objavio poseban broj koji je bio posvećen slovenskom nacionalnom programu u kojem je neovisnost iste bila temeljna misao. Naime, Slovenci nisu vjerovali da se Jugoslavija može modernizirati te su tako, zajedno sa Srbima, osporili Jugoslaviju. Međutim, Slovenci za svoj položaj nisu krivili druge narode Jugoslavije, već su krivili sustav, a osporavanje je bilo individualno, a ne institucionalno. Slovenija će tako krajem 1989. godine proglasiti ustavne amandmane kojima će joj biti omogućeno, između ostalog, združivanje ili razdruživanje s drugim državama. Osim toga, komunističko se je uređenje već počelo urušavati diljem Europe, što je otvorilo prostor demokratskim idejama i na području Jugoslavije.⁵⁴

Dana 20. siječnja 1990. godine sazvan je 14. (izvanredni) kongres Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u Beogradu. Kongres je obilježen sukobom slovenskih i srpskih izaslanika. Slovenci su zagovarali konfederaciju države i partije te politički pluralizam s obzirom da su se kod njih već dogodili izbori za predstavnika u saveznom Predsjedništvu, te su se pripremali, kao i u Hrvatskoj, prvi višestranački izbori. Srbi su zagovarali uvođenje sustava „jedan čovjek – jedan glas“ što bi im prilikom glasovanja omogućilo ostvarivanje većine zbog činjenice da su Srbi bili najbrojniji narod u Jugoslaviji. Nakon što su svi slovenski prijedlozi odbijeni, a svi srpski prihvaćeni, 22. siječnja slovensko izaslanstvo napušta kongres. Tu će odluku odmah slijediti i hrvatsko izaslanstvo na čelu s Ivicom Račanom, a potom i makedonski te bosanskohercegovački izaslanici. Dana 30. ožujka 1990. godine održana je sjednica Centralnog

⁵² Marijan, *Domovinski rat*, 18.

⁵³ Marijan, *Domovinski rat*, 19, 47.

⁵⁴ *Isto*, 18-19.

komiteta (CK) SKJ na kojemu se nije pojavila većina izaslanika (nije bilo slovenskih izaslanika, a samo jedan hrvatski, tri makedonska i 12 bosanskohercegovačkih), a nakon stanke ostali su samo izaslanici Srbije, Crne Gore i Komitet SKJ-a u JNA. Ovim događajima označen je konačni raspad Saveza komunista Jugoslavije, a time najavljen i raspad SFRJ.⁵⁵

6. Stanje u Hrvatskoj i porast srpskog nacionalizma

6.1 Politička situacija u Hrvatskoj

Na datum 20. svibnja 1989. godine osnovan je Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSLŠ). To je ujedno bila i prva demokratska stranka osnovana u SR Hrvatskoj, čiji je prvi predsjednik bio Slavko Goldstein, a od 1990. godine tu dužnost vrši Dražen Budiša.⁵⁶ Nakon HSLŠ-a, u Hrvatskoj se 17. lipnja 1989. godine osniva Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), koja je u svoje redove okupila osobe svih političkih opcija, od ljevice do desnice, od konzervatizma do liberalizma. Osim tih dviju stranaka, počinju se osnivati i ostale: Hrvatska demokratska stranka (Marko i Vladimir Veselica), Hrvatska seljačka stranka (Nikola Novaković), Hrvatska stranka prava (Dobroslov Paraga) te još brojne druge, tako da je pred prve višestranačke izbore bilo registrirano 30 stranaka. Iduće godine dolazi do prvih višestranačkih izbora. Prvi krug izbora održan je 22. i 23. travnja, a drugi krug 6. i 7. svibnja 1990. godine. Odmah nakon prvog kruga izbora počelo je razoružavanje TO od strane JNA.⁵⁷ Prilikom razoružavanja, JNA dolazi u posjed oko 200 000 pušaka, 1 000 topova, 1 400 minobacača, 30 tona eksploziva i ostalih elemenata naoružanja.⁵⁸ Pobjedu na izborima odnio je HDZ na čelu s Franjom Tuđmanom. HDZ tada osvaja 205 zastupničkih mjesta, a drugoplasirani Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (Ivica Račan) osvojiti će 73 mjesta. U srpnju iste godine Sabor amandmanima na Ustav SR Hrvatske uklanja socijalistička nazivlja i terminologije. Isti mjesec započinje i mandat Franje Tuđmana kao predsjednika države, dok će prvi predsjednik Vlade biti Stjepan Mesić (njega će odmah u kolovozu zamijeniti

⁵⁵ Brekalo, *Slatinska kronika* 77-80.

⁵⁶ „Povijest stranke“, HSLŠ, pristup ostvaren 10. VII. 2022., <https://www.hslls.hr/povijest-stranke/>

⁵⁷ Marijan, *Domovinski rat*, 19-20.; Ivan Samardžija, *Operacija Otkos-10* (Zagreb: Despot infinitus, 2019), 22.; Jakov Gumzej, *Od balvana do Dayton* (Zagreb: Mato Lovrak, 2000), 42-46.

⁵⁸ Mira Pelikan i Miroslav Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravške županije stradanim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003), 237.

Josip Manolić). U prosincu, točnije 22. 12. 1990. godine, donesen je „Božićni Ustav“, kojeg je potpisao predsjednik Sabora Žarko Domjan.⁵⁹ U ustavu je Hrvatska definirana kao „nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njezini državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih“.⁶⁰ Time je promijenjena definicija Ustava iz 1974. godine prema kojem je Hrvatska država hrvatskog naroda i srpskog naroda u njoj.⁶¹ Također, člankom 140. određen je odnos prema Jugoslaviji u vidu toga da „Republika Hrvatska ostaje u SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor Republike Hrvatske ne odluči drugačije.“⁶² Nadalje, 21. veljače 1991. godine Sabor usvaja Rezoluciju o prihvaćanju postupka za razdruživanje SFRJ i udruživanju u savez suverenih država koje bi si uzajamno priznale suverenost. Franjo Tuđman 25. travnja potpisuje odluku o raspisivanju referenduma na kojem su bila postavljena dva pitanja. Prvo se pitanje odnosilo na to žele li birači da Hrvatska uđe u savez suverenih država na prijedlog Republike Hrvatske i Republike Slovenije. U drugom se pitanju željelo saznati žele li birači da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi prema prijedlogu Republike Srbije i SR Crne Gore. Na birališta je, 19. svibnja 1991. godine, izašlo čak 83,56 % od upisanog broja glasača, a od tog broja njih 93,24 % izjasnilo se za savez suverenih država, dok je 92,18 % birača odbilo ostanak RH u Jugoslaviji. Dana 30. svibnja 1990. godine konstituiran je prvi demokratski izabran višestranački Sabor RH. Kao odgovor na rezultate referenduma iz svibnja, 25. lipnja 1991. godine Sabor RH donosi Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Posredovanjem Europske zajednice, 7. srpnja donesen je trogodišnji moratorij na proglašenje hrvatske samostalnosti. Tako je nakon isteka moratorija, 8. listopada 1991. godine, Sabor izglasao odluku o raskidu državno-pravnih sveza s ostalim republikama i pokrajinama, čime je završen politički put ka hrvatskoj samostalnosti.⁶³

6.2 SDS i početak srpske pobune

Kao odgovor na demokratske promjene u Hrvatskoj, Jovan Rašković u Kninu 17. veljače 1990. godine osniva Srpsku demokratsku stranku. Cilj stranke bila je organizacija

⁵⁹ Marijan, *Domovinski rat*, 19.; Ivan Samardžija, *Operacija Otkos-10*, 21-22.; Jakov Gumzej, *Od balvana*, 46-48.

⁶⁰ „Ustav Republike Hrvatske od 22. 12. 1990.“, Narodne novine 56/1990-1092, pristup ostvaren: 11. VII. 2022., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_12_56_1092.html

⁶¹ Marijan, *Domovinski rat*, 20.

⁶² „Ustav Republike Hrvatske od 22. 12. 1990.“

⁶³ Marijan, *Domovinski rat*, 20-21.; Gumzej, *Od balvana*, 42-50.

srpskog stanovništva u Hrvatskoj te se je zalagala za višestranačku Jugoslaviju ustrojenu na federativnoj osnovi. Na prvim višestranačkim izborima SDS je pobijedio samo u Kninu, Gračacu i Donjem Lapcu i time osvojio pet mandata. Prvi ogranak osniva se u Srbu 26. veljače 1990. godine. Nakon toga slijede ogranci u Gračacu, Glini, Vrginmostu, Zadru, Gospiću, Vukovaru, Pakracu, Petrinji, Ličkom Osiku, Rijeci, Bijelom Brdu, Otočcu, Okučanima, Borovu, Osijeku i Novoj Gradiški.⁶⁴ Inicijativni odbor SDS-a za općinu Podravska Slatina osnovan je 9. lipnja 1990. (predsjednik Milun Karadžić), a za Viroviticu 28. srpnja 1990 godine. Kako bi lakše koordinirali rad stranke lokalnih općina (Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje Okučani i Podravska Slatina), osnovan je i Regionalni odbor Srpske demokratske stranke Slavonije na čelu s Ilijom Sašićem iz Podravske Slatine i Veljkom Džakulom iz Pakraca.⁶⁵ Treba napomenuti kako su na Osnivačkoj skupštini SDS-a za Podravsku Slatinu gostovali Jovan Rašković i Milan Bujnović (potpredsjednik). Tako je Rašković spominjao kako su Srbi kao narod često vodili oslobodilačke ratove. Međutim, ti se ratovi danas tumače kao osvajački, ali i da je srpski narod i dalje spreman voditi oslobodilačke ratove za sebe i druge. Nadalje, Rašković govori kako su oni Srbi po rodu, ali da pripadaju hrvatskoj državi te da to hrvatsko ime njima ne smeta, niti im smije smetati. Također, napominje kako oni priznaju suverenitet hrvatskog naroda u hrvatskoj državi sve dok hrvatska država priznaje suverenitet srpskog naroda u Hrvatskoj. Isto tako, smatra kako ova zemlja pripada Srbima isto koliko i Hrvatima jer oni nisu na ovu zemlju došli naoružani, već su naselili opustošena područja.⁶⁶ Iako bi mogli zaključiti da je Rašković tijekom svojeg govora davao prednost dijalogu s hrvatskim vlastima, svoj je nastup završio riječima: „Braćo Srbi, vidimo se u Krajini, za vas u ustaškoj državi nema sreće!“ čime je pokazao pravo lice svoje politike i stranke.⁶⁷ Na tom je skupu nazočilo oko 5 000 ljudi iz općina Podravska Slatina, Donji Miholjac, Orahovica, Virovitica i Slavonska Požega.⁶⁸

Na datum 28. lipnja 1990. godine stvorena je Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like, koju su do 19. prosinca iste godine obuhvaćale općine: Donji Lapac, Dvor na Uni, Benkovac, Gračac, Knin, Kostajnica, Glina, Titova Korenica, Vojnić i Obrovac. Dana 25. srpnja 1990. godine usvojena je „Deklaracija o suverenosti i autonomija srpskog naroda u

⁶⁴ Marijan, *Domovinski rat*, 22.

⁶⁵ Brekalo, *Slatinska kronika*, 101-104.

⁶⁶ Željko Felbar, „SDS Podravska Slatina – Jovan Rašković, 9.6.1990. – Vremeplov“, Felbar Studio, pristup ostvaren 12. VII. 2022., <https://www.youtube.com/watch?v=Xy1K6rTIG4A>

⁶⁷ Anđelko Mijatović, *Otkos-10* (Zagreb: Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog Republike Hrvatske, Hrvatsko memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata Zagreb, 2011), 39.

⁶⁸ Brekalo, *Slatinska kronika*, 104.

Hrvatskoj“. Deklaracija se temeljila na ideji da srpski narod ima pravo na suverenost i da mogu zajedno s Hrvatima, ali i samostalno odlučivati za konfederativno ili federativno uređenje Jugoslavije. Konstituiran je i Srpski sabor i izvršno tijelo – Srpsko nacionalno vijeće (SNV). Tako je SNV od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine održalo referendum o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj. Za autonomiju je glasalo 567 127 glasača, 144 je bilo protiv, a 46 listića bili su nevažeći. Sukladno rezultatima izbora, 21. prosinca 1990. godine u Kninu je osnovana Srpska autonomna oblast Krajina (SAO Krajina). Godine 1991. dolazi do osnivanja i SAO Zapadna Slavonija i SAO Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem. Zanimljiva je činjenica da je na području koje su obuhvaćala ta tri srpska područja živjelo oko 881 000 stanovnika, od čega je 316 000 stanovnika bilo srpske nacionalnosti ili 36 % ukupnog stanovništva. Dana 19. prosinca 1991. godine Skupština SAO Krajine proglašava Republiku Srpsku Krajinu (RSK), kojoj će kasnije toga mjeseca pripojiti i SAO Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem i SAO Zapadna Slavonija.⁶⁹ Krajem ljeta, Raškovića će na čelu stranke zamijeniti radikalniji političari, Milan Babić i Milan Martić.⁷⁰

7. Početak pobune u Hrvatskoj i njezina organizacija u općinama Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica

7.1 Općina Virovitica

7.1.1 Stanje u općini do prve polovice 1991. godine i Virovitička skupina.

Proces demokratizacije u općini Virovitica započinje početkom 1990. godine kada se u Virovitici, 4. ožujka osniva općinski odbor HDZ-a, čiji je prvi predsjednik bio Ante Krišto.⁷¹ Rezultati demokratskih izbora pokazali su pobjedu HDZ-a u općini Virovitica. U Skupštinu općine (SO) 58 mjesta pripalo je HDZ-u, 14 mjesta SDP-SKH, 13 mjesta Socijalističkoj stranci Hrvatske (SSH), 14 nezavisnim kandidatima i 7 zajedničkim kandidatima SDP-SKH i SSH. Predsjednik SO Virovitica postao je Ante Krišto, potpredsjednik Ivan Grbavac, a predsjednik

⁶⁹ Marijan, *Domovinski rat*, 22-23.

⁷⁰ Brekalo, *Slatinska kronika*, 105-109.; Marijan, *Domovinski rat*, 22.

⁷¹ Domagoj Knežević, „Lokalna Organizacija HDZ-a – Prva crta obrane od srpske agresije. Slučaj „Virovitička skupina“, u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl. ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018), 64.

Izvršnog vijeća SO postao je Antun Habijanac. Nasuprot tome, SDS 28. srpnja u Novom Obilićevu osniva Inicijativni odbor za općinu Virovitica.⁷² Tijekom tog razdoblja pripadnici hrvatske vlasti dobivaju brojne prijetnje lokalnih Srba. Kako je rukovodstvo SJS Virovitica (koje je bilo pod SUP Bjelovar)⁷³ odbijalo suradnju s virovitičkim vlastima, traži se smjena istih te je ona zatražena i od ministra obrane Martina Špegelja i ministra unutarnjih poslova Josipa Boljkovca. Tako će na mjesto načelnika SJS Virovitica doći Antun Troha. Istovremeno s ovim događajima, u Viroviticu dolazi prva pošiljka oružja namijenjena obrani virovitičkog područja.⁷⁴ Pošiljke oružja nastavit će se u nekoliko navrata do kraja listopada 1990. godine pod Antom Krištom i Đurom Dečakom.⁷⁵ Jedan dio oružja odmah je podijeljen članovima HDZ-a, a velik je dio sakriven kod Ivana Belanija u Suhopolju.⁷⁶ Ministar Špegelj smatrao je kako je Virovitičanima potrebna dodatna pomoć u nabavljanju oružja pa je tako ponudio vlastitog čovjeka od povjerenja – Vladimira Jagara. Međutim, pokazalo se kako je Jagar zapravo „krtica“ koja je sve povjerljive informacije o sastancima s ministrom Špegeljom, kao i sastancima Špegelja i ministra Boljkovca, prenosi pukovniku Aleksandru Vasiljeviću (zamjenik načelnika Uprave bezbjednosti JNA – UB JNA), a on je pak to prenosio Veljku Kadijeviću, generalu JNA i saveznom sekretaru. Istovremeno je Vasiljević počeo dobivati informacije o sumnjivim kamionima na hrvatsko-mađarskoj granici, ali kao pripadnik JNA nije mogao djelovati jer ona nije imala ovlasti nad granicama. Zbog toga će UB JNA pokrenuti operaciju „Štit“ 14. listopada 1990. godine pod oznakom najveće tajnosti. Jagar je, osim prenošenja informacija usmenim putem, počeo i snimati audiozapise sastanaka s ministrom Špegeljom gdje se je pričalo o raspodjeli oružja (Boljkovac je zamjerio Špegelju što se je oružje dijelilo preko linija HDZ-a, a ne preko pričuvnog sastava MUP-a) i o raznim drugim planovima (npr. o napadu hrvatskih snaga na obitelji pripadnika JNA ako ona napadne RH). Nakon toga, Kadijević nalaže Vasiljeviću postavljanje kamera u kuću ministra Špegelja. Iz sastanka na kojem su sudjelovali Špegelj, Jagar i Franjo Kovač (stariji vodnik JNA) Kadijević dolazi do imena Antuna Habijanca i Đure Dečaka za kojega se dobila informacija da je glavni organizator lokalne obrane. Dečak će, ne znajući za izdajicu u vlastitim redovima, predati Jagaru popis ljudi

⁷² Darjan Godić, „Stanje sigurnosti, javnog reda i mira na području općine Virovitica 1991. godine“, u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl. ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018), 105-106.

⁷³ Krajem 1990. godine milicija biva preimenovana u policiju. Organizacijski se dijelila na sekretarijate za unutarnje poslove (SUP) i stanice javne sigurnosti (SJS). Sjedišta SUP-ova bila su u Osijeku, Slavanskom Brodu, Vinkovcima, Bjelovaru, Kutini, Dubrovniku, Gospiću, Karlovcu, Puli, Rijeci, Sisku, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Zaboku, Zadru i Zagrebu. Od 8. studenog 1990. godine SUP-ovi postaju policijske uprave (PU), a stanice javne sigurnosti postaju policijske postaje (PP).

⁷⁴ Knežević, Lokalna samouprava 65.; Godić, „Stanje sigurnosti“, 106.

⁷⁵ Knežević, Lokalna samouprava, 65.

⁷⁶ Knežević, Lokalna samouprava, 65; Mirko Lukaš i Zoran Puljić, *Neuhvatljivi suhopoljski tigar*, (Virovitica: Vlastita naklada M. Lukaš, 2021), 74-84.

u Virovitici, Podravskoj Slatini i Grubišnom Polju koji su dobili oružje. Osim toga, prikupljene su informacije o podjeli oružja putem HDZ-a i u Osijeku, Vukovaru i Županji. Uhićeni su trebali biti Špegelj i Boljkovac, članovi Virovitičke skupine (Đuro Dečak, Antun Habijanac, Franjo Kovač, Vladimir Šabarić, Vinko Belobrk i Josip Kovač), Branimir Glavaš, Tomislav Merčep, Ratko Žuvela, Mladen Bujas, Goran Parlov, Ivo Jelić i Branimir Petričević, a kao svojevrsna protuteža uhićenim Hrvatima, u Kninu su trebali biti uhićeni Milan Martić i Milan Babić. Od toga se je odustalo jer se smatralo da će se tada jasno pokazati kako je JNA stala na stranu srpskih pobunjenika te se je datum završetka akcije odgodio. Daljnjim izvlačenjem informacija preko Jagara, Vasiljević saznaje kako su naoružani pripadnici HDZ-a sada ušli u pričuvni sastav MUP-a. Kako je situacija oko potencijalne intervencije JNA pri rušenju hrvatske vlasti i dalje postojala, Špegelj je predstavio plan sukoba s JNA kojeg su podržali još i Josip Manolić, Stjepan Mesić i Zvonimir Červenko, a protiv plana bio je Boljkovac, kao i predsjednik Franjo Tuđman. Dana 9. siječnja 1991. godine održana je sjednica Predsjedništva SFRJ, na kojoj je usvojena Naredba Predsjedništva SFRJ kojom se tražilo razoružavanje svih nelegalnih formacija i osoba na području SFRJ do 19. siječnja iste godine. Očigledno je da je ta naredba bila usmjerena protiv pričuvnog sastava MUP-a RH, ali do provođenja naredbe nije došlo. Hrvatski otpor iznenadio je Kadijevića i Jovića, ali je Milošević ponovno zatražio da JNA djeluje samo kao pomoć pobunjenim Srbima. U tome se je vidjela razlika u politici JNA i Srbije. Prvi su željeli sačuvati SFRJ, dok su potonji željeli zauzeti hrvatska područja koja su oni smatrali srpskim. Kako je rok za provedbu isticao 21. siječnja, Hrvatskoj je istjecalo vrijeme. Ipak, Hrvatska je dobila podršku Slovenije i Bosne i Hercegovine. U noći istjecanja Naredbe, sve snage JNA bile su spremne za moguće napade hrvatskih snaga. Tako su u Virovitici hrvatski dragovoljci izvršili blokadu vojarne, ali su se povukli nakon zapovijedi iz Zagreba. Međutim, nastavila se akcija uhićenja ministara i članova Virovitičke skupine. Tako će 23. siječnja prvi biti uhićeni F. Kovač i V. Šabarić, a dva dana poslije i Dečak te Habijanac. Na sastanku u Beogradu hrvatsko vodstvo postiglo je sporazum o raspuštanju pričuvnog sastava MUP-a RH, ali i ukidanje stanja pripravnosti JNA. Nakon što su uhićeni, članovi Virovitičke skupine prevezeni su u Zagreb. Kovač je priznao optužbe, a Šabarić je porekao. Habijancu su rekli kako je hrvatska vlast srušena te da je Dečak uhićen pa je i on priznao naoružavanje, plan napada na vojaranu i suradnju s ministrom Špegeljom. Dečak je također prihvatio suradnju jer su obojica, prema Vasiljeviću, bili ljuti na Špegelja koji ih nije zaštitio. Habijancu i Dečaku dodijeljeni su odvjetnici koji su im rekli kako hrvatska vlast zapravo i nije srušena. Josip Kovač i Ivan Belani uspjeli su se sakriti na vrijeme te nisu uhvaćeni. Ipak, 6. veljače uhvaćen je Vinko Belobrk. Glavna meta operacije „Štit“, ministar Špegelj, dobio je politički imunitet pa do

njegovog uhićenja nije došlo. Sredinom veljače uhićen je i Željko Nemet, kod kojega su pronašli naoružanje iz Mađarske te je on priznao optužbe, Međutim, on je bio član Socijalističke stranke Hrvatske (SSH), što Vasiljeviću nije odgovaralo zbog toga što to nije slijedilo konstrukciju optužnice kako je oružje za obranu dijeljeno samo članovima HDZ-a. Prva optužnica protiv Špegelja i Virovitičke skupine objavljena je 27 siječnja 1991. godine. Kao potpora optuženicima, hrvatski su građani u Virovitici krajem siječnja i tijekom veljače organizirali nekoliko skupova podrške. Pokrenuta je čak i peticija za njihovim oslobođenjem koja je prikupila oko 62 000 potpisa. Vrhunac potpore optuženicima dogodio se u Zagrebu, 24. veljače velikim skupom građana, kada je zatraženo puštanje optuženika na slobodu, aktivnije uključivanje hrvatske vlasti u taj slučaj, a osuđena je i politika JNA. Suđenje Virovitičkoj skupini počelo je 8. travnja 1991. godine na Vojnom sudu u Zagrebu. Dan su obilježili prosvjedi diljem Hrvatske, a vrhunac je bio u Zagrebu gdje napadnuta zgrada Vojnog suda pa je suđenje odgođeno za 18. travanj. Suđenje je započelo bez optuženih Špegelja, J. Kovača i Belanija. Dečak, Habijanac, F. Kovač i Šabarić povukli su svoje izjave, dok je Belobrk sve optužbe priznao rekavši da je to sve napravio s ponosom za obranu suvereniteta RH. Dana 6. svibnja nastavljeno je suđenje Virovitičkoj skupini, a 8. svibnja kao svjedoci na sudu pojavljuju se Jagar i Vasiljević. Iako su oni iznijeli brojne optužbe, hrvatska strana prikazuje Jagara i Vasiljevića kao osobe u sukobu interesa zbog čega je Vojni sud do kraja odbijao sve prijedloge optužbe za novim saslušanjem svjedoka. Suđenje je završilo 20. svibnja 1991. godine, a svi optuženi u prvostupanjskoj presudi proglašeni su krivima. Habijanac je dobio tri i pol, Dečak tri, Belobrk jednu, F. Kovač dvije i pol godine, Šabarić godinu i tri mjeseca dok je J. Kovač dobio tri godine i tri mjeseca zatvora. Nakon presude F. Kovač i Šabarić odvedeni su u beogradski zatvor kao pripadnici JNA, dok su ostala trojica pušteni na slobodu. Praćenje i suđenje Virovitičkoj skupini bilo je povezano s hrvatskim procesom raskida državnopravnih veza sa SFRJ. Prikupljene informacije trebale su se koristiti kao opravdani razlog intervencije JNA, koja je propala zbog političkih previranja. Presude optuženicima postale su pravno ništavne proglašenjem hrvatske neovisnosti 25. lipnja 1991. godine.⁷⁷

Istovremeno s ovim događajima, u kolovozu 1990. godine započinje organiziranje Dragovoljačkog bataljuna Virovitica. S obzirom na to da bataljun nije bio formalna postrojba, dragovoljci se u listopadu iste godine počinju priključivati pričuvnom sastavu MUP-a RH. Sredinom istog mjeseca ustrojen je Štab za obranu Virovitice s 13 članova, a prvi zapovjednik

⁷⁷ Knežević, Lokalna samouprava, 65-96.

bio je Đuro Dečak.⁷⁸ Dragovoljci su bili organizirani u dva obrambena prstena. Prvi prsten bio je onaj vanjski, na rubnim dijelovima općine, koji je trebao zaustaviti prodor neprijateljskih snaga u unutrašnjost općine. Drugi je obrambeni prsten bio onaj unutarnji koji se je nalazio unutar same općine, a njegova zadaća je bila spriječiti izlazak i prodor JNA iz vojarne, karaula i vojnog skladišta „Šišat“.⁷⁹ Krajem listopada u Viroviticu dolazi oko 200 kalašnjikova s većom količinom streljiva, ručnih bacača i tenkovskih mina.⁸⁰ Jedan dio oružja podijeljen je u Podravskoj Slatini i Grubišnom Polju, a broj dragovoljaca narastao je na oko 650.⁸¹ Organizirani u satnije, dragovoljci su bili raspoređeni na sljedeći način: zapovjedništvo i dvije satnije u Virovitici te po jedna satnija u mjestima: Milanovac, Lukač, Špišić Bukovica, Gradina i Suhopolje.⁸² Dragovoljački bataljun Virovitica u listopadu 1990. godine postaje pričuvni sastav MUP-a RH. Prva borbena akcija bataljuna bila je opkoljavanje virovitičke vojarne 21. siječnja, a koja je potrajala do 22. siječnja 1991. godine kada se i prekida. Dana 22. siječnja Đuro Dečak obavlja smotru bataljuna što je ujedno i prva smotra hrvatskih obrambenih snaga u suverenoj RH.⁸³

Uhićenje Virovitičke skupine i plasiranje informacija kako se HDZ nelegalno naoružava te stvara svoje paravojne postrojbe izazvalo je znatnu pažnju u Jugoslaviji, napose u Srbiji. Upravo su srpski mediji pisali o ugroženosti srpskog naroda na virovitičkom području, što uopće nije bio slučaj, ali je to izazvalo veliko negodovanje hrvatskog stanovništva. U mjestima Novo Obilićevo i Gradina, mjestima s većinskim srpskim stanovništvom, počele su se pojavljivati naoružane straže Srba, a srpska su djeca prestala ići u školu. To je dovelo do incidenta 1. veljače 1991. godine kada su nepoznati počinitelji oteli dva srpska novinara „Večernjih novosti“ iz hotela „Slavonija“. Odvezli su ih u šumu i tamo pretukli, ali su ovi uspjeli pobjeći. Ipak, taj je slučaj možda i insceniran jer na snimkama 2. veljače ti novinari uopće ne pokazuju tragove napada, a tek se je idući dan pojavio zavoj oko glave na jednom od novinara.⁸⁴

⁷⁸ Davor Špoljarić i Kristijan Gostimir „Organizacijska struktura obrambenih snaga na virovitičkom području“, u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl. ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018), 35.

⁷⁹ Špoljarić i Gostimir „Organizacijska struktura“, 35.; Zvonko Kožnjak, „Pripreme za obranu na području bivše općine Virovitica“ u *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravске županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori Mira Pelikan i Miroslav Gazda (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003), 262-263.

⁸⁰ Špoljarić i Gostimir „Organizacijska struktura“ 35.; Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 262.

⁸¹ Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 262.

⁸² Špoljarić i Gostimir „Organizacijska struktura“, 35-36.; Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 263.

⁸³ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 37.

⁸⁴ Godić, „Stanje sigurnosti“ 109-110.

Dana 28. ožujka u Suhopolju održana je osnivačka skupština SDS-a prilikom čega organizatori na domu ističu zastavu sa četiri ćirilčna slova „S“.⁸⁵

Dana 5. svibnja virovitička policija dobiva obavijest da je željeznička pruga između sela Pepelana i Pčelića oštećena u eksploziji. Dolaskom na teren policijski službenici našli su se pod vatrom pješačkog naoružanja. Iako istragom nije utvrđeno tko je podmetnuo eksploziv na prugu, utvrđeno je da su vatru otvorili stanovnici Pčelića zbog straha da su policajci zapravo pripadnici Šešeljevih paravojnih formacija o kojima se pričalo da su došli na ovo područje.⁸⁶ Dana 16. svibnja održan je parastos⁸⁷ u Virovitici, koji je vodio episkop Lukijan, jedan od predvodnika srpskog nacionalizma. Nakon parastosa polomljen je drveni križ na mjestu srušene pravoslavne crkve, što je Općinski odbor SDS-a vidio kao jasan pokazatelj nesnošljivosti Hrvata i HDZ-a prema Srbima. Na dan referenduma o hrvatskoj neovisnosti, 19. svibnja 1991. godine, u 12 mjesta s većinski srpskim stanovništvom referendum nije održan zbog bojkota srpskog stanovništva, a već idući dan organiziran je veliki doček jer je virovitička skupina puštena na slobodu.⁸⁸

Dana 16. lipnja 1991. godine u mjestima s većinskim srpskim stanovništvom održava se (ilegalni) referendum gdje se stanovnike pitalo žele li prijeći u Daruvarsku općinu te žele li se automatski pripojiti SAO Krajini. Rezultati su bili očekivani te se većina Srba izjasnila za priključenje daruvarskoj općini i SAO Krajini. Također, tijekom lipnja, a napose nakon proglašenja neovisnosti 25. lipnja, sve je učestalije remećenje javnog reda i mira.⁸⁹ Dana 28. lipnja u Virovitici se formira 50. samostalni bataljun ZNG-a. Prvi zapovjednik bataljuna bio je Mirko Rukavina, drugi Marko Krstanović, a treći zapovjednik bio je Đuro Dečak. Bataljun će odmah po formiranju blokirati virovitičku vojarnu, karaule i ostale vojne objekte. Osim svoje uloge u Virovitici i prije transformacije u 127. brigadu HV-a, sudjelovat će u akcijama u Jasenovcu, Hrvatskoj Kostajnici, Hrvatskoj Dubici, Dalju, Laslovu, Tenjskom Antunovcu, Podravskoj Slatini, Grubišnom Polju, Četekovcu i Pakracu. Bataljun je možda i najpoznatiji po sudjelovanju u akciji „Jasenaš“ gdje su u suradnji s MUP-om RH oslobodili istoimeno selo, koje je tako postalo prvo oslobođeno naselje u RH, kao i po oslobođenju virovitičke vojarne 17. rujna 1991. godine.⁹⁰ Tenzije su sve više rasle, pogotovo kad dolazi do uhićenja Borivoja

⁸⁵ Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 241.

⁸⁶ Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 263.; Godić, „Stanje sigurnosti“, 110-111.

⁸⁷ U Pravoslavnoj crkvi molitva tj. služba za mrtve, pandan u Katoličkoj crkvi je misa za pokojne tj. misa zadušnica.

⁸⁸ Godić, „Stanje sigurnosti“, 111.

⁸⁹ *Isto*, 111-112.

⁹⁰ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 40-41.

Šakotića. Naime, policija je dobila dojavu kako se u njegovoj kući nalazi oružje namijenjeno Srbima na virovitičkom području. Policija je to oružje i pronašla te ga je uhitila. Međutim, pred njegovom se kućom ubrzo pojavljuju Alija Agić i Branko Štrbac, pripadnici službe bezbjednosti JNA, koji traže njegovo puštanje. ZNG i policija će uhititi i njih, ali tada pred kuću dolazi šezdesetak vojnika JNA, što je rezultiralo okupljanjem civilnog stanovništva oko vojnika JNA. Situacija na sreću nije eskalirala te su se vojnici povukli, a časnici JNA odvedeni su u Bjelovar pod sumnjom da su sudjelovali u naoružavanju Srba. Također, provedeno je još nekoliko akcija u kojima je kod srpskog stanovništva pronađeno skriveno oružje.⁹¹

7.1.2 Stanje u općini u drugoj polovici 1991. godine.

Srpanj u virovitičkoj općini obilježen je skoro svakodnevnim noćnim pucnjavama i eksplozijama, a 5. srpnja iz kruga virovitičke vojarnje začula se eksplozija. Radilo se o aktivaciji mine koja je postavljena kako bi spriječila ulazak u vojarnu. U noći istog dana na pripadnike ZNG-a otvorena je vatra iz automobila, ali žrtava nije bilo.⁹² Istog dana dogodila se eksplozija ispred kuće predsjednika SO Virovitica A. Krište, ali nije bilo stradalih. Istragom se pokazalo kako je to zapravo bila protugradna raketa koja se nije aktivirala u zraku, a 9. srpnja u Koriji je eksplozivom uništen gospodarski objekt osobi srpske nacionalnosti. Idućeg dana u Suhopolju pripadnici ZNG-a zaustavljaju kolonu JNA prilikom čega se 29 vojnika predaju. To je izazvalo burnu reakciju zapovjedništva JNA nakon čega su vojnici pušteni.⁹³ Dana 22. srpnja Viroviticu nadlijeću dva zrakoplova JNA čak tri puta.⁹⁴

Ni kolovoz nije bio mirniji mjesec. Dapače, situacija u virovitičkoj općini još je više eskalirala.⁹⁵ Dana 12. kolovoza proglašava se SAO Zapadna Slavonija, a Bilogorski odred TO SAO ZS započinje s napadima, otmicama i blokiranjem pet cesta koje su preko Bilogore povezivale virovitičku općinu s grubišnopoljskom i daruvarskom općinom.⁹⁶ Dana 13. kolovoza pobunjeni Srbi zaustavljaju autobus poduzeća „Čazmatrans“ na relaciji Virovitica – Grubišno Polje, a potom fizički napadaju vozače. Idući dan pobunjeni Srbi ponovno zaustavljaju autobus istog poduzeća te pljačkaju i tuku putnike zbog čega je promet na relaciji

⁹¹ Godić, „Stanje sigurnosti“, 113.

⁹² *Isto*, 113.

⁹³ *Isto*, 113-114.

⁹⁴ Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 242.

⁹⁵ Godić, „Stanje sigurnosti“, 116.

⁹⁶ Jakša Raguž, Akcija „Jasenaš“ – Prvo oslobođeno naselje u Republici Hrvatskoj“, u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl. ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018), 133.

Virovitica – Grubišno Polje prekinut.⁹⁷ Pregovori oko puštanja otetih civila s virovitičke i grubišnopoljske općine započeli su s potpukovnikom Tomislavom Mitićem, zapovjednikom virovitičke vojarnje kojeg se u javnosti prikazivalo kao osobu koja je otvorena za dijalog s hrvatskim vlastima. Međutim, pregovori su propali jer se je ispostavilo da je Mitić otvoren protivnih hrvatske vlasti te je tvrdio da JNA ne naoružava Srbe, iako je uhićeno nekolicina časnika NA koji su oružje dijelili Srbima u Virovitici.⁹⁸ Istog se dana proglašava SAO Zapadna Slavonija u Pakracu u čiji su sastav ušli i dijelovi virovitičke općine.⁹⁹ Dana 18. kolovoza započinje otvoreni rat u virovitičkoj općini kada pobunjeni Srbi iz mjesta Klisa granatiraju Levinovac.¹⁰⁰ Hrvatsko stanovništvo na rubnim dijelovima općine tj. na granicama s općinama Daruvar i Grubišno Polje protjerano je iz svojih sela. Dio srpskog stanovništva uz mađarsku granicu mobilizirano je u sastav karaula u Terezinom Polju i Novom Gracu.¹⁰¹ Dana 26. kolovoza dolazi do razmjene devet civila (od čega dva maloljetnika) koji su bili u vrlo teškom psihofizičkom stanju zbog psihičke i fizičke torture.¹⁰² Dana 31. kolovoza pobunjeni Srbi iz smjera Jasenaša granatiraju Rezovačke Krčevine pri čemu nanose značajnu materijalnu štetu te ranjavaju nekoliko stanovnika.¹⁰³ Također, treba napomenuti kako je tijekom srpnja i kolovoza zabilježeno nekoliko desetaka eksplozija podmetnutih bombi. Zanimljivo je to što su u većoj mjeri bili oštećeni objekti pripadnika srpske nacionalnosti što ukazuje da je jedan dio Hrvata želio dodatno zaoštriti ionako narušene hrvatsko – srpske odnose.¹⁰⁴

Zbog sve učestalijih minobacačkih napada na naselja virovitičke općine, snage MUP-a i ZNG-a odlučile su se na djelovanje. Združenim će snagama 2. rujna napasti i osloboditi mjesto Jasenaš čime će se spriječiti mogućnost spajanja snaga pobunjenih Srba sa snagama JNA u virovitičkoj vojarni, izlazak na mađarsku granicu i samim time prekidanje Podravske magistrale tj. jedine cestovne i željezničke poveznice istoka i središnjeg dijela RH. Istog se dana osniva Krizni štab općine Virovitica, a za predsjednika je imenovan Antun Habijanac.¹⁰⁵ Jedna od prvih zapovijedi Kriznog štaba bilo je uvođenje policijskog sata i blokiranje vojnih objekata.

⁹⁷ Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 242.

⁹⁸ Godić, „Stanje sigurnosti“, 116-117.

⁹⁹ Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 242.

¹⁰⁰ Godić, „Stanje sigurnosti“, 117.

¹⁰¹ Raguž, „Akcija „Jasenaš“, 139.

¹⁰² Godić, „Stanje sigurnosti“, 117-118.

¹⁰³ Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 243.

¹⁰⁴ Godić, „Stanje sigurnosti“, 113-116.

¹⁰⁵ Godić u „Stanje sigurnosti“ navodi kako je Krizni štab općine Virovitica osnovan 2. rujna 1991. godine. Kožnjak u „Priprema za obranu“ i Kovač u „Virovitička bojeva djelovanja“ navode kako se je Krizni štab osnovan 17. srpnja 1991. godine.

Godić, „Stanje sigurnosti“, 118.; Kožnjak, „Pripreme za obranu“, 264.; Dubravko Kovač, „Virovitička bojeva djelovanja“ u *Virovitičke ratne rane i pobjede*, ur. Josip Đakić (Virovitica: HVIDR-a RH, 2014), 51.

Iako je Krizni štab poslao poziv časnicima i vojnicama u vojarni poziv za predaju, oni to nisu učinili te su otvorili vatru na pripadnike ZNG-a. Dana 15. rujna karaula u Terezinom Polju i Novom Gracu se predaju, a isto čine i vojnici u vojnom skladištu Šištat idućeg dana. Zatim 17. rujna predala se i virovitička vojarna. Pregledom dokumentacije zaplijenjene u vojarni došlo se do popisa Srba kojima je JNA podijelila oružje. Ipak, treba spomenuti kako je ovo vrijeme obilježeno i brojnim neprimjernim ponašanjima ZNG-a. Naime, od 1. do 30. rujna zabilježeno je 12 eksplozija podmetnutih bombi i jedno razbojstvo. U deset slučajeva radilo se o osobama srpske nacionalnosti, a u dva slučaja hrvatske nacionalnosti dok se razbojstvo dogodilo kada su pripadnici ZNG-a pod prijetnjom oružja oduzele oružje pripadniku srpske nacionalnosti iako je on za to oružje imao dozvolu.¹⁰⁶ Također, 19. rujna ustrojen je topničko-protuoklopni divizion HV-a s pod zapovjedništvom Miodraga Hokmana te je bio preteča 19. mpoad-a (mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion). Topničko-oklopni divizion od osnivanja do 15. listopada djeluje pod 127. brigadom HV-a, a odlukom ministarstva obrane divizion mijenja ime u 19. mpoad VP 1051 Virovitica te se podređuje OZ Bjelovar. Divizion je sudjelovao na virovitičkom, novljanskom, daruvarskom, pakračkom, lipičkom, bosansko-posavskom i dubrovačkom bojištu. Divizion je imao jednog poginulog i tri ranjena pripadnika.¹⁰⁷

Listopad bilježi nešto manje aktivnosti. Dogodile su se „samo“ tri eksplozije, a u jednoj od njih uništena je kuća spomenutog Borivoja Šakotića.¹⁰⁸ Temeljem zapovijedi ministra obrane Gojka Šuška, a na zapovijed vrhovnog zapovjednika Franje Tuđmana, 2. studenog formira se 127. brigada HV-a. Prvi zapovjednik brigade bio je Đuro Dečak, a jezgru brigade činio je 50. samostalni bataljun ZNG-a te se sastojala od tri bojne. Brigadi je pridružen i topnički protuoklopni divizion i inženjerska satnija. Brigada će sudjelovati u akcijama Otkos 10 i Papuk-91. Brigada će nakon uspješne provedbe tih operacija zauzeti obrambene položaje, a u skladu sa sigurnosnom situacijom dolazi do postupnog razvojačenja. Tako će nastati taktička grupa TG 127 čiji je prvi zapovjednik bio Renato Romić, a poslije ga je zamijenio Mirko Brajtigam. TG 127 će u ljeto 1992. biti poslana u Bosansku Posavinu. Padom Bosanske Posavine i povratkom, TG 127 se ukida, gdje je dio pripadnika prešao u 81. gardijsku bojnu HV-a. 127. brigada HV-a imala je 67 poginulih i 186 ranjenih pripadnika.¹⁰⁹

Petog listopada zrakoplovstvo JNA raketira Levinovac, a 7. listopada raketira se virovitička šećerana, iako je policijsko izvješće navelo da se tek radilo o svjetlećim raketama

¹⁰⁶ Godić, „Stanje sigurnosti“, 118-119.

¹⁰⁷ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 42-43.

¹⁰⁸ Godić, „Stanje sigurnosti“, 120.

¹⁰⁹ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 44-46.

korištenim za izviđanje i obilježavanje.¹¹⁰ Dana 27. listopada zrakoplovi JNA ponovno napadaju Viroviticu, ali bombardiraju i grad Barcs u Mađarskoj.¹¹¹

Drugog studenog zrakoplovi JNA ponovno raketiraju Viroviticu, a primarna meta bila je vojarna.¹¹² Prilikom bombardiranja poginuo je jedan pripadnik ZNG-a, a više osoba je ranjeno.¹¹³ Točnije, ranjena su dva civila, a poginuo je pripadnik 19. mpoad-a, Tomislav Iličić.¹¹⁴ Devetog studenog u zasjedi između sela Removac i Gornje Cjepidlake te između sela Kravljak i Mala Klisa ubijena su sedmorica pripadnika 127. brigade: Mato Čorković, Rudolf Dudović, Ivan Galeković, Josip Martelo, Berislav Majdandžić, Branko Sabolić i Pero Spajić, a više ih je i ranjeno.¹¹⁵ Dvanaestog studenog zrakoplovi JNA raketiraju vlak u Cabuni oštećujući željezničku prugu i ranjavajući nekoliko civila. Trinaestog i četrnaestog studenog zrakoplovi JNA ponovno su aktivni iznad virovitičkog područja. Tako 13. raketiraju Levinovac, Malu Babinu Goru (općina Daruvar), PIK Suhopolje, a 14. raketiraju Levinovac.¹¹⁶

U prosincu se stvari značajno poboljšavaju u odnosu na prethodne mjesece. Ipak, treba istaknuti kako su početkom prosinca u virovitičku vojarnu privedeni Đuro i Rade Skvorcan, kao i Bogdan Mudrinić i Ranko Mitrić. Prilikom ispitivanja četvorica zarobljenika nekoliko su puta bili pretučeni, od čega je Mudrinić umro, a Mitrić je ubijen. Braća Skvorcan pušteni su na slobodu, a protiv četvorice optuženih podignuta je optužnica koja je završila s pravomoćnom oslobađajućom presudom. Također, od jedne podmetnute eksplozivne naprave stradao je bračni par srpske nacionalnosti Plavšić, što je izazvalo veliko negodovanje kod civilnog stanovništva i vojnog osoblja. Tako će Krizni štab općine Virovitica tražiti od Vlade RH, PU Bjelovar i ZNG-a da poduzme akcije koje bi spriječile pojedince i skupine u takvim radnjama. Čini se da su mjere bile uspješne jer se stanje u virovitičkoj općini počelo normalizirati već početkom veljače 1992. godine.¹¹⁷

Dana 21. ožujka 1992. godine na području Virovitice formira se Samostalna domobranska bojna R Virovitica rezervnog tj. pričuvnog karaktera. Prvi zapovjednik bio je

¹¹⁰ Godić, „Stanje sigurnosti“, 120.

¹¹¹ *Isto*, 120.

¹¹² Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 244.

¹¹³ Godić, „Stanje sigurnosti“, 120.

¹¹⁴ Natko Martinić Jerčić, „Ratni put 127. brigade HV-a od osnutka do Sarajevskog primirja“ u *Virovitica u Domovinskom ratu*, gl. ur. Miljenko Brekalo (Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018), 282.

¹¹⁵ Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“ 284-285.

¹¹⁶ Pelikan i Gazda, „Spomenar“, 245.

¹¹⁷ Godić, „Stanje sigurnosti“, 121-122.

Petar Bijuk, a njega je naslijedio Vinko Brođanac. Bojna nije borbeno djelovala te je rasformirana 27. srpnja 1994. godine.¹¹⁸

Po zapovijedi Zbornog područja (ZP) Osijek, 1. studenog 1992. godine ustrojava se 2. pješačka bojna ročnog sastava 123. brigade HV-a s rasporedom časnika i dočasnika iz 127. brigade, koja je bila u fazi demobilizacije na čelu s Mirkom Brajtigamom. Uz bojnu je ustrojen i protuoklopni divizion iz 19. mpoad-a u fazi demobilizacije na čelu s Miodragom Hokmanom, kojeg je kasnije naslijedio Stjepan Mikulić. Sjedište bojne i diviziuna bilo je u Virovitici, a zapovjedništvo je bilo u Požegi. Oba segmenta 123. brigade osiguravali su radarski centar na Bilogori, a prilikom listopada, studenog i prosinca 1995. godine bili su raspoređeni u Otoku i Privlaci. Krajem 1995. i početkom 1996. godine broj pripadnika se smanjuje te oba segmenta 123. brigade napuštaju područje Virovitice.¹¹⁹

Krajem 1993. godine 127. brigada bila je većinski demobilizirana, ali je postojao veliki potencijal u ljudstvu. Zbog toga će se osnovati 81. gardijska bojna HV-a, koja je nosila nadimak „Kumovi“ i bila je jedna od samo pet takvih bojni u RH. Službeno je ustrojena 14. veljače 1994. godine, čiji je zapovjednik postao Renato Romić. Osamdeset i prva gardijska bojna sudjelovala je u obrani istočne Slavonije na području Vinkovaca tijekom Vojno redarstvene operacije Bljesak, a potom aktivno sudjeluje u operacijama HV-a i HVO-a „Ljeto-95“, VRO „Oluja“ i „Maestral“. Tijekom preustroja HV-a 1996. godine 81. gardijska bojna spojena je s 2. gardijskom brigadom „Gromovi“ te su njezini pripadnici većinom ušli u 4. pješačku bojnu 2. gardijske brigade. Tijekom svog ratnog puta kroz „Kumove“ je prošlo 2102 pripadnika, pri čemu su imali 21 poginulog i 169 ranjenog pripadnika.¹²⁰

U lipnju 1994. ustrojava se 1. protuoklopni topničko-raketni divizion, čiji je prvi zapovjednik bio Stjepan Mikulić. Divizion je, sukladno pripremama za VRO „Bljesak“, poslan na područje Osijeka kako bi sudjelovao u operaciji „Zid“ u kojoj se nastojao spriječiti mogući prodor neprijateljskih snaga s okupiranog područja. Nakon završetka „Bljeska“, divizion se vraća u Viroviticu te se nastavlja obuka zbog nadolazeće VRO „Oluja“. Dana 31. srpnja divizion je ponovno poslan na područje Osijeka, gdje će sudjelovati u obrambenoj operaciji „Feniks“, koja je imala istu ulogu kao i operacija „Zid“. U prosincu se divizion vraća u

¹¹⁸ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 46.

¹¹⁹ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 47-48.

¹²⁰ *Isto*, 48-50.

Viroviticu te kreće njegova demobilizacija, koja je završena krajem siječnja 1996. godine. Kroz divizion je prošlo 354 pripadnika, a smrtno je stradao jedan pripadnik.¹²¹

7.1.3 Akcija Jasenaš

Jasenaš je u vrijeme raspada Jugoslavije bilo je zasebno mjesto udaljeno 6 kilometara od središta Virovitice koje je brojalo 222 stanovnika 1991. godine. U njemu je živjelo 165 Srba, 43 Hrvata, 8 Jugoslavena, 2 Mađara i 4 neopredijeljena. Nakon proglašenja SAO Zapadne Slavonije, Srbi se na jugu virovitičke općine priključuju pobuni. Od triju bilogorskih sela u virovitičkoj općini koja su imala većinsko srpsko stanovništvo (Jasenaš, Pivnica i Gvozdansko), barikade su podignute samo u Jasenašu jer su u drugim dvama sela bila stavljena pod kontrolu hrvatskih vlasti. Pobuna je označila napadanje, otmice i blokadu pet prometnica preko Bilogore koje su povezivale virovitičku općinu s daruvarskom i grubišnopoljskom općinom. Blokiranjem tih pet cesta pobunjeni Srbi su ovladali južnim, pograničnim područjem virovitičke općine iako su zapravo kontrolirali samo jedno naseljeno mjesto – Jasenaš. Mještani tog sela ulaze u sastav TO Daruvara kao dijela TO SAO Zapadne Slavonije u vod 3. čete TO Miokovićevo 2. bataljuna TO Daruvar čiji je zapovjednik bio Stojan Mišćević.¹²²

Veliki problem hrvatskih vlasti u Virovitici bio je u tome što se naselje moglo koristiti kao baza za napade na Viroviticu, pogotovo kada se uzme u obzir da u to vrijeme virovitička vojarna, kao i dvije karaule, nije bila oslobođena. Obavještajni podaci ukazivali su kako će Banjalučki korpus pokušati presjeći Podravsku magistralu tako što će pružati potporu TO SAO Zapadne Slavonije pri njihovom napadu na Viroviticu (i spajanju s JNA u virovitičkoj vojarni), Podravsku Slatinu i Orahovicu, a potom se spojiti s karaulama na hrvatsko-mađarskoj granici na potezu Virovitica – Podravska Slatina – Donji Miholjac. Uspješnom provedbom ovog čina napravila bi se zapadna granica „Velike Srbije na potezu Virovitica – Karlovac – Ogulin – Karlobag.“¹²³ Zbog toga se je odmah nakon razmjene devet civila kraj Jasenaša počelo planirati zauzimanje istoga. Zbog srpskog granatiranja Rezovačkih Krčevina, fokus hrvatskih snaga

¹²¹ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 50-51.

¹²² Raguž, „Akcija „Jasenaš“, 128-136.

¹²³ Raguž, „Akcija „Jasenaš“, 140.; Josip Černi „Postrojbe Hrvatske vojske na slatinskom području“ u *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravске županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori: Mira Pelikan i Miroslav Gazda (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003), 260.; Ivan Grgurić „Početak i tijek Domovinskog rata na području bivše općine Orahovica“ u *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravске županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori: Mira Pelikan i Miroslav Gazda (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003), 259.

preusmjeren je s vojarnje JNA na Jasenaš pa će se 1. rujna sastati Općinski Krizni štab (predsjednik Antun Habijanac), zapovjednik 50. samostalne bataljuna ZNG-a Đuro Dečak, zapovjednik PS Virovitica Antun Troha i predsjednik Općine Ante Krišto. Zaključak sastanka bio je da se Jasenaš mora napasti, a srpske snage potisnuti izvan dometa topništva kako ne bi mogli granatirati Viroviticu. Napad je započeo već idućeg dana, 2. rujna, s 200 gardista i 150 policajaca formiranih u Zapovjedništvo, 7 satnija, tri voda i tri desetine. Iako loše opremljeni u vidu oružja i tehnike, hrvatski gardisti i policajci su imali sreću u tome što je 31. kolovoza iz Jasenaša povučeno 70 vojnika i više minobacača smanjujući time snagu pobunjenih Srba. Postrojbe u Levinovcu istovremeno su započele lažni napad na sela u pozadini Jasenaša kako oni ne bi mogli poslati pojačanja u to selo. Oko 9 sati hrvatske su snage oslobodile oko dvije trećine sela, ali su tada naišli na vrlo tvrd otpor branitelja kod seoske škole. Kako bi pojačali svoj napad, ali i podigli moral, u pomoć se poziva improvizirano borbeno oklopno vozilo „Mikeš“ koje je napravljeno na platformi teretnog vozila. Iako je napredovanje nastavljeno dolaskom „Mikeša“, on je vrlo brzo pogođen raketnim bacačem. Na svu sreću, petorica pripadnika ZNG-a (Željko Domjanić, Jerko Romić, Dubravko Lanščak i Marjan Pavelić) nisu poginuli, već su samo bili ranjeni. Iako je uništenje „Mikeša“ bilo šok za hrvatske snage, napredovanje je nastavljeno. U međuvremenu Ante Krišto dobiva zapovijed od predsjednika RH Franje Tuđmana da se akcija prekine i da se vrate na početne položaje. Krišto je taj papir zgužvao i bacio jer je hrvatskim snagama preostalo zauzeti samo desetak kuća. Oko 14 sati Jasenaš je oslobođen te se krenulo u pretres sela čime je završena akcija „Jasenaš“, a upravo će to mjesto biti prvo oslobođeno naselje u Republici Hrvatskoj.¹²⁴

Iako su ga upravo osvojile, odlučeno je da hrvatske snage neće držati Jasenaš zbog njegove isturenosti i potrebe da se ojačaju položaji prema vojarni i karaulama. Pobunjeni su Srbi nekoliko puta ušli u Jasenaš, prilikom čega su oteli Vendela Šklebeka i odveli ga u logor u Peratovici (kasnije je svjedočio masakru koji su počinili pobunjeni Srbi i četnici prilikom povlačenja u prosincu), ali mjesto nisu ponovno zauzimali. Kao odmazdu za gubitak Jasenaša, pobunjeni Srbi su u Đulovcu zatvorili 15 osoba uključujući i svećenika Ivana Hruška.¹²⁵

Što se tiče gubitaka, hrvatska strana nije imala poginulih, ali su imali 6 ranjenih od kojih je jedan bio teže ranjen. Pobunjeni Srbi imali su 5 ubijenih i četiri zarobljena. Također, ubijena su i dva civila – Marko i Ana Zorić. Osim toga, ranjen je neodređen broj Srba, što civila, a što pripadnika TO SAO ZS. Dana 8. rujna, četvorici zarobljenih Srba pridruženi su Vlodo

¹²⁴ Raguž, „Akcija „Jasenaš“, 140-163.; Kovač, „Virovitička bojeva djelovanja“, 52-53.

¹²⁵ Raguž, „Akcija „Jasenaš“, 154.

Milinović, Ljubomir Pokrajac i Dušan Stančić – jedan od vođa pobune u Jasenašu. Oni su uhvaćeni u Slavonskom Brodu i to u automobilu Socijalističke partije Srbije. Njih se je zamijenilo za tri Virovitičana i petero osoba iz grubišnopoljske općine.¹²⁶

S položaja u Jasenašu 127. brigada HV-a 12. prosinca kreće u Operaciju Papuk-91.¹²⁷

7.1.4 Operacija Otkos-10

Nakon oslobađanja Jasenaša i zauzimanja objekata JNA na njezinom području, virovitička je općina prestala biti neposredno ugrožena, a sam se grad više nije nalazio na prvoj crti obrani.¹²⁸ Ipak, to nije značilo da se oko grada nisu nalazila okupirana područja pobunjenih Srba na Bilogori. Zbog toga dolazi do potrebe za provođenjem operacije koja će osloboditi Bilogoru. Tako nastaje operacija Otkos-10, koja ime dobiva na prijedlog zapovjednika obrane Grubišnog Polja Franje Kovačevića.¹²⁹ Operacija Otkos-10 bila je akcija oslobađanja šireg područja Bilogore čiji je zapovjednik bio Franjo Kovačević, nakon čega bi uslijedili napadi hrvatskih snaga na okupirana područja Papuka, Daruvara, Pakraca i Lipika.¹³⁰ Zadatak hrvatskih snaga bio je da u roku od dva do tri dana: „odsijeku, razbiju i unište terorističko-četničke snage na širem prostoru Bačkovice, Malog Grđevca, Velike Barne, Male Barne Velike Peratovice, Male Peratovice, Turčević Polja i Đulovca, očiste navedeni prostor od njih i osiguraju nesmetan promet komunikacijom Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje.“¹³¹ Operacija je započela u jutarnjim satima 31. listopada 1991. godine iz triju pravaca - sjevera, sjeverozapada i juga.¹³² U akciji su sudjelovale: 127. brigada, 52. i 57. samostalni bataljun, 19. protuoklopni topnički divizijun, 24. mješoviti topnički divizijun, Izvidničko-diverzantska četa OZ Bjelovar, četa dragovoljaca iz Koprivnice, samostalni vod iz Velikog Trojstva, 34. inženjerijska četa Čakovec, oklopno-mehanizirani vod 105. brigade HV-a, Posebna jedinica PU Bjelovar, policajci iz Grubišnog Polja, Velikog Grđevca i Virovitice te lokalni odredi Narodne zaštite, sveukupno 2847 ljudi.¹³³ Napad je slijedio iz pravca Virovitica – Kinkovo – Bogaz – Benička – Nova Pisanica – Veliki Grđevac – Grubišno Polje, dok se obrana držala na liniji

¹²⁶ *Isto*, 155-158.

¹²⁷ Raguz, „Akcija „Jasenaš“, 163.

¹²⁸ Špoljarić i Gostimir, „Organizacijska struktura“, 51.

¹²⁹ Samardžija, *Otkos-10*, 47.

¹³⁰ Marijan, *Domovinski rat*, 118.; Samardžija, *Otkos-10*, 47.

¹³¹ Samardžija, *Otkos-10*, 56.

¹³² Samardžija, *Otkos-10*, 47.; Marijan, *Domovinski rat*, 117.

¹³³ Marijan, *Domovinski rat* 118.; Samardžija, *Otkos-10*, 95.

Grubišno Polje – Ivanovo Selo – Veliki Bastaji – Koreničani.¹³⁴ Iz smjera sjevera djelovali su pripadnici MUP-a Virovitica, 127. brigada HV-a i dragovoljačka satnija 117. brigade iz Koprivnice uz podršku 19. mpoada-a te su napadali iz smjera Virovitica – Lončarica.¹³⁵ Ovaj će se rad osvrnuti samo na sjeverni smjer napada u kojem je sudjelovala 127. brigada.

Prvog dana operacije hrvatske snage nailaze na žestok otpor pobunjenih Srba na svim pravcima.¹³⁶ Prilikom napada na Lončaricu, snage 127. brigade nailaze na žestok otpor kod motela. Prilikom tih borbi poginuo je Marijan Derežić. Na sporednom napadnom pravcu kod sela Vukosavljevica poginuo je Željko Kuzminski, pripadnik samostalne satnije iz Koprivnice.¹³⁷ Drugog dana otpor je bio nešto slabiji, ali su situaciju otežavali zrakoplovi JNA.¹³⁸ Ipak, 127. brigada dobiva pomoć u vidu triju tenkova T-55 (samo jedan je bio operativan) čime su probili srpsku obranu, ali su se padom mraka povukli na početne položaje.¹³⁹ Trećeg dana operacije, 2. studenog, otpor postaje sve slabiji na svim pravcima napada.¹⁴⁰ Tako hrvatske snage ulaze treći dan ulaze u Lončaricu bez gubitaka.¹⁴¹ Četvrti dan operacije, 3. studenog, hrvatske snage iz sjevernog smjera zauzimaju poligon JNA Gakovo i Veliku Peratovicu pokraj koje se susreću s postrojbama 57. samostalne bojne. Daljnjim napredovanjem 127. brigada zauzima Veliku Dapčevicu i Malu Dapčevicu. Na prilazu mjestu Dapčevački Brđani spajaju se s ostalim postrojbama 57. samostalne bojne čime se borbena djelatnost 127. brigade u operaciji „Otkos-10“ završena već četvrti dan.¹⁴² Petog i posljednjeg dana operacije, 3. studenog, hrvatske snage izbijaju 500 metara istočno od prometnice Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje čime je operacija čišćenja Bilogore od srpskih pobunjenika sjeverozapadno od prometnice Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje uspješno završila, a općina Grubišno Polje u potpunosti je očišćena od istih. Osim povlačenja borbenih skupina pobunjenika, s njima se povlačilo i civilno stanovništvo prema Miokovićevu (današnji Đulovac), Zvečevu i Bosni i Hercegovini.¹⁴³

Šestog studenog pobunjeni Srbi granatiraju položaje 127. brigade u Removcu, prilikom čega smrtno stradava Josip Oberling, a trojica pripadnika brigade su ranjena. Sedmog studenog

¹³⁴ Marijan, *Domovinski rat* 118.

¹³⁵ Samardžija, *Otkos-10*, 85.

¹³⁶ Marijan, *Domovinski rat*, 118.; Samardžija, *Otkos-10*, 86.

¹³⁷ Natko Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“, 281.

¹³⁸ Marijan, *Domovinski rat*, 118.; Samardžija, *Otkos-10*, 87.

¹³⁹ Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“, 281-282.

¹⁴⁰ Marijan, *Domovinski rat*, 118.; Samardžija, *Otkos-10*, 86-88.

¹⁴¹ Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“, 282.

¹⁴² Samardžija, *Otkos-10*, 88.; Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“, 282-283.

¹⁴³ Marijan, *Domovinski rat*, 117-118.

dolazi do pješaćkog napada na isti položaj prilikom čega je poginuo Nikola Paić. Isti dan, od posljedica granatiranja Pivnice, poginuo je Zoran Glumac. Jedanaestog studenog započinje druga faza operacije Otkos-10., a operacija je konačno završena 12. studenog kada su hrvatske snage oslobodile Veliki Miletinac, Mali Miletinac, Rekiće i Bastajске Brđane čime hrvatske snage dolaze na dominantne kote iznad komunikacije Daruvar – Đulovac. Dana 12. studenog pripadnici 127. brigade zauzimaju vrlo važnu kotu Budim, nakon čega je uslijedilo granatiranje od strane pobunjenih Srba. Prilikom granatiranja smrtno je stradao Branko Klepač, a ranjena su još dva pripadnika HV-a. Dana 16. studenog u sukobu s zaostalim snagama pobunjenih Srba smrtno je stradao Jasmin Dervišagić, a ranjena su još trojica vojnika.¹⁴⁴

Neprijateljske su snage brojale između 1700 i 1750 pripadnika te su raspolagale s oko 8 tenkova, oklopnih transportera i borbeno oklopnih vozila, 10 topničkih oružja, 12 minobacača i 4 do 6 zrakoplova. Hrvatske su snage imali povoljniji omjer u svakoj kategoriji (iako je on bio minimalan, osim u broju zrakoplova. Tako je sveukupni omjer hrvatskih i neprijateljskih snaga bio 2:1, što i nije najbolji omjer za napad, ali je ipak pozitivno utjecao na donošenje odluke o provedbi same operacije, koja je u konačnici i ispunila svoj zadatak.¹⁴⁵

7.2 Općina Podravska Slatina

7.2.1 Stanje u općini do 4. rujna 1991. godine

Posljednji izbori za Općinsku skupštinu Podravska Slatina održani su u dvama krugovima: prvi je održan 22. i 23. travnja 1990. godine, a drugi 6. i 7. svibnja. Predsjednik te skupštine postao je Rade Gajić, član SKH-SDP, a za potpredsjednika je izabran Zlatko Milošević, član HDZ-a. Nakon toga izabrano je i Izvršno vijeće Općinske skupštine Podravska Slatina, čiji je predsjednik postao Ivan Rastija. Izvršno će vijeće funkcionirati do 11. srpnja 1991. godine kada će održati svoju posljednju sjednicu u kojoj će se imenovati novi i razriješiti stari obnašatelji dužnosti. Također, donesena je odluka da se Štab TO premjesti iz slatinske vojarnje u zgradu općine, a zatražen je i uvid u skladište oružja TO Općine Podravska Slatina od strane Pete vojne oblasti JNA i Republičkog štaba TO. Ipak, treba napomenuti kako je rad

¹⁴⁴ Martinić Jerčić, „Ratni put 127.“, 283-287.

¹⁴⁵ Samardžija, *Otkos-10*, 96.

Izvršnog vijeća već krajem ožujka 1991. godine naišao na probleme. Naime, rukovodstvo SDS-a putem članova SKH-SDP, koji su bili srpske nacionalnosti, počinje opstruirati i bojkotirati rad Vijeća. Tako će nakon osme sjednice Izvršnog vijeća na njega prestati dolaziti 6 članova, uključujući i Radu Gajića, predsjednika Općinske skupštine Podravska Slatina. Sukladno tome, 24. srpnja. 1991. godine Ministarstvo pravosuđa i uprave pod ministrom Brankom Babcem raspušta Izvršno vijeće, kao i Općinsku skupštinu te donosi Rješenje o imenovanju povjerenika Vlade u općini Podravska Slatina kojim je za povjerenika Vlade RH imenovan Ante Šimara.¹⁴⁶

Drugog kolovoza 1990. godine u Slatini su se na glavnom trgu okupili Srbi, njih oko tisuću, iz Podravske Slatine i okolnih mjesta s većinskim srpskim stanovništvom, a bilo je i stanovnika Žiroslavlja, koje pripada općini Virovitica, što sugerira koordinaciju Srba od strane Regionalnog odbora SDS-a Slavonije. Nakon nekog vremena, oko 300 Srba krenulo je prema policijskoj postaji i potom je pokušali zauzeti s ciljem oduzimanja naoružanja. Iako se čulo pucanje iz vatrenog oružja u mnoštvu, pripadnici policije nisu dopustili ulazak u postaju. Njihova namjera nije uspjela, za razliku od istih slučajeva u Obrovcu, Benkovcu, Gračacu, Titovoj Korenici i ostalim gradovima Like i sjeverne Dalmacije 17. kolovoza 1990. godine, dana koji se i uzima kao datum početka srpske (oružane) pobune u Republici Hrvatskoj tj. Balvan revolucije. Zanimljivo je činjenica da su Krešimir Libl, načelnik Stanice javne sigurnosti Podravska Slatina, i Đuro Matovina, komandir Stanice milicije, predvidjeli ovakav razvoj događaja te su uz dogovor s Josipom Reichlom Kirom (sekretar SUP-a Osijek), dvadesetak dana prije napada, izmjestili oružje iz Podravske Slatine u Donji Miholjac i Osijek. Ipak, treba napomenuti kako su prosvjednici teško ozlijedili prolaznika zbog čega je bio prevezen u virovitičku bolnicu. Upravo se ovaj događaj može označiti kao uvertira u Domovinski rat na slatinskom području.¹⁴⁷

Na datum 26. kolovoza 1990. godine dolazi do prvog od triju referenduma ili „izjašnjavanja“. Naime, tim su se činom željele ispitati želje srpskog naroda o autonomiji. Rezultati prvog „izjašnjavanja“ općine Podravska Slatina pokazali su kako je za autonomiju glasovalo 9 315 stanovnika, što je vrlo zanimljivo jer je prema popisu iz 1991. godine na području iste općine živjelo 4 984 Srba.¹⁴⁸ Na drugom „izjašnjavanju“ tražio se odgovor na

¹⁴⁶ Brekalo, *Slatinska kronika*, 182-183.; Miljenko Brekalo, "Pravni aspekti imenovanja povjerenika Vlade Republike Hrvatske u općini Podravska Slatina." *Hum* 14 (2019), br. 21, 124.

¹⁴⁷ Brekalo, *Slatinska kronika*, 224-228.

¹⁴⁸ Brekalo u *Slatinskoj kronici* navodi kako je na području općine Podravska Slatina, prema popisu stanovništva iz 1991. godine, živjelo 15 445 stanovnika, od čega 9 219 Hrvata i 4 948 Srba. U istoj knjizi prenosi tablicu popisa stanovništva 1991. godine u kojoj je prikazano kako u općini Podravska Slatina ima 31 227 stanovnika od

pitanje teritorijalne autonomije srpskog naroda u RH, dok je treće tražilo odgovor na pitanje žele li priključenje „srpskih krajeva“ u RH sa SR Srbijom i SR Crnom Gorom te onima koji žele i dalje tvoriti Jugoslaviju. Ta su pitanja provedena i u ostalim općinama (Novska, Nova Gradiška, Bjelovar, Kutina, Pakrac, Orahovica, Grubišno Polje, Garešnica, Virovitica i Daruvar) te je bilo dopušteno glasati samo srpskim glasačima.¹⁴⁹

Jovan Rašković ponovno će posjetiti slatinski kraj i to 14. siječnja 1991. godine, kada dolazi na komemoraciju u Kometnik, selo jugoistočno od Voćina. Skup u Podravskoj Slatini bio je civiliziraniji od onog u Kometniku. Naime, on se pretvorio u huškanje srpskog naroda protiv hrvatske vlasti, vikane su parole protiv Franje Tuđmana, hrvatski se narod ponovno uspoređivao s ustašama, a nekolicina Srba skinula je hrvatske zastave s državnih institucija u Voćinu.¹⁵⁰ Također, Rašković govori kako ovdje (u Voćinu) treba stvoriti novi Knin koji će biti na čast i slavu srpskom narodu.¹⁵¹ Nadalje, u veljači kreće potajno naoružavanje Srba, u prvom redu iz Kasarne (vojarnje) „Ivan Jovo Marinković“ u Našicama pod zapovjedništvom Ranka Dragojevića te u manjoj mjeri iz vojarnje u Podravskoj Slatini. Oružje je bilo transportirano na Lager Sekulinci, gdje je potom predavano Srbima koji će uskoro početi obučavati i stvarati paravojne postrojbe.¹⁵² Od teško naoružanja primili su 20 topova, 10 tenkova i nepoznati broj minobacača i ostale opreme.¹⁵³ Kasnije Gazda, kao i Brekalo pretpostavljaju da je na raspolaganju pobunjenim Srbima u Brđanskoj bilo zapravo 8 tenkova (radilo se o starim tenkovima T-34/85).¹⁵⁴ Treba spomenuti da su časnici iz našičke vojarnje nakon uhićenja priznali naoružavanje Srba slatinskog, orahovačkog i našičkog području. Naoružavanjem Srba, a oduzimanjem oružja TO, Hrvatska vojska i policija stavljeni su u vrlo nepovoljan položaj u odnosu na pobunjene Srbe i JNA.¹⁵⁵ S obzirom na manjak potrebnog oružja, do srpnja 1991. godine Hrvatska će na razne načine pribaviti 22 000 – 24 000 automatskih pušaka s 42 milijuna metaka, 2 100 puškomitraljeza s 14 milijuna metaka, 40 – 60 protuzračnih lansera (Igla i Stinger), 400 protuoklopnih lansera RPG uz ostala oružja i vojnu opremu.¹⁵⁶

čega 17 898 Hrvata i 11 212 Srba. Broj od 31 227 stanovnika pronalazimo i u radu Dražena Živića „Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne Hrvatske 1910.-1991. godine.“.

Brekalo, *Slatinska kronika*, 148, 169, 220.; Dražen Živić, „Promjene narodnosnog sustava stanovništva gradskih naselja istočne Slavonije 1910.-1991. godine“, *Migracijske teme* 14, (1998), 110.

¹⁴⁹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 219-221, Spomenar 238-239.

¹⁵⁰ Brekalo, *Slatinska kronika*, 229.

¹⁵¹ Miroslav Gazda, *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*, (Virovitica: Admiral Tisak i Zajednica udruga HVIDR-a Virovitičko-podravške županije, 2011), 77.

¹⁵² Brekalo, *Slatinska kronika*, 235.; Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 237.

¹⁵³ Gazda, *Zločin*, 77.

¹⁵⁴ Brekalo, *Slatinska kronika*, 255-256.; Gazda, *Zločin*, 80.

¹⁵⁵ Spomenar 237.

¹⁵⁶ Žunec, „Rat u Hrvatskoj“ 72.

Devetog lipnja 1991. godine na području Brđanske tj. području Zapadne Slavonije (općine Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Požega, Podravska Slatina, Orahovica i Virovitica) formira se „Papučki odred“. On je nastao iz suradnje JNA i SDS-a, a ustrojen je po uzoru na XII. slavonsku udarnu brigadu, partizansku jedinicu iz Drugog svjetskog rata. Nju su popunjavali lokalni Srbi, koji su bili predvođeni časnicima JNA.¹⁵⁷ Gazda pak navodi kako su se 9. lipnja formirale „Oslobodilačke jedinice TO SAO Krajine“ koje se naoružavaju iz slatinske i našičke vojarne. Tridesetog lipnja, za područje Slavonije i Baranje, osnovana je XII. slavonska udarna brigada i milicija SAO Krajine, a na području Osijeka, Našica, Orahovice i Podravske Slatine formirana je V. partizanska brigada JNA.¹⁵⁸ Kako bi se lakše organizirali, pobunjeni Srbi organizirali su na području Papuka i Bilogore, u sklopu Štaba TO Zapadna Slavonija, nekoliko općinskih štabova. Tako je Općinski štab Bjelovar na raspolaganju imao 1 600 vojnika u dvije bojne, a u sklopu toga štaba djelovali su i pobunjenici na virovitičkom području. Općinski štab TO Podravska Slatina imao je na raspolaganju 764 vojnika, ali je u seoskim stražama, postrojbama i patrolama imao dodatnih 1 372 vojnika. Također, pretpostavlja se da su pobunjenici s orahovačkog područja djelovali pod štabom TO Podravska Slatina. Općinski štab TO Pakrac imao je 1 740 vojnika. Svi su oni bili podređeni spomenutom Štabu TO Zapadna Slavonija, koji je svoje središte imao u Novom Zvečevu (jedno vrijeme su djelovali i iz Bijele Stijene). Iako Peti banjalučki korpus JNA nije sudjelovao ljudstvom sjeverno od općine Pakrac, pomagali su pobunjene Srbe financijski, logistički i naoružanjem.¹⁵⁹ Prema popisu članova štaba i komande bataljona TO općine Podravska Slatina nju su činila 252 pripadnika, od čega se 11 odnosilo na Štab TO, a 241 na Bataljon TO. Sjedište Općinskog štaba Podravska Slatina bilo je u Voćinu. Prva četa bila je predviđena za Zvečevo (103 vojnika pod zapovjedništvom Miroslava Habuša), a druga četa za područje Gornih Meljana i Sekulinaca (153 vojnika pod zapovjedništvom Bogdana Jorgića). Treća četa za područje Lisičina (150 vojnika pod zapovjedništvom Ljubomira Makarića), a četvrta četa za područje Voćina (119 vojnika pod zapovjedništvom Slobodana Radoševića). Udarna četa od 200 vojnika bila je predviđena za područje Bokana, Balinaca, Čeralija i Macuta pod zapovjedništvom Gorana Bosanca. Osim tih četa, postojala je i izvidnička četa, četa za posebne namjene, udarna grupa, sedma četa, vod tenkista, raketaša i mitraljezaca, minobacački vod, sanitet, mjesna straža kao i ostale specijalizirane postrojbe.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Brekalo *Slatinska kronika*, 236-237.

¹⁵⁸ Gazda, *Zločin*, 77.

¹⁵⁹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 238-239.

¹⁶⁰ Brekalo, *Slatinska kronika*, 239-258, Gazda, *Zločin*, 78-79.

Tijekom prve polovice 1991. godine prve barikade pobunjenih Srba nastaju u mjestima Petrovac i Španat, selima s dominantno srpskim stanovništvom.¹⁶¹ Stanovnici okolnih sela s većinskim hrvatskim stanovništvom na to nisu gledali blagonaklono pa se tako u njima, kao i u Podravskoj Slatini, počinju osnivati lako naoružani (najčešće lovačkim oružjem) dragovoljački odredi. Glavna zadaća i cilj osnivanja ovakvih odreda bilo je osiguravanje važnih strateških i gospodarskih objekata, kao i osiguravanje prilaza gradu, što su radili u suradnji s pričuvnim sastavom policije. Ti se odredi, krajem srpnja, transformiraju u Zbor narodne garde (ZNG). O manjku oružja govori podatak da se njihovo prvo naoružanje sastojalo od sedam Thompsona, četiri MGV-a, tri automatske i desetak lovačkih pušaka.¹⁶² Prva satnija Zbora narodne garde na području općine Podravska Slatina osnovana je u selu Sladojevci 25. srpnja 1991. godine. Isti nam izvor govori kako je prvi Krizni štab na području općine Podravska Slatina osnovan 23. srpnja 1991. godine iz suradnje mjesne zajednice Sladojevci i policije.¹⁶³ Prema Brekalu, osnivanje i imenovanje članova Kriznog štaba za općinu Podravska Slatina dogodilo se 30. rujna 1991. godine.¹⁶⁴

Dana 4. kolovoza 1991. godine dolazi do još jednog napada na zgradu stanice slatinske policije. Naime, oko 23:15 toga dana dolazi do kombiniranog napada pobunjenih Srba, koji su otvorili vatru raketnim bacačima i minobacačima, i JNA, koja se nalazila u slatinskoj vojarni (pucano je iz borbenog oklopnog vozila – BOV i bestrzajnih topova). To je vrijeme odabrano zbog toga što se tada odvijala primopredaja dužnosti policajaca druge i treće smjene što je rezultiralo većom koncentracijom osoba u zgradi i dvorištu policije. Osim znatne materijalne štete, Josip Pintarić, pričuvni policajac, zadobio je teške tjelesne ozljede.¹⁶⁵

Ministarstvo obrane 5. kolovoza 1991. godine donosi zapovijed o osnivanju 64. samostalnog bataljuna ZNG-a na čelu sa zapovjednikom Ivanom Roštašem. Bataljun nije imao problema s ljudstvom, ali je imao problema s naoružanjem. Naime, bilo ga je premalo iako je dobiveno nešto naoružanja oslobađanjem vojarni iz Zagreba i drugih mjesta. Pomoć je stigla i iz Orahovice, Valpova i Virovitice, kao i Bjelovara (vod iz Bjelovara desetak je dana sudjelovao u obrambenim akcijama).¹⁶⁶ Oko 800 pripadnika brojao je 64. samostalni bataljun iz Podravske

¹⁶¹ Ivan Roštaš, „64. samostalni bataljun Zbora narodne garde“ u *Pismu ratniku*, ur. Petar Žarković (Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000), 16.

¹⁶² Petar Žarković, „Prva ratna iskustva, prve žrtve, u *Pismu ratniku*, ur. Petar Žarković (Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000), 16-17.

¹⁶³ Prilog 2.

¹⁶⁴ Brekalo, *Slatinska kronika*, 417.

¹⁶⁵ Brekalo, *Slatinska kronika*, 258.

¹⁶⁶ Roštaš, 64 samostalni bataljun 17-18.

Slatine te se sastojao od zapovjedništva (12 pripadnika), odjeljenja veze (12 pripadnika), odjeljenja „S-2M“¹⁶⁷ (6 pripadnika), izvidničkog odjeljenja (9 pripadnika), pet četa/satnija (svaka broji 129 pripadnika), inženjerskog voda (42 pripadnika), pratećeg voda (42 pripadnika) i pozadinskog voda (30 pripadnika). Zapovjednik bataljuna od 5. kolovoza do 18. rujna 1991. godine bio je Ivan Roštaš, a tu dužnost od 19. rujna do 28. listopada vršio je Željko Žeželj.¹⁶⁸ Obrana općine Podravske Slatine bila je formirana u sljedećem obliku: frontalna linija obrane grada Podravska Slatina obuhvaćala je sela Hum Varoš, Lukavac, Golenić, Ivanbrijeg, Nova Bukovica, Aleksandrovac i Balince. Lijevo krilo obrane činila su sela Četekovac, Mikleuš, Bjelokovac i Čadavački Lug. Desno krilo obrane činila su sela Mačkovac, Bistrica i Novaki po dubini do mađarske granice. Obrambena linija bila je dugačka trideset kilometara, a duboka dvanaest kilometara. Desno krilo ove obrane osiguravale su postrojbe iz virovitičke općine, a lijevo krilo postrojbe iz općine Orahovica. Prva je satnija branila potez Mačkovac, Donje Kusonje i Lukavac, druga satnija Lukavac, Golenić i Ivanbrijeg, treća satnija Četekovac, Mikleuš i Aleksandrovac, četvrta Mokro Brdo i Lipovac, a peta satnija bila je u pričuvu (bez prvog voda koji je bio priključen trećoj satniji).¹⁶⁹

Dana 6. kolovoza 1991. godine postrojava se I. bataljun XII. slavonske udarne brigade u Voćinu.¹⁷⁰ Četnaestog kolovoza, nekolicina pobunjenih Srba dolazi iz Lagera Sekulinci i ulaze u Hotel „Podravina“ i odvođe Branka Ilića u Sekulince gdje ga i ubijaju. Četiri dana kasnije, 18. kolovoza, dolazi do blokiranja Brđanske postavljanjem barikada na sve ceste koje vode prema Voćinu na kojima su se nalazili naoružani pobunjeni Srbi. Sukladno blokiranju svih puteva prema Voćinu i očiglednoj pobuni određenog dijela srpskog stanovništva općine Podravska Slatina, 19. kolovoza provedena je akcija pretrage oružja u selu Medinci, većinski naseljenog srpskim stanovništvom. Tako su oduzete dvije automatske puške, jedan raketni bacač, četiri lovačka karabina i dvije lovačke puške, vojni snajper, dva pištolja i nekoliko komada bombi te streljivo za navedeno oružje. Treba napomenuti kako je na pripadnike ZNG-a tijekom akcije pucano iz obližnje šume, ali bez žrtava. Isti dan, postrojba pod zapovjedništvom Borivoja Lukića i Borivoja Radosavljevića ulazi u Policijsku ispostavu Voćin (Policijske postaje Podravska Slatine) i zauzimaju je uz pomoć policajaca srpske narodnosti čime su došli u posjedovanje pet automatskih i šest poluautomatskih pušaka i četiri pištolja te pripadajuću municiju. Policajci hrvatske narodnosti su nakon tog događaja udaljeni iz službe,

¹⁶⁷ Strela S-2M je lako prijenosni raketni sustav protuzračne obrane sovjetske proizvodnje.

¹⁶⁸ Brekalo, *Slatinska kronika*, 422.

¹⁶⁹ *Isto*, 432.

¹⁷⁰ Gazda. *Zločin*, 19, 78.

a isti su dan Antu Šimića, Ivicu Dorića i Ivana Vučetu odveli u zgradu policijske ispostave Voćin, gdje su zbog premlaćivanja zadobili teške tjelesne ozljede. Dana 22. kolovoza pobunjeni Srbi odvođe Franju i Krešimira Dorića i Darka Božičkovića te ih odvođe u Lager Sekulinci. Božičković će isti dan biti razmijenjen, a Franju i Krešimira muče do kraja mjeseca kada ih puštaju. Dana 26. kolovoza četvorica pripadnika pobunjenih Srba odvelo je Franju Banovca i Dragu Jurića iz svojih kuća na Lager Sekulinci. Dragu Jurića će pustiti 29. kolovoza, a Franju Banovca će mučiti, a potom i likvidirati (tijelo pronađeno oslobođenjem Brđanske). Isti dan su ispaljene i četiri minobacačke granate na Slatinu bez ljudskih žrtava.¹⁷¹ Krajem mjeseca, Željko Galović biva zaustavljen na barikadi u Humu. Milorad i Marinko Ergarac su nedugo nakon zaustavljanja odveli Željka Galovića prema Lisičinama te ga tamo i usmrtili.¹⁷² Također, krajem mjeseca u Voćin počinju pristizati dobrovoljci iz Srbije. Tako se navodi da ih je pristiglo oko 600, prvenstveno pripadnika Belih Orlova i Šešeljevaca, koji će biti pod zapovjedništvom Glavnog štaba TO na čelu s pukovnikom JNA Jovanom Trbojevićem.¹⁷³ Osim oko 200 pripadnika Belih orlova, čiji je osnivač Vojislav Šešelj i sam posjetio Voćin krajem rujna 1991. godine, u Voćin dolazi oko 100 članova Srpskog pokreta obnove i oko 80 pripadnika Crne ruke.¹⁷⁴

Hrvatskom je pučanstvu zabranjeno napuštanje tog područja, ograničeno im je kretanje područjem koje su nadzirale pobunjeničke snage, uvedena im je radna obveza i ograničeno kupovanje živežnih namirnica.¹⁷⁵

7.2.2 Masakr u Balincima, Četekovcu i Čojlugu 4. rujna 1991. godine

Dana 4. rujna. 1991. godine dolazi do minobacačkog, a potom i pješackog napada na sela Balinci, Čojlug i Četekovac. Napad kojeg su izvršili pripadnici „Papučkog odreda“ i to čak njih četiri stotine započeo je u jutarnjim sati, točnije u 9:05 sati. Navedena su sela imala većinsko hrvatsko stanovništvo (71 % Hrvata i 25 % Srba prema popisu iz 1991. godine), a

¹⁷¹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 259-263.

¹⁷² Brekalo u *Slatinskoj kronici* navodi kako su Galovića zaustavili Marinko i Milorad Ergarac, Veselko Petrušić i Ranko Lukić te da su ga usmrtili braća Ergarac. Isti autor kasnije navodi kako su Galovića zaustavili Ranko Lukić, Veselko Petrušić, Đuro Vukojević i Nedjeljko Plavšić te da ga je usmrtio Ranko Lukić. Pelikan u „Domovinski rat“ navodi kako ga je usmrtio Ranko Lukić.

Brekalo, *Slatinska kronika*, 263, 273.; Dragutin Pelikan, „Domovinski rat“, u *Slatina 1297-1997*. ur. Ive Mažuran i Željko Tomićić (Zagreb: Poglavarstvo grada Slatine i Institut za arheologiju Zagreb, 1999), 342.

¹⁷³ Brekalo, *Slatinska kronika*, 264.; Gazda, *Zločin*, 20-21.

¹⁷⁴ Gazda, *Zločin*, 78.

¹⁷⁵ Brekalo, *Slatinska kronika*, 263.

najveći dio srpskog stanovništva već je ranije napustio sela i priključio se pobunjenim Srbima u Brđanskoj.¹⁷⁶ Prije samog napada, pobunjeni Srbi otvorili su minobacačku i tenkovsku vatru na Mikleuš i tri spomenuta sela, koji je uz prekide trajao sve do povlačenja napadača oko 17 sati. Osim toga, postavljena su mitraljeska gnijezda koja su okružila sela i spriječila dolazak pomoći od strane Mikleuša, a Balince i Četekovac branilo je 7 pripadnika Narodne zaštite (naoružani lovačkim oružjem) i pet pripadnika MUP-a RH. Zapovjednik napada bio je major JNA Borivoj Lukić, porijeklom iz Slatinskog Drenovca, kao i Borivoj Radosavljević, Rajko Bojčić (odgovoran za granatiranje Četekovca), Dragomir Keleuva i Savo Tanević (granatirao Četekovac, Balince i Mikleuš).¹⁷⁷

Napad je započeo u selu Balinci jer je to prvo selo u smjeru od Čeralija prema Mikleušu te je došao iz dvaju smjerova. Prvi smjer išao je iz šume prema „Sokaku“, dijelu sela naseljenog Hrvatima, te je brojao 20 pobunjenih Srba. Drugi smjer krenuo je glavnom cestom od Čeralija prema Mikleušu tj. Četekovcu (taj dio sela bio je naseljen srpskim stanovništvom) i brojao je 30 pobunjenih Srba. U „Sokaku“ ubijaju Nikolu Magdića, Ivicu Biškupovića, Rozaliju Vlatković, Iku Biškupović, Marka Rukavinu, Mandu Rukavinu, Ivana Biškupovića, Miju Lovrenca, i Josipa Butorca, a na glavnoj ulici Juraja Borovca i Ivana Rukavinu. Prilikom napada zapalili su brojne kuće i gospodarske objekte. Potom od stanovnika koji su se sakrili ispod mosta prema Četekovcu prave „živi štit“ i kreću prema spomenutom selu. Dvanaestorica branitelja Četekovca ispalili su nešto metaka u smjeru napada te su javili radiostanicom u Mikleuš da su pod napadom i da nemaju dovoljno municije. Ubrzo shvaćaju da imaju dvije mogućnosti – boriti se ili pokušati se povući s civilnim stanovništvom, što su i odabrali. Joška Potočnika ubija snajperist, a Duška Košoroga, Nikolu Butorca i Milu Starčevića, nakon ranjavanja, ubijaju Goran Romić, Miladin Milinović i Milan Dragičević. Dragičević tu ubija i Marka Rukavinu iz živog zida. Ante Potočnik uspijeva pobjeći iz živog zida, ali četnici uz njega dodaju još Ivicu, Zaticu i Adama Krupu, a potonjeg ubrzo i ubijaju. Potom odlaze do seoske crkve, koju pale i pljačkaju. Jozo Sušanj biva ranjen u obje noge, ali se uspijeva sakriti u gospodarskoj zgradi gdje će ga predvečer sumještani Slavko Cingel odvući i sakriti u polje kukuruza (sutradan će ga pronaći hrvatski branitelji). Nakon toga, napadači u Čojlug šalju BOV, koji se vraća oko 17 sati, a potom puštaju civile iz živog zida svojim kućama, prijeteci da nikome ne govore o tome što su vidjeli. Kako su napadači očekivali pojačanja iz Mikleuša, postavili su zasjedu u selu Čojlug. Između 10 i 11 sati iz smjera Mikleuša kreće nekoliko

¹⁷⁶ Brekalo, *Slatinska kronika*, 273.

¹⁷⁷ Gazda, *Zločin*, 40, 57.

mještana Balinaca i Četekovca koji su vidjeli crni dim i čuli pucnjeve. Prvi u Čojlug ulaze Josip Tonc, Marija Maticić i Terezija Troha i na njih se otvara vatra iz tri puškomitraljeza i ostalog pješackog naoružanja. Tonc se uspijeva izvući iz automobila, ali ga metci pogađaju te umire. Mariju i Tereziju četnici izvlače iz automobila te ih ubijaju. Potom u Čojlug ulaze Franjo Sabo i njegov sin Marko. Franjo umire u automobilu, a Marko se ranjen uspijeva sakriti u kanalu, gdje će ostati živ do praktički samog kraja zločina, kada će se pokušati spasiti, ali će ga napadači vidjeti te ga tamo i ubiti. Nakon Franje i Marka Sabo, u Čojlug ulazi Ivica Tomljenović, pripadnik MUP-a. Iako je bio ranjen, uspio se izvući iz vozila te rafalima iz oružja otjerati napadače koji su krenuli prema njemu nakon čega se spasio pobjegavši u šumu. Nakon njih automobilom nailazi i Milan Mlakar, kojega isto ubijaju. Posljednji u selu ulazi Zlatan Pinčar na biciklu. Iako ga je Tomljenović upozorio na zasjedu, Pinčar se nastavlja kretati prema selu. Vidjevši vozila razbacana po cesti, silazi s bicikla i trči na desnu stranu prema šumi gdje ga pogađaju rafali iz zasjede.¹⁷⁸ U pomoć tim selima upućeno je 30 pripadnika ZNG-a i vod policije za posebne namjene te su došli do Čojluga, ali zbog minobacačke i mitraljeske vatre pri kojoj su ranjena dva policajca nisu mogli napredovati dalje.¹⁷⁹

Dok su Košorog, Butorac i Starčević stradali, ostatak pripadnika MUP-a i Narodne zaštite iz Četekovca su zajedno s više do 150 mještana bježali prema sigurnosti. Kretali su se prema rijeci Voćinki i kroz kukuruzna polja da bi oko sumraka došli do mosta između Čaćinaca i Mikleuša, kojeg su držale hrvatske snage. Od 380 žitelja ovih triju mjesta, 4. je rujna 1991. godine ubijeno, zaklano i masakrirano njih 24 (22 civila), a 5 ih je teško ranjeno. Od 200 kuća i gospodarskih objekata zapaljeno je i uništeno njih čak 59. Opljačkana je seoska crkva u Četekovcu, trgovina i gostionica, a odvezena je i pokretna imovina poput traktora i automobila. U napadu na Balince, Četekovac i Čojlug sudjelovalo je oko 400 pobunjenih Srba u koje ubrajamo topničke posade, logistiku i one koji su držali zasjede prema tim trima selima i prema mjestima iz kojih je mogla stići pomoć, kao i više od 63 pobunjenih Srba koji su počinili same zločine.¹⁸⁰ Od oko 400 napadača, svjedoci su uspjeli identificirati 71 osobu. Protiv počinitelja pokolja u Balincima, Četekovcu i Čojlugu, podignuto je više od 50 optužnica.¹⁸¹

¹⁷⁸ Gazda, *Zločin*, 41-52.

¹⁷⁹ Roštaš, „64. samostalni bataljun“, 18.

¹⁸⁰ Gazda, *Zločin*, 53-57.

¹⁸¹ Gazda u *Zločinu* navodi kako su podignute 63 optužnice, a Brekalo u *Slatinskoj kronici* navodi kako je podignuto 55 optužnica.
Gazda, *Zločin*, 63.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 280.

7.2.3 Stanje u općini nakon 4. rujna 1991. godine do operacije Papuk-91.

Dana 14. rujna 1991. godine u posjet Podravskoj Slatini dolazi Vladimir Šeks, zapovjednik Kriznog štaba Slavonije i Baranje, koji je ustvrdio da je rat u punom zamahu. Isti dan u Voćinu, Stevo Šimić s još nekoliko osoba upada u kuću Vesne Mikulić te prvo tuku, a potom i ubijaju Antuna Volfa.¹⁸²

Nakon stravičnih događaja 4. rujna povećava se odaziv hrvatskog stanovništva na obranu Republike Hrvatske. Veliku opasnost predstavljala je slatinska vojarna, dislocirani objekt Kasarne „Nikola Miljanović Karaula“, koja se nalazila u Virovitici. Osim te vojarne, na hrvatsko-mađarskoj granici nalazile su se dvije karaule (fortifikacijski objekti za osiguranje mostova, tunela, državne granice i slično): Karaula „Lazo Tihomirović - Baja“ u Noskovicima i Karaula „Nikola Miljanović – Karaula“ u Kapincima. Zbog toga će se 6. rujna 1991. godine blokirati slatinska vojarna i spomenute karaule. Vojarni je prvotno reducirana, a potom i potpuno ukinuta isporuka vode i struje, a telefonske veze s ostalim snagama JNA su prekinute. Iako je je zapovjednik vojarne, S. Radmilović, 15. rujna odbio poziv na predaju rekavši da je „dao zakletvu JNA“, do predaje je došlo već idućeg dana, 16. rujna. Predali su se časnici Babić, Radmilović i Vuković i 32 vojnika. Važno je napomenuti kako je slatinska vojarna prva oslobođena vojarna na području od Koprivnice do Osijeka. Istog dana oslobođena je karaula u Kapincima s jednim časnikom i 17 vojnika, a 17. rujna oslobođena je karaula u Noskovicima s jednim časnikom i 20 vojnika. Časnici su premješteni u Bjelovar, dok su vojnici u civilnoj odjeći bili poslani kućama. U slatinskoj vojarni zarobljeno je 2 000 komada pješačkog naoružanja, dvadesetak minobacača, deset bestrzajnih topova, nekoliko maljutki (vođena protuoklopna raketa), dvadesetak minobacača (60 i 82 mm), devet vozila TAM 5000, četiri vozila TAM 4500, tri vozila TAM 110, dva BOV-a, oko tisuću ručnih bombi, više od 250 mina i pripadajuće streljivo, dok je dio oružja na karaulama bio bačen u Dravu (ili je onesposobljeno bacanjem zatvarača u Dravu). Prilikom ulaska u prostor same vojarne, osjetio se miris benzina, a više od 1000 kilograma eksploziva bilo je spremno na detonaciju, što se na sreću nije dogodilo. Pobunjeni Srbi u Brđanskoj su vrlo brzo saznali za predaju slatinske vojarne preko njihovih simpatizera – „pete kolone“ pa je već nakon 14 sati započeo minobacački napad na Slatinu, a pješački na Ivanbrijeg i Golenić, koji su odbijeni nakon pristizanja pojačanja.¹⁸³ Osim toga, jugoslavensko zrakoplovstvo poslalo je dva zrakoplova prema Podravskoj Slatini, ali su

¹⁸² Brekalo, *Slatinska kronika*, 318-319.

¹⁸³ Roštaš, „64. samostalni bataljun“, 19-20.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 320, 328.

srušeni kod Donjeg Miholjca. Akcijama oslobađanja slatinske vojarne i karaula rukovodio je, kao zapovjednik obrane grada Podravske Slatine, Ladislav Bognar, koji je 13. rujna došao na tu poziciju.¹⁸⁴

Osvajanje slatinske vojarne bilo je od iznimne važnosti ne samo za slatinsko područje, nego i za cijelu Republiku Hrvatsku. Naime, Podravska magistrala i željeznička pruga koje prolaze Slatinom bile su jedina poveznica između Slavonije i ostatka Hrvatske. Zbog toga će prvotna obrana ovog prostora, a potom i ofenzivne akcije, koje će nastupiti u studenom i trajati do siječnja 1992. godine, igrati značajnu ulogu u stvaranju Republike Hrvatske.¹⁸⁵

21. rujna pripadnici ZNG-a formiraju obrambeni položaj na potezu Čojlug – Četekovac – Rakitovac – Stublovac – Mokro brdo – Ivanbrijeg – Golenić – Lukavac – Hum Varoš – Mačkovac.¹⁸⁶ U noći s 1. na 2. listopada pripadnici odreda za specijalne namjene pod zapovjedništvom Borivoja Lukića miniraju željezničku prugu kod Aleksandrovca (danas Bukovački Antunovac). Eksplozivanjem mine željeznički je promet obustavljen više od osam sati. Petog listopada zrakoplovi JNA bezuspješno raketiraju željeznički i cestovni most na rijeci Vojlovici, a pobunjeni Srbi napadaju obrambenu liniju kod Mokrog Brda. Snage ZNG-a odbijaju napad, ali je u razmjeni vatre poginuo Tomislav Mikić, a teško su ranjeni Vlado Hmelik i Dragutin Rokinger. Prilikom napada zarobljeni su Tomislav Šimanović i Mirko Vučeta. Šimanović je kasnije razmijenjen za Savu Tanevića, a Vučeta se gubi svaki trag te se smatra nestalim. Također, od 5. listopada kreće skoro pa svakodnevno raketiranje i granatiranje Podravske Slatine od strane zrakoplovstva JNA, kao i pobunjenih Srba, koje će trajati do 7. studenog.¹⁸⁷

Dana 17. listopada dolazi do minobacačkog napada na Mikleuš, pri čemu su stradala dva pripadnika Zbora narodne garde – Milan Dunković je ubijen, a Drago Sabljak teško je ranjen. Idućeg dana dolazi do minobacačkog i raketnog napada na Četekovac, Ivanbrijeg, Golenić, Mačkovac i Podravsku Slatinu bez ljudskih žrtava. Kasnije istog dana otvaranjem strojničke vatre prema Četekovcu iz smjera Balinaca smrtno strada Zvonimir Potočnik.¹⁸⁸ Dana 22. listopada Rajko Bojčić, Borivoje Lukić, Ljubiško Novaković, Milenko Bogatić, Richard Glušac, Zoran Jovakarić i Stevo Šimić upadaju u obiteljske kuće u Voćinu i otimaju 19 civila.

¹⁸⁴ Ladislav Bognar, *Ratna sjećanja, Slatina 1991.*, (Osijek: 2018), 2-5. Pristup ostvaren 15. VII. 2022., <https://ladislav-bognar.net/sites/default/files/Slatina%201991%5E.pdf>

¹⁸⁵ Raguž, „Akcija „Jasenaš““, 140; Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 45-46.

¹⁸⁶ Roštaš, „64. samostalni bataljun“, 20.

¹⁸⁷ Roštaš, „64. samostalni bataljun“, 21; Brekalo, *Slatinska kronika*, 329.

¹⁸⁸ Brekalo, *Slatinska kronika*“, 329.

Potom ih odvođe u podrum Jugobanke, gdje ih tuku i muče do večernjih sati, kada ih puštaju na slobodu. Isti dan Zoran Mišćević i Milenko Bogatić odvođe Dragu Dorića na nepoznato mjesto, gdje ga i ubijaju.¹⁸⁹ Pet dana kasnije, 27. listopada, od mine će stradati Stjepan Tresk.¹⁹⁰ Šestog studenog u neprijateljskoj zasjedi pogiba vojnik Zvonko Čubelić, a Zvonko Šipčić teško je ranjen. Dana 25. studenog pobunjeni Srbi granatiraju Četekovac, Čojlug i Mikleuš, pri čemu je teško ranjen vojnik Željko Jelinek. Idući dan u zasjedi je ubijen Mario Grahovac, a Željko Leich je zarobljen. Dana 27. studenog pri zasjedi autobusa koji je prevozio pripadnike HV-a pogiba Perica Sabo, a teško su ranjeni Žarko Kosanović, Marko Zagorac, Mirko Henc i Josip Zrinšak. Prilikom granatiranja Podravske Slatine, Mikeluša i Četekovca ranjeni su Antun Kastaneti i Kazimir Bihar (HV) i Simo Cumbo (civil). Prvog dana prosinca granatirana je Podravska Slatina, pri čemu je teško ranjen Fred Juren.¹⁹¹

S obzirom na sve jače i učestalije napade pobunjenih Srba na slatinskom području, zaključeno je kako je za obranu tog prostora potrebna veća vojna postrojba od bataljuna, u ovom slučaju 64. samostalnog bataljuna ZNG-a, koji je tada brojao nešto više od 1000 pripadnika. Tako će temeljem zapovijedi predsjednika RH i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga RH Franje Tuđmana, ministar obrane Gojko Šušak izdati zapovijed o formiranju i popuni 136. brigade ZNG-a „R“. Dana 28. listopada 1991. godine na osnovi spomenutog bataljuna formira 136. brigada Zbora narodne garde „R“. Iz Zbora narodne garde će se 3. studenog formirati Hrvatska vojska pa će brigada promijeniti ime u 136. brigadu HV-a „R“. U trenutku osnivanja brigada je imala sljedeću formaciju: zapovjedništvo, ured zapovjednika, osiguranje zapovjedništva, vod veze, izvidnički vod, vod ABKO, vod vojne policije, tri bataljuna, inženjerijski vod, protuoklopnu satniju, topničku bateriju, samohodnu bateriju 90 mm, bateriju minobacača 120 mm, bateriju PZO (protuzračna obrana) i pozadinsku satniju. Prvi zapovjednik brigade bio je Josip Černi, dok su Ladislav Bognar i Josip Žiga bili načelnici stožera brigade. Černi će kasnije otići na novu dužnost pa će ga na mjestu zapovjednika brigade zamijeniti Radenko Pavić. Zapovjednik prvog bataljuna bio je Željko Žeželj, drugog bataljuna Josip Kizivat i Martin Starčević, a trećeg je bio Kazimir Libl. Dana 24. studenog 1991. godine 136.

¹⁸⁹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 330.

¹⁹⁰ Brekalo u *Slatinskoj kronici* stranici navodi da se radi o Dragi Sabljaku dok Gazda u *Zločinu* navodi kako je poginuo Stjepan Tresk. Stjepana Treska navodi i Pelikan u „Domovinski rat“. Vjerujem da se radi o nehотиčnoj pogrešci kod Brekala jer Sabljaka spominje kao ranjenika prilikom neprijateljskog napada 17. listopada na Golenić, Ivanbrijeg i Podravsku Slatinu.

Brekalo, *Slatinska kronika*, 329-330; Gazda, *Zločin*, 25.; Pelikan, „Domovinski rat“, 344.

¹⁹¹ Gazda, *Zločin*, 26-29.

brigada pripojena je II. operativnoj zoni (OZ) Bjelovar, gdje je ustrojena operativna grupa (OG) Virovitica sa Zapovjednim mjestom (ZM) u Podravskoj Slatini.¹⁹²

Ono što treba još spomenuti je i *Ratni bilten Gudnoga*. Naime, pobunjeni Srbi su na okupiranom području kontinuirano indoktrinirali srpsko stanovništvo. Na Hrvate se je gledalo kao na građane drugog reda, a novoizabranu hrvatsku vlast kao nastavak tj. ponovno rođenje ustaškog režima. Tako će nastati dva broja *Ratnog biltena Gudnoga*, koje je izdala Komanda TO SAO Zapadna Slavonija. Prvi je izašao početkom, a drugi krajem mjeseca listopada. Svaki od dvaju brojeva sadržavao je 7 stranica formata A4. Tekst je pisan na latinici, nije bio lektoriran, a činili su ga vicevi i pjesme koji su trebali podizati moral vojnika, kao i tekstovi koji su opisivali hrvatski rasizam i mržnju prema Srbima.¹⁹³

Drugog dana studenog 1991. godine dolazi do preposljednjeg zračnog napada na Slatinu. Pri tom napadu jugozrakoplovi raketiraju i bombardiraju vojarnu, srednju školu, poduzeće Univerzal i zgradu Elektroslavonije. Pri tom napadu počinjena je značajna materijalna šteta, a stradala su i dva pripadnika ZNG-a, Josip Grahovac i Zoran Balić, a ranjena su još tri pripadnika ZNG-a, Ivan Medved, Ivan Leich i Djanfranko Marić i dva civila, Antun Filipović i Duško Djačić. Posljednji zračni napad izvršen je 7. studenog s materijalnom štetom, ali na sreću bez ljudskih žrtava.¹⁹⁴

Pod zapovijedanjem OZ Bjelovar dolazi do formiranja operativnih grupa koje će objediniti postrojbe HV-a na zapadnoslavonskom bojištu s ciljem oslobađanja papučko-bilogorsko-psunjskog područja. Tako će 20. studenog 1991. godine Antun Tus, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, izdati zapovijed Zapovjedništvu OZ Bjelovar prema kojoj treba krenuti u napadna djelovanja i čišćenje slavonskih planina od pobunjenih Srba.¹⁹⁵ Ta je operacija poznata pod imenom Papuk-91. Nakon uspješne provedbe operacije Papuk-91, tijekom koje su četničke snage s pobunjenim Srbima počinile stravičan masakr u Voćinu (kao i u Humu, Bokanama i Kraskoviću) na području općine Podravska Slatina zavladao je relativan mir. Slatinska, 136. brigada HV-a, nastavila je svoj ratni put u OZ Osijek. Tamo će biti smještena u naseljima Harkanovci – Vučkovac – Jelisavac kao pričuva, kada se u veljači 1992. godine premješta na obrambeni položaj na rijeci Dravi – od sela Nard do ušća Karašice u Dravu,

¹⁹² Brekalo, *Slatinska kronika* 434-442.

¹⁹³ *Isto*, 475.

¹⁹⁴ *Isto*, 334.

¹⁹⁵ Natko Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 49.

a po dubini do Petrijevac i Bizovca do 20 travnja.¹⁹⁶ Potom se brigada razmješta u područje Čaglina gdje se priprema za vinkovačko bojište, a istovremeno vrši zadaću pričuvnih snaga iz smjera Slavenskog Broda. Brigada svoj novi i posljednji zadatak uspješno obavlja u Borincima, gdje je zamijenila jedan bataljun 3. gardijske brigade „Kune“ na vrlo teškom i zahtjevnom položaju. Krajem lipnja 1992. godine započinje postupna demobilizacija 136. brigade u vidu oživljavanja slatinskog gospodarstva. Brigadir Josip Černi dobit će premještanje u OZ Osijek, a na njegovo mjesto dolazi pukovnik Radenko Pavić, koji će obnašati ulogu zapovjednika sve do potpune demobilizacije brigade krajem kolovoza iste godine.¹⁹⁷

Slatinska 136. brigada HV-a na svojem ratnom putu imala je 28 smrtno stradalih pripadnika te oko 150 pripadnika koji su postali invalidi Domovinskog rata, dok je u ostalim postrojbama HV-a poginulo 15 građana općine Podravska Slatina.¹⁹⁸

Općina Podravska Slatina oformila je Komisiju za popis i procjenu ratne štete na svom području te je 25. svibnja 1992. godine izvješće procijenilo štetu na 34 519 000 DEM (njemačkih maraka), iako je stvarni iznos bio i veći od te procjene. Pretvaranjem u eure, procjena počinjene štete iznosi 17 649 284,40 eura.¹⁹⁹

7.3 Općina Orahovica

Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj označili su i oduzimanje oružja TO. Tako se dogodilo i u Orahovici 13. svibnja 1990. godine. Tada je naoružanje iz Orahovice, pod zaštitom JNA, prevezeno u vojarnu u Našicama. Kako su se odnosi između Hrvata i Srba (što na državno-političkoj, tako i na lokalnoj razini) sve više zatezali i postajali neprijateljski, zaključeno je kako treba doći do reorganizacije policije i policijskih snaga u Orahovici. Cilj je bio popuniti policijske snage onim pripadnicima koji bi branili suverenitet i teritorijalnu cjelovitost Republike Hrvatske pa se u Orahovici osnivaju policijski ešalon „A“ i „B“ s oko 100

¹⁹⁶ Josip Černi, „Slatinska 136. brigada hrvatske vojske“ u *Pismo ratniku*, ur. Petar Žarković (Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000), 14.

¹⁹⁷ Černi, „Slatinska 136.“, 14.; Pelikan, „Domovinski rat“, 346.

¹⁹⁸ Černi u „Slatinska 136.“ i Pelikan u „Domovinski rat“ navode kako je 136. brigada imala 28 poginulih pripadnika. Černi u istom radu navodi kako je 153 pripadnika brigade postalo invalidima Domovinskog rata, a Pelikan u istom radu navodi kako je invalidima Domovinskog rata postalo 148 pripadnika slatinske brigade. Brekalo u *Slatinskoj kronici* navodi kako je poginulo i nestalo 33 pripadnika 136. brigade.

Černi, „Slatinska 136.“, 14-15.; Pelikan, „Domovinski rat“, 346.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 443-444.

¹⁹⁹ Brekalo, *Slatinska kronika*, 354-355.

policajaca.²⁰⁰ Izmjena rezervnog sastava policije izvršena je 5. listopada 1990. godine.²⁰¹ Petar Žarković vršio je dužnost predsjednika Skupštine općina Orahovica i Kriznog štaba općine Orahovica, predsjednik Izvršnog vijeća bio je Dušan Alebić, zapovjednik PP Orahovica Slavko Šutić, prvi zapovjednik orahovačke satnije ZNG-a bio je Mirko Koić. Živko Mijić bio je zapovjednik obrane, Đuro Ivanković i Franjo Sikora bili su zapovjednici ratne policijske ispostave u Čačincima, a istu dužnost u Zdencima vršio je Josip Urbanovski.²⁰²

Trećeg ožujka 1991. godine u Osijeku se osniva Jedinica za posebne namjene (JPN) „Orao“, a kako se PP Orahovica nalazila u sastavu PU Osijek, u njoj se 6. ožujka osnivaju dva voda JPN Policijske postaje Orahovica. Osnovani su u objektima Crvenog križa na Merkur u Orahovici, a zapovjednik postrojbe bio je inspektor Stevo Ivić iz PP Našice, dok su dužnosti pomoćnika postrojbe obavljali inspektor Miroslav Topić i policajac Miroslav Biro iz Orahovice. Zadaća JPN Orahovica bila je protuterorističko djelovanje na terenu Orahovica – Podravska Slatina – Donji Miholjac. Postrojba je brojala dva voda po 30 ljudi, čiji su zapovjednici bili Biro i Topić. Jedna od prvih ozbiljnijih zadata JPN Orahovica bila je sudjelovanje u akciji Borovo Selo 2. svibnja 1991. godine, gdje je ranjen Damir Vratković. Otprilike mjesec dana nakon akcije u Borovu Selu dolazi do transformacije JPN Orahovica te se većina pripadnika priključila satniji ZNG-a u sastavu 63. bataljuna Požega, a koja se osniva 13. lipnja 1991. godine u Orahovici na Merkur.²⁰³

Dana 24. lipnja 1991. godine sa zgrade Mjesne zajednice Pušina skinuta je hrvatska zastava (dogodilo se već nekoliko puta), a na prometnicama, prometnim znakovima i stambenim zgradama u Pušini i Slatinskom Drenovcu ispisano je „Ovo je Srbija“ te su naslikani znakovi s četiri ćirilična slova „S“.²⁰⁴

Šestog srpnja zapovjednik ZNG-a Mirko Koić i dvadeset gardista odgovara na poziv za pomoć JPN Osijek vezan za situaciju u selu Tenja. Došavši u Osijek, a potom i do ulaza u Tenju, Koić dobiva zadatak da u 5 sati u jutro, 7. srpnja 1991. godine izvrši napadno djelovanje glavnim pravcem. Kako su branitelji s njihove desne strane bili slabije naoružani, Franjo Jusup i Damir Hornung dragovoljno se javljaju da s ručnim bacačem (RPG-7) iste i ojačaju. Hrvatske

²⁰⁰ Ivan Grgurić, „Početak i tijek“, 259-260.

²⁰¹ Petar Žarković, „Prva ratna iskustva, prve žrtve“ u *Pismo ratniku* (Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000), 25-26.

²⁰² *Isto*, 30-31.

²⁰³ Dino Mataz, „Bili su prvi kad je trebalo – Osnovana Jedinica za posebne namjene Policijske postaje Orahovica.“ Pristup ostvaren 22. VII. 2022. <https://domovinskirat.hr/2022/03/06/bili-su-prvi-kad-je-trebalo-osnovana-jedinica-za-osebne-namjene-policijske-postaje-orahovica/>.

²⁰⁴ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 241.

snage u 5 sati kreću u akciju, a istovremeno ih dočekuje teška vatra od strane srpskih pobunjenika. Iako su hrvatske snage ušle u jedan dio Tenje, morali su se povući zbog prijetnje okruženja i pojave zrakoplova JNA. Nakon što se su se povukli, orahovački gardisti shvatili su da su Damir Hornung i Franjo Jusup poginuli tijekom akcije.²⁰⁵

Tijekom kolovoza se, kao i na slatinskom području, nastavlja opskrbljivanje pobunjenih Srba na području sela Pušina, Slatinski Drenovac, Krasković, Kokočak, Gornja Pištana i Prekoračani.²⁰⁶ Prvi jasni pokazatelj oružane pobune na orahovačkom području dogodio se istog mjeseca, točnije 11. kolovoza 1991. godine. Naime, na policijsko vozilo PP Orahovica koje je bilo u ophodnji na prometnici između Pušine i Humljana otvorena je teška vatra iz zasjede. Vozač Josip Jurković i suvozač Franjo Sterle teško su ranjeni (Sterle je ostao trajni invalid), a na stražnjem sjedalu ubijen je Stjepan Mlakar.²⁰⁷ Stjepan Mlakar tako je postao prvi poginuli branitelj u Domovinskom ratu na području današnje Virovitičko-podravске županije.²⁰⁸ Od toga dana pobunjeni Srbi uz pomoć JNA postavljaju barikade i mine na prilaze selima Pušina, Slatinski Drenovac, Prekoračani, Krasković, Kokočak, Gornja Pištana i Krajina odsijecajući taj teritorij od hrvatske vlasti.²⁰⁹ Zanimljivo je da su predsjednik Izvršnog vijeća Orahovice Dušan Alebić, zapovjednik PP Slavko Šutić i njegov pomoćnik Josip Glišić bili na sastanku u Pušini samo mjesec dana prije ovog događaja na razgovoru i dogovoru s mještanima srpske narodnosti. Tada su saznali da Srbi nemaju primjedbe na rad hrvatske policije te da se hrvatski policajci vrlo kulturno odnose prema njima. To je vrlo važno i zanimljivo jer je pronađena dokumentacija otkrila da su srpski „prvoborci“ na orahovačkom području stupili u borbu već 1. svibnja 1991. godine – čak tri mjeseca prije samog napada. Ostatak pronađenih informacija govori kako se većina pobunjenika pridružila između 7. i 10. kolovoza.²¹⁰ Tijekom kolovoza ustrojani su i štabovi NZ i krizni štabovi MZ na području općine Orahovica u većim mjestima – Crnac, Čačinci, Zdenci i Orahovica.²¹¹ Pobunjeni Srbi 26. kolovoza prvi puta

²⁰⁵ Mirko Koić, „Sokolovi visoko lete“ u *Pismo ratniku* ur. Petar Žarković (Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000), 32-35.

²⁰⁶ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 242.; Gazda, *Zločin*, 18-19.

²⁰⁷ Žarković, „Prva ratna iskustva“, 28; Pelikan i Gazda, *Spomenar* 242; Borna Marinić, „Hrvatski policajci šalili su se da im za ulaz u selo trebaju putovnice, idućeg trena napadnuti su iz zasjede – ubijen heroj Stjepan Mlakar.“ *Domovinski rat*. Pristup ostvaren 22. VII. 2022. <https://domovinskirat.hr/2021/08/11/hrvatski-policajci-salili-su-se-da-im-za-ulaz-u-selo-trebaju-putovnice-iduceg-trena-napadnuti-su-iz-zasjede-ubijen-heroj-stjepan-mlakar/>.

²⁰⁸ Marinić, „Hrvatski policajci“.

²⁰⁹ Gazda, *Zločin*, 19.

²¹⁰ Žarković, „Prva ratna iskustva“, 30.

²¹¹ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 259.

granatiraju selo Humljane. Granatiranje se nastavlja i idući dan kada PP Orahovica dobiva prvo ratno vozilo tj. BOV nazvan „Jura“, koji je zapravo prerađeni kamion.²¹²

Pokoljem u Čojlugu, Četekovcu i Balincima 4. rujna 1991. godine pojačava se obrambeni položaj u Humljanima te se utvrđuje obrambena linija prema pravcu Četekovac, Krasković i Pušina.²¹³ Petog rujna pobunjeni Srbi napadaju crtu razgraničenja u Donjoj Pištani, ali hrvatske snage uzvraćaju vatru te se napadači povlače.²¹⁴ Dana 11. rujna zrakoplovi MIG-21 Ratnog zrakoplovstva JNA gađaju radio-televizijski odašiljač Kapovac (Kapavac). Taj radio-odašiljač bio je odašiljač Hrvatske radiotelevizije te je bio od iznimne važnosti za slavonsko-brodsko, požeško, našičko, orahovačko i slatinsko područje zbog toga što je radio-odašiljač HRT-a u Baranji bio okupiran. Tom napadu priključit će se i pobunjeni Srbi pa će i oni granatirati odašiljač 18. rujna. Iako je granatiranje 11. i 18. rujna bilo bezuspješno, zrakoplovi JNA još u dva navrata, 20. rujna i 15. studenog, raketiraju odašiljač čime ga stavljaju izvan funkcije.²¹⁵ Dana 21. rujna pobunjeni Srbi granatiraju kamenolome Radlovac i Hercegovac bez ljudskih žrtava. Isti se dan oslobađa vojarna u Našicama te se dio naoružanja raspodijelio na branitelje orahovačkog kraja, što je uvelike popravilo kvalitetu naoružanja. Istovremeno se prema zapovijedi zapovjedništva obrambenih snaga istočne Slavonije i Baranje, a za područje općina Valpovo, Donji Miholjac, Našice i Orahovica, određuje zajedništvo zapovjedništvo 107. brigade iz Valpova.²¹⁶ Istog datuma pobunjeni Srbi pokušavaju probiti obrambenu liniju kod Humljana, ali je napad odbijen.²¹⁷ Idućeg dana postrojbe MUP-a i ZNG-a kreću u čišćenje terena oko Gornje Pištane gdje su upali u zasjedu, ali bez gubitaka te su se napadači povukli.²¹⁸ S obzirom na ozbiljnost situacije, na terenu pojavljuje se potreba za reaktivacijom Teritorijalne obrane općine Orahovica kroz pričuvni sastav ZNG-a. Tim činom ustrojene su dvije satnije Orahovica s 220 ljudi, dvije satnije Čačinci s 220 ljudi, jedna satnija Zdenci od 110 ljudi te jedna satnija Crnac sa 110 ljudi. Ukupan broj od 660 pripadnika bio je pod zapovjedništvom Živka Mijića. Satnije su bile pozicionirane na ključnim točkama potencijalnog neprijateljskog napada za kojeg se smatralo da ima namjeru presjeći cestovnu i

²¹² Gazda, *Zločin*, 21.

²¹³ Pelikan i Gazda, *Spomenar* 259.

²¹⁴ Gazda, *Zločin*, 23.

²¹⁵ Brekalo, *Slatinska kronika* 328.

²¹⁶ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 259.

²¹⁷ Gazda, *Zločin*, 23.

²¹⁸ Pelikan, Gazda, *Spomenar*, 259

željezničku magistralu prema istoku zemlje.²¹⁹ Iznad Orahovice se krajem mjeseca, u nekoliko preleta, pojavio zrakoplov JNA, ali nije borbeno djelovao.²²⁰

U listopadu dolazi do osnivanja 132. brigade HV-a u Našicama u čiji sastav ulazi 4. bojna 107. brigade, a kasnije 2. bojna 132. brigade HV-a. Krajem mjeseca, 30. listopada, pobunjeni Srbi pod vodstvom Branka Živkovića vrše pješачki napad na postrojenje kamenoloma Radlovac pri čemu su zarobili 13 djelatnika.²²¹ Njih 12 ubrzo je pušteno, dok je jedan radnik zadržan do 7. studenog, kada je razmijenjen između sela Pušine i Humljani.²²²

Trećeg studenog pobunjeni Srbi po prvi puta granatiraju Orahovicu minobacačkim granatama iz smjera Kokočaka. Ljudskih žrtava nije bilo, ali od toga dana započinje svakodnevno granatiranje Orahovice promjenjivim intenzitetom.²²³ Jedanaestog studenog pripadnici PP Orahovica i 2. bojne 132. brigade HV-a kreću u oslobađanje sela Gornja Pištana. Iako su pobunjeni Srbi pružili snažan otpor, a dobili su i pomoć zrakoplovstva JNA, hrvatske snage uspijevaju osloboditi selo Gornja Pištana, pri čemu je ranjen policajac Darko Eichler. Za odmazdu se granatiraju Čačinci, Orahovica i Humljani.²²⁴ Također, isti dan zrakoplovi JNA raketiraju vlak na željezničkoj pruzi između Feričanaca i Zdenaca, čime je počinjena znatna materijalna šteta te je oštećena lokomotiva i nekoliko vagona.²²⁵

Četvrtog dana prosinca, tijekom Operacije Papuk-91, snage Vojne policije 132. brigade HV-a kreću u akciju izviđanja i navođenja topničke vatre na položaje snaga pobunjenih Srba u širem području sela Kokočak. U tu se akciju krenulo iz Gornje Pištane, a ubrzo nakon dolaska na područje oko Kokočaka započinje vatreni okršaj prilikom čega su poginuli policajci iz Našica, Momir Krmpotić i Milan Puhanić.²²⁶ Isti dan grupa Srba koji je i dalje radili u poduzeću „Voće“ u Orahovici miniraju arteški bunar s ciljem prekida proizvodnje i stvaranja poteškoća snabdijevanja vodom Orahovice. Srećom, naprava je otkrivena i uklonjena.²²⁷ Polovicom prosinca, pred samu operaciju Papuk-91, dolazi do povlačenja pobunjenih Srba iz već ranije

²¹⁹ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 259.

²²⁰ *Isto*, 244.

²²¹ *Isto*, 244, 259

²²² Borna Marinić, Radnici oti u kamenoloma Radlovac i odvedeni u Voćin. Hrvatska katolička mreža. Pristup ostvaren: 22. VII. 2022., <https://hkm.hr/domoljubne-minute/radnici-oteti-kod-kamenoloma-radlovac-i-odvedeni-u-vocin/>.

²²³ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 245.; Gazda, *Zločin*, 26.

²²⁴ Gazda, *Zločin*, 26-27.

²²⁵ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 245.

²²⁶ Dino Mataz, „Zaboravljena bitka za selo kraj Orahovice – poginuli heroji Momir Krmpotić i Milan Puhanić“. Domovinski rat. Pristup ostvaren 22. VII. 2022., <https://domovinskirat.hr/2021/12/04/zaboravljena-bitka-za-selo-kraj-orahovice-poginuli-heroji-momir-krmpotic-i-milan-puhanic/>.

²²⁷ Gazda, *Zločin*, 29-30.

navedenih uporišta poput Kraskovića, Kokočaka i Pušine. U tom povlačenju pobunjeni Srbi će na prostoru sela Krasković počinuti ratne zločine usporedno sa zločinima u Voćinu i Humu.

Tijekom Operacije Papuk-91, 14./15. prosinca 2. bojna 132. brigade HV-a vrši napadna djelovanja na Kokočak, Pušinu i Krasković, a 16. prosinca i na Slatinski Drenovac te uspijeva osloboditi spomenuta mjesta.²²⁸ Ulaskom u selo Krasković, hrvatske snage pronalaze posmrtno ostatke obitelji Kovač. Đuru, Anu, Zlatka i Pištu Kovač ubili su pobunjeni Srbi tijekom povlačenja 13. prosinca.²²⁹ Završetkom Operacije „Papuk-91“ 2. bojna 132. brigade HV-a razmještena je na obrambene položaje od istočne do zapadne Slavonije.²³⁰

S područja bivše općine Orahovica poginula su 32 hrvatska vojnika i policajca te šest civila, a dvije su osobe stradale u nesretnim slučajevima.²³¹

8. Operacija Papuk-91 i zločini nad civilima

8.1 Operacija Papuk-91

Prema vojno-teritorijalnom uređenju RH, od kraja rujna 1991. godine općine Virovitica, Daruvar i Pakrac bile su u sklopu OZ Bjelovar, a općine Podravska Slatina, Orahovica i Požege u sklopu OZ Osijek. Kako bi se olakšala komunikacija i provedba operacija HV-a sredinom listopada 1991. godine u OZ Bjelovar nastaju Sektor Pakrac i Sektor Virovitica. Dana 21. studenog Glavni stožer Hrvatske vojske izdaje zapovijed da se 123. brigada iz Požege i 136. brigada iz Podravske Slatine, koje su bile pod zapovjedništvom OZ Osijek, podrede Zapovjedništvu OZ Bjelovar, a objedinjavanje svih postrojbi tog područja završeno je početkom prosinca 1991. godine kada se OZ Bjelovar podređuje i 2. bojna 132. našičke brigade iz Orahovice. Tako će u oslobađanju slavonskih planina, osim spomenutih vojnih formacija, sudjelovati i sljedeće formacije: 127. brigada HV-a Virovitica (uključujući samostalnu postrojbu iz Koprivnice), 52. samostalni bataljun Daruvar, 57. samostalni bataljun Grubišno Polje, 55. samostalni bataljun Bjelovar, Protudiverzantska četa OZ Bjelovar, Izviđačko-

²²⁸ Grgurić, „Početak i tijek“, 260.

²²⁹ Gazda, *Zločin*, 116.

²³⁰ Pelikan i Gazda, *Spomenar*, 260.

²³¹ Ivan Grgurić, „Početak i tijek“ 260.

diverzantski vod OZ Bjelovar, 34. inženjerski bataljun Čakovec, 54. samostalni bataljun Čakovec, 73. samostalni bataljun Garešnica, 24. mješoviti artiljerijski divizijun Daruvar, 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun Virovitica, policijske snage Policijske uprave Bjelovar, policijske snage pričuvnog sastava policije RH, a kratko vrijeme i 2. bojna 105 brigade HV-a iz Bjelovara.²³²

Pobunjeni Srbi bili su organizirani po općinskim štabovima TO kojima je bio nadređen Štab TO Zapadna Slavonija sa sjedištem u Novom Zvečevu, kojim je od studenog 1991. godine zapovijedao pukovnik Jovan Trbojević (postavljen od strane Generalštaba JNA). Potpornu ulogu pobunjenim Srbima ovog područja vršio je Peti (banjalučki) korpus JNA, kao i 5. korpus Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane JNA. Općinski štab TO Daruvar imao je dvije bojne i 1600 ljudi, među kojima su sudjelovali i pobunjeni Srbi s područja općine Virovitica. TO Pakrac imao je tri bojne s 1740 vojnika, a TO Slatina jednu bojnu s 764 vojnika, ali su po seoskim postrojbama i stražama imali 1372 vojnika s pretpostavkom da su u taj broj ubrojani i pobunjenici iz općine Orahovica. TO Požega imao je dvije satnije s 180 vojnika te još 465 vojnika koji nisu borbeno djelovali zbog toga što su bili na teritoriju koji je bio odsječen od ostatka pobunjenog teritorija. Osim domaćih pobunjenika, na ovom su području djelovali i srpski dobrovoljci – četnici od kojih su najistaknutiji Beli orlovi, iako je bilo i pripadnika ostalih dragovoljačkih postrojbi.²³³

Dvadesetog studenog 1991. godine načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus izdaje zapovijed zapovjedništvu OZ Bjelovar da krene u čišćenje slavonskih planina od srpskih snaga. Sektor Virovitica trebao je s istoka i juga ovladati područjem Čeralija, Voćina i Đulovca, a daljnjim djelovanjem napredovati prema Zvečevu i osloboditi Papuk od pobunjenih Srba. Operacija je trebala započeti tj. postrojbe su trebali biti spremne za djelovanje 24. studenog 1991. godine u 6 sati ujutro.²³⁴

Zapovjednik Sektora Virovitica Stjepan Slivar, donio je 22. studenog zapovijed o borbenom djelovanju. Prema planu borbenog djelovanja, 127. brigada HV-a, 57. samostalni bataljun HV-a i 136. brigada HV-a trebaju djelovati na pravcima Virovitica – Jasenaš – Đulovac i Jugovo Polje – Đulovac i izbiti na crtu Lisičine – Đulovac. 136. brigada HV-a, uz pomoć policije i susjedne 127. i 123. brigade, treba djelovati na pravcima: Sladojevci – Voćin, Podravska Slatina – Čeralije i Mikleuš – Čeralije kako bi se izbilo na liniju Voćin – Čeralije, a

²³² Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 46-47.

²³³ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 47-48.

²³⁴ *Isto*, 49.

potom produžiti prema Novom Zvečevu; 123. brigada trebala je izbiti na crtu Velika – Vučjak Kamenski, a potom krenuti prema Novom Zvečevu i Slatinskom Drenovcu. Zadaća svih borbenih formacija bila je razbijanja i uništavanja srpskih snaga na svojim pravcima s krajnjim ciljem oslobađanja Papuka od pobunjenih Srba.²³⁵

Dana 23. studenog 1991. godine u Podravskoj Slatini održava se sastanak Zapovjedništva OZ Bjelovar, zapovjednika 127. brigade HV-a Đure Dečaka, zapovjednika 136. brigade HV-a Josipa Černija, zapovjednika 123. brigade HV-a Miljenka Crnca, zapovjednika 2. bojne 132. brigade HV-a Orahovica i zapovjednika 57. samostalnog bataljuna HV-a s inspektorom Glavnog stožera HV-a Martinom Špegeljom. Zaključak sastanka bio je sljedeći: doraden je plan operacije, određen je datum početka operacije – 28. studenog i ustrojeno je izmješteno zapovjedno mjesto u Virovitici, na čije je čelo 28. studenog došao Ivan Plasaj.²³⁶ Dana 28. studenog Sektor Virovitica preimenovan je u Operativnu grupu (OG) Virovitica s izmještenim zapovjednim mjestom (IZM) u Podravskoj Slatini, a zapovjednik je ostao Stjepan Slivar.²³⁷

Operacija oslobađanja Papuka započinje 28. studenog 1991. godine u ranim jutarnjim satima i poznata je pod nazivom Papuk-91. Snage 127. i 136. brigade su bez gubitaka, do 17 sati, izašle na potez Removac - Babina Gora – Kravljak - Mala Klisa- Levinovac – Mačkovac – Slana Voda – Lukavac – Ivanbrijeg – Velika Branjevina – Mikleuš. Sljedeći se dan nastavlja napredovanje HV-a i policije te se izbija na liniju Oblakovac – Orljavac – Lučinci – Oljasi – Kantarovci – baza Papuk – Gornja Pištana – Donja Pištana – Krajna – Humljani – Mikleuš – Potočina – Ivanbrijeg – Lukavac – Hum Varoš – Levinovac – Kravljak – Donje Cjepidlake. Dana 30. studenog dolazi do prvog zastoja na pravcu Donje Cjepidlake – Kravljak – Mala Klisa – Levinovac, kada 127. brigada nailazi na minirane prometnice i ulazi u okršaje s pobunjenim Srbima koji se koriste tenkovima i borbenim oklopnim vozilima.²³⁸

Zbog dobro postavljene obrane pobunjenih Srba i manjka streljiva te materijalno-tehničkih sredstava napad je zaustavljen na svim pravcima i nije se nastavio sve do 5. prosinca. U tom razdoblju, pobunjeni su Srbi topništvom i pješastvom djelovali na cijelom području OZ Bjelovar, težišno po Podravskoj Slatini gdje je 136. brigada uspješno odbila njihov napad na potezu Četekovac – Balinci – Čeralije. Drugog dana prosinca na Papuku dolazi do zasjede

²³⁵ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 49.

²³⁶ *Isto*, 50.

²³⁷ Marijan, *Domovinski rat*, 119.

²³⁸ *Isto*, 119.

pobunjenih Srba pri čemu ubijaju 11 vojnika iz 123. brigade i Odreda veze Glavnog stožera HV-a koji su se kretali prema radiorelejnem čvoru.²³⁹ Isti dan 2. bojna 132. brigade zauzima Gornju Pištanu.²⁴⁰

Napad je obnovljen 5. prosinca na širem području Općine Podravska Slatina: Gornja Pištana – Krajna – Balinci – Slatinski Lipovac – Golenić – Lukavac – Slana Voda – Mačkovac – Ogorelice – Kornaš – Kravljak – sjeverno od Gornjih Cjepidlaka, pri čemu je otpor pobunjenika postajao sve žešći. Tako su pobunjenici napali položaje 55. i 57. samostalnog bataljuna u Bastajskim Brđanima, što je dovelo do pogibije dva i ranjavanja petorice gardista.²⁴¹ Ipak, hrvatske snage su uspjele odbiti taj napad predvođen Belim orlovima.²⁴²

Petog i šestog prosinca 127. brigada napada Donje i Gornje Cjepidlake te Miokovićevo, gdje nailazi na žestok otpor. Kako bi probile obrambene linije neprijatelja, brigada je ubacila nekoliko diverzantskih skupina, pri čemu su poginula dva, a ranjeno je pet gardista. Sedmog prosinca 136. brigada poboljšava taktički položaj na crti Balinci – Slatinski Lipovac – Hum Varoš – Hum Pustara, a 9. prosinca 52. samostalni bataljun i MUP iz Daruvara oslobađaju Vukovje. Svoje djelovanje nastavljaju 55. i 57. samostalni bataljuni te zauzimaju prometnicu Bastaji – Miokovićevo, dok je 127. brigada napredovala uz žestok otpor pobunjenika.²⁴³

Desetog dana prosinca 52. samostalni bataljun oslobađa Dobru Kuću i Gornju Vrijesku te se spajaju s 55. samostalnim bataljunom u selu Veliki Bastaji. Uz pomoć jednog dijela 121. brigade, 123. brigada napada i oslobađa potpapučka sela: Čečavački Vučjak, Rasan, Jeminovac, Čečavac, Ruševac, Koprivnu, Sinlije, Golobrdac i Šnjegavić. Značajno napredovanje hrvatskih snaga utjecalo je i na moral pobunjenih Srba, koji se planiraju povući iz svojih sela (Pakrani, Bijela, Markovac, Potočani i Koreničani) i obrambenih položaja, što je srpsko vodstvo prepoznalo te reagiralo poslavši dobrovoljce Srpske radikalne stranke na to područje, a dodatno je angažirano i zrakoplovstvo JNA.²⁴⁴ Idućeg dana, 11. prosinca, virovitička 127. brigada po iznimno teškim uvjetima (-12 °C) oslobađa Veliku Klisu i Staru Krivaju.²⁴⁵ Dana 12. prosinca 57. samostalni bataljun, potpomognut topništvom, presijeca komunikaciju Bastaji – Đulovac, pri čemu je poginuo jedan pripadnik. Taj su dan postrojbe OZ Bjelovar imale 6 poginulih i

²³⁹ Marijan, *Domovinski rat*, 119.; Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“ 51.

²⁴⁰ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 51.

²⁴¹ Marijan, *Domovinski rat*, 119.

²⁴² Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 51.

²⁴³ Marijan, *Domovinski rat*, 119.

²⁴⁴ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 52.

²⁴⁵ Marijan, *Domovinski rat*, 120.

dvadeset ranjenih pripadnika.²⁴⁶ Dana 14. prosinca 127. i 136. brigada oslobađaju Lisičine, Popovac i Mali Popovac.²⁴⁷ U Hum iz smjera Levinovca ulazi 136. brigada, gdje su pobunjeni Srbi i četnici ubili nekoliko hrvatskih civila i uništili njihovu imovinu prije povlačenja u noći s 13. na 14. prosinac.²⁴⁸ Istog dana 123. brigada napada položaje kod Kamenske, Bogdašića i Amatovaca, ali ih ne uspijeva zauzeti.²⁴⁹ Dana 13. prosinca Protudiverzantska četa OZ Bjelovar i 136. brigada iz smjera Popišanog brda napadaju Čeralije, ali je taj napad bio odbijen pri čemu je poginuo jedan pripadnik Protudiverzantske čete. Iste se večeri pobunjeni Srbi počinju povlačiti prema Voćinu. Prema izjavama izbjeglica koje su se povukle u noći s 13. na 14. prosinac došlo je do međusobnog sukoba pobunjenih Srba. Prije nego što su se povukli, pobunjeni Srbi ubijali su civile, rušili hrvatske kuće i dignuli su u zrak katoličku crkvu u Voćinu. Zbog vojnih uspjeha hrvatskih snaga i neuspješnom konsolidacijom vlastitih snaga, snage pobunjenih Srba su 14. prosinca odlučile napustiti sva okupirana područja na području sjeverne daruvarske općine, kao i općine Podravska Slatina i Orahovica. Njihovo se vodstvo tako preselilo u Kamenske Šeovce, mjesto na sjeverozapadu požeške općine, a manje grupe pobunjenih Srba i srpskih dragovoljaca nastavilo je pružati otpor hrvatskim snagama.²⁵⁰

Dana 14. prosinca manji dijelovi hrvatskih snaga ulaze u Voćin, a Protudiverzantska četa OZ Bjelovar oslobađa komunikaciju Mikleuš – Četekovac – Balinci – Čeralije – Bokane – Voćin te ulaze u Čeralije.²⁵¹ Dana 15. prosinca, 136. brigada u jutarnjim satima ulazi i oslobađa Voćin iz smjera Huma, dok iz smjera Bokana i Macuta u Voćin ulaze pripadnici Protudiverzantske čete OZ Bjelovar.²⁵² U jutarnjim satima 15. prosinca 127. brigada oslobađa Miokovićevo – jedno od najutvrđenijih uporišta na Bilogori, čime izlazi na crtu Budim – Stara Krivaja – Nova Krivaja – Puklica – Katinac – Donje Cjepidlake.²⁵³ Isti dan snage 2. bataljuna 132. brigade, potpomognute jednom satnijom 132. brigade, zauzimaju sela Kokočak, Pušine i Krasković, a sljedećeg dana Slatinski Drenovac i Prekoračane.²⁵⁴ Na lijevom je boku 123. brigada osigurala uvjete za ovladavanje prometnicom Zvečevo – Kamenska – Bučje, a zarobila je i znatnu količinu oružja i opreme. Dana 17. prosinca uspjela je osloboditi Zvečevo i Vučjak Kamenski, čime je otvorena prometnica Gornji Vrhovci – Vučjak - Kamenski – Zvečevo -

²⁴⁶ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 53.

²⁴⁷ Marijan, *Domovinski rat*, 120.; Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 55.

²⁴⁸ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“ 55.

²⁴⁹ Marijan, *Domovinski rat*, 120.

²⁵⁰ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 54.

²⁵¹ *Isto*, 55.

²⁵² *Isto*, 55.

²⁵³ Marijan, *Domovinski rat*, 120.

²⁵⁴ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 56.

Voćin. Dana 8. prosinca zauzimanjem zaselka Zaile dolazi do oslobađanja svih okupiranih područja u općini Daruvar.²⁵⁵ U tom je razdoblju, sredinom prosinca, u Zapovjedništvu OZ Bjelovar zaključeno kako je oslobađanje sjevernih i zapadnih obronaka Papuka uspješno završeno i da se teren treba još samo počistiti i onda predati u nadležnost policijskim upravama u Bjelovaru i Osijeku.²⁵⁶ Nakon oslobodađanja općina Daruvar, Podravska Slatina i Orahovica, težište borbenih djelovanja prebacilo se na područje Pakraca tj. Ravne Gore i Psunja.²⁵⁷ Napredovanja hrvatskih snaga uspješno će se nastaviti sve do 3. siječnja 1992. godine, kada se zaustavlja zbog potpisivanja Sarajevskog primirja.²⁵⁸

U konačnici, operacijom Papuk-91, hrvatske su snage oslobodile više od 1000 km² i više od 100 naselja, čime su pobunjeni Srbi potisnuti iz općina Daruvar, Virovitica, Orahovica, Slatina i Požega.²⁵⁹

8.2 Ubojstva civila na okupiranom području i masakr u Voćinu.

Od 14. kolovoza 1991. godine do 22. listopada 1991. godine, pobunjeni Srbi na voćinskom području ubili su već spomenute hrvatske civile: Branka Ilića, Željka Galovića, Franju Banovca, Mirka Vučetu, Antuna Volfa i Dragu Dorića.²⁶⁰ Dana 25. listopada u Voćinu ubijaju Teodora Ojkića, Srbina, za primjer ostalim Srbima i Hrvatima.²⁶¹ Od trećeg prosinca do šestog prosinca ubili su sljedeće hrvatske civile: Ivicu Bona, Dragu Ivankovića, Gorana Salača, Vladu Supana, Veroniku Ament te Ivana i Mariju Šimić.²⁶²

Uspješno napredovanje hrvatskih snaga u operaciji Papuk-91 utjecalo je na moral pobunjenih Srba na okupiranom području Brđanske pa se tako 10. prosinca počinju primjećivati odlasci srpskog stanovništva. Prilikom povlačenja od 12. do 14. prosinca skupina pobunjenih Srba koju čine: Borivoje Radosavljević, Rajko Bojčić, Borivoje Lukić, Ranko Lukić, Zoran Mišcević, Marinko Ergarac, Milorad Ergarac, Mile Crnobrnja, Mitar Simić, Ljubiško Novaković, Zoran Jorgić, Milenko Bogatić, Jovan Cvetić, Rajko Vučković, Radislav Jokić,

²⁵⁵ Marijan, *Domovinski rat*, 120.

²⁵⁶ Marijan, *Domovinski rat*, 120.; Martinić Jerčić, „Operacija Papuk 91“, 57.

²⁵⁷ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 58-59.

²⁵⁸ Marijan, *Domovinski rat*, 120-121.; Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 59-68.

²⁵⁹ Martinić Jerčić, „Operacija Papuk-91“, 45.

²⁶⁰ Gazda, *Zločin*, 131.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 339-441

²⁶¹ Brekalo u *Slatinska kronika* navodi kako je Teodor Ojkić ubijen 25. listopada 1991. godine, a Miroslav Gazda u *Zločin za koji nitko nije odgovarao* navodi kako je Ojkić ubijen 13. prosinca 1991. godine.

Brekalo, *Slatinska kronika*, 340.; Gazda, *Zločin*, 115, 131.

²⁶² Brekalo, *Slatinska kronika*, 339.; Gazda, *Zločin*, 131.

Đuro Vukojević, Đuro Đurić, Richard Glušac, Zorav Jovakraić, Stevo Šimić, Milorad Grkinić, Predrag Bosanac, Davor Bosanac, Krsto Tomašević, Borislav Tomašević, Veselko Petrušić, Rade Ivanović, Milenko Ivanović i Milutin Popović, uz još neke (neidentificirane) osobe, počinila je jedan od najvećih pokolja hrvatskih civila u Domovinskom ratu.²⁶³

U selu Hum s 12. na 13. prosinac, Radislav Jokić, Đuro Vukojević, Ranko Lukić, Željko Kurajlija, Radovan Vukojević, Đuro Đurić, Tode Ševo, Obrad i Mitar Simić, Radislav i Miroslav Simić, Zoran Jorgić, Goran Novaković i Branko Oliver ubijaju Marijana Đuzela, Romana Ridla, Ivana Banovca i Marka Vukovića. Jovan Cvetić i Vlado Savić dolaze u kuću Marijana Đuzela te ga ubijaju s nekoliko hitaca u glavu. Marka Vukovića ubio je Ranko Lukić, a potom ga je i zapalio.²⁶⁴

U selu Bokane 13. prosinca ubijaju Tomu i Katicu Martinović. Nakon što su odbili zapovijed o povlačenju tj. napuštanju svoga doma, četnici ih odvlače u dvorište, gdje ih ubijaju i potom spaljuju. U istom selu ubijaju Srbina Stojana Nenadovića zbog toga što nije htio napustiti svoju kuću i svoje selo.²⁶⁵

U selu Kometnik 13. prosinca ubijaju Srbina Milu Jorgića jer, kao i Stojan Nenadović i supružnici Martinović, nije želio napustiti svoju kuću.²⁶⁶

Time su pobunjeni Srbi u razdoblju od 14. kolovoza do 13. prosinca 1991. godine na područje današnje općine Voćin ubili 54 osobe, od čega se za njih 46 zna mjesto stradavanja, a za ostalih 8 mjesto stradavanja nije poznato.²⁶⁷

8.3.1 Masakr u Voćinu

Masakr u Voćinu započinje 13. prosinca 1991. godine u 8 sati i 30 minuta. Skupina od 20 četnika i domaćih Srba krenula je iz smjera Huma Pašinom ulicom (danas Prosinačkih žrtava) u smjeru Voćina i došla do Prevende. Tada ubijaju Stipana Majića i Anu Majić. Kreću dalje te ubijaju Jagu Šimić, a iz podruma kuće na ulicu tjeraju Mariju Matanči, Branka Medića i šestogodišnjeg sina Danijela, Franiku (Francisku) Peršić i Stjepana Matančija koje potom ubijaju (preživio je Danijel). Branka Medića je, prema svjedočanstvu sina Danijela, ubio susjed

²⁶³ Brekalo, *Slatinska kronika*, 341.

²⁶⁴ Gazda, *Zločin*, 113-114.

²⁶⁵ Gazda, *Zločin*, 115.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 342-343.

²⁶⁶ Gazda, *Zločin*, 115.; Brekalo, *Slatinska kronika*, 342.

²⁶⁷ Brekalo, *Slatinska kronika*, 339.

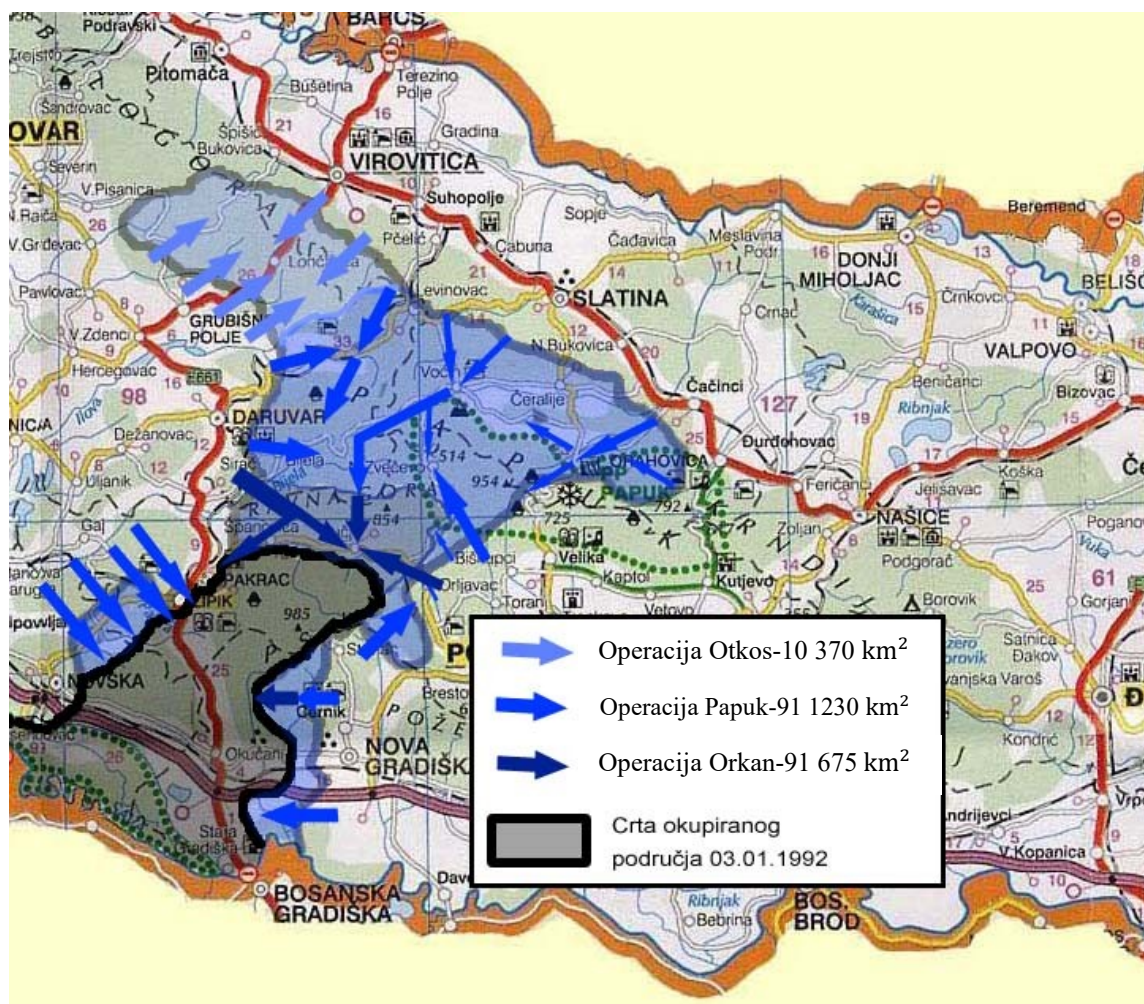
Branko Oliver. Krećući se dalje niz ulicu počinitelji ranjavaju Stjepana Jurmanovića, kojeg potom ubijaju. Nakon toga zalaze u kuću Štimac gdje ubijaju Stjepana i Mirjanu Štimac, a potom im pale kuću. Istovremeno ulaze i u kuću Stjepanovih roditelja, gdje ubijaju njegovog oca Jakoba i majku Angelinu (Angelu). Njih je ubio Obrad Simić, a s njim su bili i Dušan Dobrić, Zoran Jorgić i Ivan Malkoč, koji je prije početka rata bio nastavnik glazbene kulture u voćinskoj školi. Posljednja žrtva u Pašinoj ulici bio je Antun Buljevac. Nakon toga prelaze u Karanovu ulicu (danas Josipa Martinca), gdje osamnaestogodišnjak Duško Samac ubija svoga susjeda Alojza Peršića. Potom ubijaju Rozaliju Tomolo. Nastavljajući dalje niz Karanovu ulicu, počinitelji dolaze do kuće Dragutina i Ane Volf. Ana se je uspjela spasiti tako što je pobjegla iza kuće, ali su njezinoga muža ubili u kući, a potom ga izvukli na ulicu. Dragutina je 15. prosinca pronašao njegov sin Zdravko, pripadnik HV-a. Ubojica je poznat i radi se o Milanu Ivanoviću. Nakon toga, u 10 sati, počinje napad na dio Voćina zvan Prevenda. Prvi stradavaju Franjo i Marija Matanči koje je sin Darko, pripadnik HV-a, pronašao ulaskom hrvatskih snaga u Voćin. Iduća žrtva je Julka Šimić. Nakon što su ubili Julku, četnici odlaze do kuće obitelji Ivanković. O Mari (Marici) Ivanković, starici od 91 godinu života, brinula se obitelj Božičković, koja je uspjela pobjeći. Maru su četnici zatekli u kući te su je ubili. Počinitelji potom dolaze do kuće Pauline Dorić koju ubijaju, a potom i pale. Sljedeća žrtva krvavog pohoda bio je Mirko Medved kojeg su ubili u svojoj kući dok su se njegova žena i nekoliko mještana uspjeli sakriti u kuću njihove susjede, Srpkinje, koja ih je primila. Na Trgu Gospe Voćinske u svojoj kući ubijena je Marija Majdandžić, a njezin suprug Metoda Majdandžić preminuo je ubrzo nakon povlačenja pobunjenih Srba zbog toga što mu srpske vlasti nisu omogućavale primanje lijekova koji su mu bili prijeko potrebni. Željko Leich, pripadnik 136. brigade HV-a koji je zarobljen na Budimu 26. studenog 1991. godine, također je ubijen. Njegovo tijelo pronađeno je spaljeno ispred razorene voćinske crkve ulaskom hrvatskih snaga u Voćin. Na istom trgu pronađen je i Josip Pajtl.²⁶⁸ Njega je ubio Đorđe Obradović iz Krivaje.²⁶⁹

Josipov brat, Franjo Pajtl, i Drago Sabljak izveli su 13. rujna 1991. godine 15 ljudi iz Voćina preko Popovca na Radosavce prema Slatini, a potom ih je Zdravko Volf prevezao u Slatinu. Ta se akcija spašavanja ponovila još nekoliko puta. Osim civila, stradala je i katolička crkva u Voćinu s kraja 15. stoljeća. U 3 sata i 15 minuta general JNA Trbojević daje zapovijed te se crkva diže u zrak. Krater je bio promjera 500 metara, a uništene su i kuće te gospodarski objekti u neposrednoj blizini crkve. Također, uništili su i poštu, zgradu Jugobanke, šumarije,

²⁶⁸ Gazda, *Zločin*, 119-134.; Brekalo, *Slatinska kronika* 341-345.

²⁶⁹ Gazda, *Zločin*, 129.

društveni dom, autobusni kolodvor i niz drugih zgrada. Također, minirane su i zapaljene kuće, kako u Voćinu, tako i u Humu. Povlačenje srpskih civila i vojnika započelo je oko 12 sati 13. prosinca 1991. godine u smjeru Zvečeva, Bučja preko Okučana za Banja Luku.²⁷⁰

Prilog 3. Zemljovid Zapadne Slavonije s operacijama: Otkos-10, Papuk-91 i Orkan-91 i površinama koje su oslobodile.

²⁷⁰ Gazda, *Zločin*, 129-134.

9. Zaključak

Područje bivših općina Virovitice, Podravske Slatine i Orahovice odigralo je vrlo važnu ulogu u Domovinskom ratu. Planskim naseljavanjem Vlaha, a potom i Srba u trima navratima – prije Prvog svjetskog rata, nakon Prvog svjetskog rata te nakon Drugog svjetskog rata, velikosrpski ideolozi počinju smatrati ovo područje „srpskom zemljom“ i zapadnom granicom „Velike Srbije“, koja će prolaziti pravcem Virovitica-Karlovac-Ogulin-Karlobag. Ipak, analizom stanovništva tog područja možemo vidjeti kako oni nikad nisu bili dominantan čimbenik, posebice 1991. godine kada je tek 21 % stanovništva Županije bilo srpske narodnosti. Ipak, to nije spriječilo veći dio domaćih Srba u priključivanju pobuni 1990. i 1991. godine. Ubrzo će reagirati i hrvatske vlasti pa će započeti osnivanje ZNG-a i HV-a koji će, uz Policiju, prvotno odigrati obrambenu ulogu pri zaštiti Podravske magistrale. Naime, Podravska magistrala – cestovni put kroz Viroviticu, Podravsku Slatinu i Orahovicu te željeznička pruga na relaciji Osijek-Koprivnica bila je jedina poveznica Slavonije s ostatkom Republike Hrvatske. Nakon obrambene uloge, hrvatske snage započinju oslobodilačke akcije. Prva je takva Akcija „Jasenaš“ čime je oslobođeno prvo naseljeno mjesto u Republici Hrvatskoj u Domovinskom ratu. Potom slijedi Operacija Otkos-10 čime je oslobođena Bilogora, a konačni cilj ostvaren je Operacijom Papuk-91 kada združene snage 127. brigade HV-a iz Virovitice, 136. brigade HV-a iz Podravske Slatine, 2. bojne 132. brigade HV-a iz Orahovice, Policija i ostale postrojbe kreću u oslobađanje okupiranog teritorija na planini Papuk. Upravo će ta operacija, kojom je oslobođeno 1230 km², ukloniti opasnost od presijecanja Podravske magistrale te će neposredna opasnost od ratnih zbivanja nestati iz tih triju općina. Svo to vrijeme žitelji tih općina trpjeli su svakodnevna bombardiranja od strane pobunjenih Srba i zrakoplova JNA. Međutim, provođenje tih operacija nije označilo i kraj vojnih djelovanja spomenutih vojnih formacija i pojedinaca pa će još brojni žitelji ovih općina položiti svoj život na oltar Domovine. Nažalost, uz Domovinski rat na ovom području vežu se i dva vrlo tragična događaja – masakr u Balincima, Četekovcu i Čojlugu te masakr u Voćinu. Upravo zbog tih događaja i važnosti obrane Podravske magistrale treba se izraziti poštovanje i zahvalu civilnom i vojnom stanovništvu općina Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica na iskazanoj hrabrosti koju su pokazali tih ratnih godina.

10. Literatura

1. Brekalo, Miljenko. "Pravni aspekti imenovanja povjerenika Vlade Republike Hrvatske u općini Podravska Slatina." *Hum* 14, br. 21 (2019): 110-129.
2. Brekalo, Miljenko. *Slatinska kronika Domovinskog rata*. Osijek: Svjetla grada, 2017.
3. Černi, Josip. „Postrojbe Hrvatske vojske na slatinskom području“. U: *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori: Mira Pelikan i Miroslav Gazda, 260-261. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003.
4. Černi, Josip. „Slatinska 136. brigada Hrvatske vojske“. U: *Pismo ratniku*, priredio Petar Živković, 9-15. Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000.
5. Dizdar, Zdravko. „Virovitica u planovima velikosrpske politike tijekom 19. i 20. stoljeća: od ideje do pokušaja provedbe." *Scrinia Slavonica* 7, br. 1 (2007): 263-327.
6. Elaborat Stanice Narodne milicije Voćin, Voćin: 1962., privatna kolekcija.
7. Gazda, Miroslav. *Zločin za koji još nitko nije odgovarao*. Virovitica: Admiral Tisak i Zajednica udruga HVIDR-a Virovitičko-podravske županije, 2011.
8. Godić, Darjan. „Stanje sigurnosti, javnog reda i mira na području općine Virovitica 1991. godine“. U: *Virovitica u Domovinskom ratu.*, glavni urednik Miljenko Brekalo, 103-127. Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018.
9. Grgurić, Ivan. „Početak i tijek Domovinskog rata na području bivše općine Orahovica“. U *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori: Mira Pelikan i Miroslav Gazda, 259-260. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003.
10. Gumzej, Jakov. *Od balvana do Dayton*. Zagreb: Mato Lovrak, 2000.
11. Historijski elaborat Stanice Narodne milicije Podravska Slatina. Podravska Slatina: 1962., privatna kolekcija.
12. Knežević, Domagoj. „Lokalna Organizacija HDZ-a – Prva crta obrane od srpske agresije. Slučaj „Virovitička skupina“. U: *Virovitica u Domovinskom ratu*, glavni urednik: Miljenko Brekalo, 57-103. Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018.
13. Kovač, Dubravko. „Virovitička bojeva djelovanja“ u *Virovitičke ratne rane i pobjede*, urednik Josip Đakić (Virovitica: HVIDR-a RH, 2014), 45-57.

14. Kožnjak, Zvonko. „Pripreme za obranu na području bivše općine Virovitica“. U *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*, autori Mira Pelikan i Miroslav Gazda, 262-264. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003, 262-263.
15. Marijan, Davor. „Događanja naroda“ u Kninu 1989. godine – slom jugoslavenske ustavne konstrukcije u hrvatskoj." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* , br. 58 (2016): 439-467.
16. Marijan, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016.
17. Martinić Jerčić, Natko. "Operacija Papuk-91. (oslobađanje šireg papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine)." *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* , br. 8 (2014): 45-69.
18. Martinić Jerčić, Natko. „Ratni put 127. brigade HV od osnutka do Sarajevskog primirja“. U *Virovitica u Domovinskom ratu*, glavni urednik Miljenko Brekalo, 269-305. Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018.
19. Mijatović, Anđelko. *Otkos-10*. Zagreb: Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog Republike Hrvatske; Hrvatsko memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata Zagreb, 2011.
20. Milanović, Toni. "Kriza 1980-ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi." *Rostra* 4., br. 4. (2011): 85-92.
21. Pelikan, Dragutin. „Domovinski rat“. U: *Slatina 1297-1997*, uredili: Ive Mažuran i Željko Tomičić, 337-349. Zagreb: Gradsko poglavarstvo grada Slatine; Institut za arheologiju Zagreb, 1999.
22. Pelikan, Mira; Gazda, Miroslav. *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2003.
23. Qeriqi, Besim. "The Beginning of the Breakup of Yugoslavia – Kosovo as starting point." *Kroatologija* 11, br. 2 (2020): 81-105.
24. Radovanović, Milan. *Slavonijo, triput si gorila... Kotar Podravska Slatina u Drugom svetskom ratu 1941-1945*. Zagreb: Srpsko narodno vijeće, 2019.
25. Raguž, Jakša. Akcija „Jasenaš“ – Prvo oslobođeno naselje u Republici Hrvatskoj“. U *Virovitica u Domovinskom ratu*, glavni urednik Miljenko Brekalo, 127-167. Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018.

26. Roštaš, Ivan. „64. samostalni bataljun Zbora narodne garde“. U: *Pismo ratniku*, priredio Petar Živković, 16-22. Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000.
27. Samardžija, Ivan. *Operacija Otkos-10*. Zagreb: Despot infinitus, 2019.
28. Šimončić-Bobetko, Zdenka. "Kolonizacija u Hrvatskoj 1919. —1941. godine." *Povijesni prilozi* 9, br. 9 (1990): 85-164.
29. Škiljan, Filip. "Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području Vašćanskog arhidakonata (Virovitica, Slatina, Orahovica, Našice) u vrijeme NDH (1941.-1945.)." U: *Scrinia Slavonica* 17, br. 1 (2017): 233-251.
30. Špegelj, Martin. *Sjećanja vojnika*. Zagreb: Znanje, 2001.
31. Špoljarić, Darko; Gostimir Kristijan. „Organizacijska struktura obrambenih snaga na virovitičkom području“. U: *Virovitica u Domovinskom ratu.*, glavni urednik Miljenko Brekalo, 29-57. Virovitica: Državni arhiv u Virovitici, 2018.
32. Žarković, Petar. „Prva ratne iskustva, prve žrtve“. U: *Pismo ratniku*, priredio Petar Živković, 23-31. Slatina: Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata Slatina, 2000.
33. Živić, Dražen. "Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja Istočne Hrvatske 1910.-1991. godine." U: *Migracijske i etničke teme* 14, br. 1-2 (1998): 99-127.
34. Žuljić, Stanko. "REGIONALNO I TERITORIJALNO USTROJSTVO HRVATSKE U RAZDOBLJU IZMEĐU GODINA 1945.-2000.." *Ekonomski pregled* 52, br. 1-2 (2001): 3-28.
35. Žunec, Ozren. "Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. Prvi dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja." *Polemos* I, br. 1 (1998): 57-87.

Internetski izvor:

1. „O Slatini“, Slatina, <https://www.slatina.hr/portal/o-slatini-2/>.
2. „O županiji“, Virovitičko-podravska županija, <http://www.vpz.hr/o-zupaniji/>.
3. „Povijest grada“, Slatina, <https://www.slatina.hr/portal/povijest-grada/>.
4. „Prostorne posebnosti“, Virovitičko-podravska županija, <http://www.vpz.hr/o-zupaniji/prostorne-posebnosti/>.
5. „Ustav Republike Hrvatske od 22. 12. 1990.“, Narodne novine 56/1990-1092, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_12_56_1092.html.

6. „Virovitica“. U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64785>.
7. „Vlasi“. U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65061>.
8. „Zemljopisni položaj i značaj“, Orahovica, <https://www.orahovica.hr/zemljopisni-polozaj-i-znacaj/>.
9. Bognar, Ladislav. *Ratna sjećanja, Slatina 1991.*, (Osijek: 2018)., <https://ladislav-bognar.net/sites/default/files/Slatina%201991%5E.pdf>.
10. Felbar, Željko. „SDS Podravska Slatina – Jovan Rašković, 9.6.1990. – Vremeplov“. Felbar Studio, <https://www.youtube.com/watch?v=Xy1K6rT1G4A>.
11. Marinić, Borna. „Hrvatski policajci šalili su se da im za ulaz u selo trebaju putovnice, idućeg trena napadnuti su iz zasjede – ubijen heroj Stjepan Mlakar.“ Domovinski rat. <https://domovinskirat.hr/2021/08/11/hrvatski-policajci-salili-su-se-da-im-za-ulaz-u-selo-trebaju-putovnice-iduceg-trena-napadnuti-su-iz-zasjede-ubijen-heroj-stjepan-mlakar/>.
12. Mataz, Dino. „Zaboravljena bitka za selo kraj Orahovice – poginuli heroji Momir Krmpotić i Milan Puhanić“. Domovinski rat., <https://domovinskirat.hr/2021/12/04/zaboravljena-bitka-za-selo-kraj-orahovice-poginuli-heroji-momir-krmpotic-i-milan-puhanic/>.

11. Prilozi

Prilog 1. Karta Virovitičko-podravske županije. Preuzeto s: http://www.tzvpz.hr/wp-content/uploads/2015/10/Turisticka_VPZ_2015.jpg i prilagođeno od strane autora. Pristup ostvaren 10. VIII. 2022.

Prilog 2. Spomen-ploča u mjestu Sladojevci pokraj Slatine. Privatna kolekcija autora.

Prilog 3. Zemljovid Zapadne Slavonije s operacijama: Otkos-10, Papuk-91 i Orkan-91 i površinama koje su oslobodile. Preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Operacija_Orkan_%2791.#/media/Datoteka:Zapadnaslavonija_o_slobodjenje_1991.jpg i prilagođeno od strane autora. Pristup ostvaren 10. VIII. 2022.